

Neitsyt-huora –diskurssi ja vastarinta naisten seksuaalisen toimijuuden määrittäjinä

Itä- Suomen yliopisto

Psykologian oppiaine

Joulukuu 2018

Anna Junnila

Ohjaajat: Katri Komulainen
ja Maija Korhonen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta		Osasto Kasvatustieteiden ja psykologian osasto	
Tekijä Anna Junnila			
Työn nimi Neitsyt-huora –diskurssi ja vastarinta naisten seksuaalisen toimijuuden määrittäjinä			
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä
Psykologia	Pro gradu – tutkielma Sivuainetutkielma Kandidaatin tutkielma Aineopintojen tutkielma	x 12.12.2018	76
Tiivistelmä			
<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin naisten seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja, niihin sisältyviä kategorioita ja subjektipositioita, sekä diskursseihin kohdistettua vastarintaa. Teoreettisesti tutkimus paikantui diskursiivisen psykologian sekä jälkistrukturalismin ja feministisen teorian viitekehyksiin. Päättökysymyksinä olivat ”mitkä ovat naisten seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja?” ja ”Kuinka naiset tekevät vastarintaa sallittavan seksuaalisen toimijuuden rajoja määrittäviä diskursseja ja niiden ylläpitämiä moraalisia järjestyksiä kohtaan?”. Tutkimusaineisto koostui viiden naisen puolistrukturoiduista teemahaastattelusta. Aineisto analysoitiin feministisen diskurssianalyysin ja kategoria-analyysin menetelmillä.</p> <p>Aineistossa seksuaalista toimijuutta määrittäviä neitsyt-huora –diskurssi. Neitsyen ja huoran kategoriat rakentuivat suhteessa toisiinsa. Näiden kategorioiden myötä sallituksi ja sopivaksi hahmottuva seksuaalinen toimijuus rakentui niin huoran kuin neitsyen kategorioiden poissulkemisen tekoina. Neitsyen ja huoran kategorioita sekä tuotettiin että purettiin haastatteluaineistossa. Erityisesti huoran kategorian rajoja pyrittiin siirtämään määrittelemällä soveliaan tai liiallisen seksuaalisuuden rajoja uudelleen. Neitsyen ja huoran kategorioiden purkaminen tapahtui usein feministisistä subjektipositioista käsin. Feministisiin subjektipositioihin asemoitumalla tehtiin myös kasvotyötä haastattelutilanteessa.</p> <p>Sallittavaa seksuaalista toimijuutta määrittäviä moraalisia järjestyksiä vastaan tehtiin vastarintaa kolmessa eri kontekstissa. Feministisistä subjektipositioista käsin tarkasteltiin neitsyt-huora –diskurssia itserefleksiivisesti, tarkastellen myös omaa paikantumista suhteessa neitsyen ja huoran kategorioihin. Kehollisen itseilmaisun korostaminen näyttäytyi mahdollisuutena kyseenalaistaa seksuaalisuuteen liittyviä rajoituksia. Seksuaalisen väkivallan ja häirinnän kontekstissa vastarintana hahmottui uhria syyllistävien ja muiden raiskauskulttuuria edistävien diskurssien kritisointi. Myös seksistä kieltäytyminen ja kieltäytymään kykeneminen kuvattiin voimaannuttaviksi kokemuksiksi.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella neitsyt-huora –dikotomia näyttöy yhä kulttuurisesti relevanttina, naisten seksuaalista toimijuutta määrittävänä diskurssina. Naiset määrittivät seksuaalista toimijuuttaan purkamalla ja vastustamalla tätä kahtiajakoa. Vastarinnan tarkastelu mahdollistaa toimijuuden ymmärtämisen myös haastattelupuheessa rakentuvana, yhteiskunnallisesti vaikuttavana toimintana. Siinä haastateltavat luovat uudenlaista diskurssia, jossa naisille mahdollistuu aktiivisen seksuaalisen toimijan positioita.</p>			
Avainsanat			
Seksuaalinen toimijuus, seksuaalisuus, vastarinta, neitsyt-huora –diskurssi			

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical Faculty		School School of Educational Sciences and Psychology		
Author Anna Junnila				
Title Virgin-whore –discourse and resistance as determiners of women’s sexual agency				
Main subject	Level	Date	Number of pages	
Psychology	Master’s thesis	x	12.12.2018	76
	Minor thesis			
	Bachelor’s thesis			
	Intermediate dissertation			
Abstract				
<p>The aim of this study was to examine discourses defining women’s sexual agency, categories and subject positions that relate to these discourses, and resistance targeted at them. The study is located in the framework of discursive psychology, post-structuralism and feminist theory. The study answers to questions “what are the discourses defining women’s sexual agency” and “how do women resist the discourses and moral orders defining acceptable sexual agency”. The research material consists of interviews conducted with five women. The interviewing method used was semi-structured thematic interview. The methods used in the analysis were feminist discourse analysis and category analysis.</p> <p>Acceptable sexual agency was defined by virgin-whore –discourse, which was constructed by producing categories of a virgin and a whore. The categories were constructed in relation to each other. The understanding of acceptable and appropriate sexual expression that took shape in the production of these categories was constructed by acts of excluding them. The categories of a virgin and a whore were both reproduced and dismantled. Especially the limits of the category of a whore were relocated by re-defining the borderlines of acceptable or excessive sexuality. The dismantling of the categories of a virgin and a whore was often done from feminist subject positions. Assuming feminist subject positions also had a function of face-work in the interactional context of the research interview.</p> <p>Resistance against the moral orders defining acceptable and appropriate sexual agency was done in three different contexts. The virgin-whore -discourse was examined assuming feminist subject positions and with self-reflexivity, considering the speaker’s own positioning in relation to the categories of a virgin and of a whore. Speech that referred to bodily self-expression and experiences of being free from boundaries was construed as corporeal resistance. Discourses contributing to rape culture, such as victim-blaming, and the empowering effect of refusing sex and being able to refuse sex were construed as resistance in the context of sexual violence and harassment.</p> <p>According to the findings of this study, the virgin-whore –dichotomy still appears to be a culturally relevant discourse that defines women’s sexual agency. The agentic understanding of a subject is constructed by the examination of the contexts of resistance and speech dismantling this discourse. Understanding agency as socially influential activity in the context of the interview becomes possible through the analysis of resistance. In this understanding the interviewees create novel discourse, in which positions of an active sexual agent become possible for women.</p>				
Keywords Sexual agency, sexuality, resistance, virgin-whore -discourse				

Sisällys

1. Johdanto.....	5
2. Teoreettinen tausta.....	7
2.1 Diskursiivinen psykologia.....	8
2.1.1 Kategorian käsite	9
2.1.2 Kategorian käsite	9
2.1.3 Subjektiposition käsite	11
2.1.4 Kasvotyön käsite	11
2.2 Naisten seksuaalista toimijuutta koskeva tutkimus	12
2.2.1 Neitsyt-huora –dikotomia	15
2.2.2 Seksuaalista toimijuutta koskeva tutkimus feministisen tutkimusperinteen ulkopuolella ...	18
2.3 Vastarinta	19
2.3.1 Vaihtoehtoisia näkökulmia toimijuuteen ja vastarinnan mahdollisuuksiin	20
2.3.2 Itserefleksiivisyys	22
3. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	23
4. Aineisto ja menetelmät.....	23
4.1 Tutkimus- ja analyysimenetelmät	27
4.1.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä.....	27
4.1.2 Feministinen diskurssianalyysi	28
4.1.3 Katteoria-analyysi	30
5. Tulokset	31
5.1 Neitsyt-huora -diskurssi.....	32
5.1.1 Sallittavaa toimijuutta määrittävät kategoriat	34
5.1.2 Naiskuvan havainnointi medianlukijan asemassa	38
5.2 Vastarinta	42
5.2.1 Feministiset subjektipositiot	42
5.2.2 Kehollinen vastarinta	50
5.2.3 Seksuaalisen väkivallan konteksti	53
5.3 Feministiset subjektipositiot kasvotyönä	58
7. Pohdinta.....	62

Liitteet

1. Johdanto

Tutkimus käsittelee naisten seksuaalista toimijuutta, sille rajat piirtäviä diskursseja ja näiden diskurssien sisällä tuotettuja kulttuurisia kategorioita ja subjektipositiota. Tutkimus sijoittuu diskursiivisen psykologian ja feministisen diskurssianalyysin teoreettiseen viitekehykseen. Tutkimusaineisto koostuu tätä tutkimusta varten tehdyistä viidestä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta.

Tutkimusaihe muotoutui kiinnostuksestani kulttuurissamme vallitseviin seksuaalisuutta koskevien normien ja asenteiden sukupuolittuneisuuteen. Olin kiinnostunut siitä, kuinka kulttuuriset käsitykset ja myytit miehistä aktiivisina ja naisista passiivisina seksuaalisina toimijoina mahdollisesti vaikuttavat naisten henkilökohtaiseen seksuaalisuuden toteuttamiseen ja itseilmaisuun. Erityisen mielenkiintoisena kysymyksenä pidin sitä, millaisena naisten seksuaalinen toimijuus näyttäytyy näiden kulttuuristen käsitysten määrittämänä, esimerkiksi erilaisten sukupuolittuneiden odotusten ja vaatimusten valossa.

Suomessa sukupuolten tasa-arvoa koskevassa keskustelussa ovat usein läsnä puhettavat, joissa Suomessa jo tapahtunutta tasa-arvon toteutumista tai Suomen asemaa tasa-arvon maailmanlaajuisena edelläkävijänä halutaan korostaa. Vaikka seksiä ja seksuaalisuutta koskevien asenteiden voidaan nähdä ajan saatossa vapautuneen ja avartuneen, historian kulussa hitaasti muotoutuneet seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvät puhettavat eli diskurssit säilyvät valtaapitävinä, vaikuttavina ja myös näkymättöminä silloin, kun niitä ei tietoisesti nosteta tarkastelun kohteiksi. Viimeistään lokakuussa 2017 laajaa julkista huomiota kerännyt #metoo -liike ja siitä virinnyt runsas julkinen keskustelu osoitti, että naisten ja miesten seksuaalisuutta ja seksuaalista toimijuutta määrittävät edelleen ristiriitaiset ja kaksinaismoralistiset asenteet. Yhteiskunnallinen keskustelu, jonka #metoo -liike asetti alulle, jatkuu vilkkaana. #metoo -keskustelun aiheena on erityisesti naisten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta, ja keskustelun laajuus ja sen saama huomio kertovat suuresta tarpeesta tämänkaltaiselle liikkeelle. Seksuaalinen häirintä ja väkivalta liittyvät ilmiöinä useiden naisten arkipäiväiseen kokemusmaailmaan. On tärkeää kysyä, millaiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset normit, asenteet, rakenteet ja diskurssit tekevät seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kaltaiset ilmiöt mahdollisiksi. Yhteiskunnallisen muutoksen on lähdettävä sen ymmärtämisestä, että seksuaalisen häirinnän kaltaisissa ilmiöissä ongelman perimmäinen syy ei ole yksittäisissä ihmisissä ja heidän teoissaan, vaan niissä kulttuurisissa ja

yhteiskunnallisissa diskursseissa, jotka tekevät ne mahdollisiksi. Tutkimuskysymykseni muotoutuivat kiinnostuksesta näiden, seksuaalisuutta ja seksuaalisen toimijuuden mahdollisuuksia rakentavien diskurssien esille tuomiseen ja tarkasteluun.

Kulttuurissamme vallitsevat seksuaalisuutta koskevat diskurssit määrittävät sitä, millä tavoin erilaisten ihmisten sallitaan ilmaista ja toteuttaa seksuaalisuuttaan, siis olla seksuaalinen toimija. Sukupuoli määrittää kulttuurissamme sitä, millainen seksuaalinen toimijuus on normatiivista. Kulttuurimme heteronormatiivisuus rakentaa sukupuolijaottelulle perustan esimerkiksi olettamalla miesten olevan aktiivisia, halukkaita, joskus jopa seksuaalisuutensa vietävissä olevia toimijoita, ja olettamalla naiset ensisijaisesti miesten seksuaalisen halun kohteiksi. Samalla naiset tulevat nähdyksi vain passiivisina toiminnan kohteina, ei miesten tavoin aktiivisina toimijoina.

Neitsyt-huora -dikotomian käsite on tapa käsitteellistää naisten seksuaalista toimijuutta sukupuolittuneiden moraalisten järjestysten kontekstissa. Dikotomia muodostuu neitsyen ja huoran kategorioista, jotka laajoina kulttuurisen merkityksellistämisen tapoin tiivistävät seksuaalisuutta määrittävät sukupuolittuneet moraaliset järjestykset. Neitsyt-huora -dikotomia kuvaa naisen seksuaalisuuden kaksijakoista hahmottamista: joko naisen seksuaalisuus nähdään hiljennettynä, miehen seksuaalisuutta vaatimattomampana, ellei täysin poissuljettuna tabuna, tai vaihtoehtoisesti vapautuneena ja siten kaikille avoimena huoran seksuaalisuutena.

Tutkimuksessa tarkastelen sitä, millaisia seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja tutkimusaineistosta nousee esille, ja millaisia seksuaalisen toimijuuden rajoja nämä diskurssit rakentavat. Tutkimusaineistona on viiden naisen puolistrukturoidut teemahaastattelut, joiden aiheena oli seksuaalinen toimijuus, seksuaalisuuden toteuttaminen, seksuaalinen itseilmaisuus ja kehollisuus. Tutkimuksessa tarkastelen, millaisena naisten seksuaalinen toimijuus haastatteluaineistossa näyttäytyy: mitkä ovat naisten seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja, millaisia seksuaalisuutta ja seksuaalista toimijuutta kuvaavia kategorioita niissä tuotetaan, ja millaisia subjektipositioita niissä mahdollistuu. Lisäksi tutkin sitä, kuinka naiset tekevät vastarintaa sallittavaa seksuaalista toimijuutta määrittäviä, ja siten myös rajoittavia diskursseja ja moraalisia järjestyksiä kohtaan. Tarkastelen erilaisia vastarinnan tekemisen tapoja ja niiden suhdetta naisten seksuaalisen toimijuuden diskurssiivisiin rajoihin. Lähtökohtana on käsitys subjektin toimijuuden muotoutumisesta diskurssien sisällä, subjektin tekemän tietoisien, diskurssien ja itsen välisen suhteen kriittisen tarkastelun myötä.

Kulttuurissa, jossa käsitys naisesta seksuaalisena olentona määrittyy miehisen katseen näkökulmasta enemmän objektina kuin subjektina, naisen seksuaalisen toimijuuden muotoutumisen tarkasteleminen vaatii erityistä huomiota. Tutkimuksen tehtävä on tarkastella sitä, mitkä ovat naisten seksuaaliselle toimijuudelle rajat piirtäviä diskursseja, ja kuinka naiset neuvottelevat näistä diskursseista ja vastustavat niitä.

2. Teoreettinen tausta

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat sosiaalisessa konstruktionismissa, ymmärryksessä tiedon sosiaalisesta rakentumisesta. Diskurssianalyysi on sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva, useilla eri tavoilla määriteltävissä oleva teoreettinen viitekehys ja menetelmä, joka pyrkii saamaan tietoa sosiaalisessa todellisuudessa vallitsevista ilmiöistä kielen käytön tutkimuksella. Tutkimus edustaa diskursiivista psykologiaa, joka on yksi diskurssianalyysin suuntaus. Diskursiivisen psykologian teoreettisessa viitekehyksessä pyrin tarkastelemaan aineistoani identifioiden siinä hahmottuvia diskursseja, kulttuurisia kategorioita sekä subjektipositioita, jotka määrittävät naisten seksuaalista toimijuutta. Toimijuuden käsitteen ymmärrän Ronkaisen (2006) määritelmän mukaan: toimijuus on suhde toiminnan mahdollisuuksien, ehtojen ja saatavilla olevien resurssien välillä. Yleisesti toimijuutta analysoidaan lähtökohtaisesti vallan jakautumisen näkökulmasta.

Toinen teoreettinen näkökulma tutkimuksessani on jälkistrukturalismi ja siihen perustuvat feministiset teoriat. Jälkistrukturalismi on 1960-1970 -luvuilla Ranskassa syntynyt filosofinen koulukunta, joka keskittyy tarkastelemaan sitä, kuinka valtaa, totuutta ja tietoa tuotetaan diskursiivisesti ja kuinka näiden mekanismien synnyttämät normit vaikuttavat subjektiviteettien ja identiteettien tuotantoon (Holmes & Gagnon, 2018).

Luvussa 2.1. esittelen diskursiivisen psykologian lisäksi kategorian, subjektiposition ja kasvotyön käsitteet. Luvussa 2.2 käsittelen tutkimustani paikantavia, feministiseen tutkimusperinteeseen nojaavia teoreettisia lähtökohtia sekä feministisen tutkimusperinteen kontekstin ulkopuolella tehtyä seksuaalista toimijuutta koskevaa tutkimusta. Luvussa 2.3 käsittelen tutkimukseni kannalta relevantteja tapoja ymmärtää vastarinnan käsite.

2.1 Diskursiivinen psykologia

Diskursiivinen psykologia kehittyi 1980-luvulla haastamaan kognitiivisen psykologian olettamuksia psykologisten ilmiöiden luonteesta. Aiemmin kognitiivisina ja mielen sisäisinä pidettyjä ilmiöitä haluttiin ymmärtää uudelleen: tarkoitus oli kiinnittää huomio psykologisten ilmiöiden sosiaaliseen ja vuorovaikutukselliseen luonteeseen (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012). Diskursiivinen psykologia kehittyi erityisesti etnometodologiasta ja keskusteluanalyysistä vaikutteita ottaen (Kokkonen, 2012). Edwards ja Potter (1992) esittävät diskursiivisen psykologian olevan tarpeellista erityisesti siksi, että se kytkee usein irrallisena metodina nähdyn diskurssianalyysin kiinni uudenlaiseen teoreettiseen ajatteluun, jossa todellisuutta koskevan tiedon nähdään rakentuvan erityisesti arjen diskursiivisissa käytännöissä.

Kognition ja kielen välinen suhde on ollut kognitiivisen psykologian keskeisenä kiinnostuksen kohteena, mutta sen tutkimus on Edwardsin ja Potterin (1992) mukaan keskittynyt diskurssien sisällä tapahtuviin kognitioihin kuten siihen, kuinka ihmiset muistavat tai ymmärtävät tapahtumia. Diskursiivisen psykologian näkökulma pyrkii tutkimaan psykologisia ilmiöitä ottaen huomioon niiden käytännönläheisen luonteen ja vuorovaikutuksellisen orientaation. Diskursiivinen psykologia on kiinnostunut siitä, kuinka vuorovaikutuksen osanottajat konstruoivat faktoja jokapäiväisillä, arkisilla vuorovaikutuskäytännöillään. Faktojen konstruointi tapahtuu arkisina diskursiivisina käytäntöinä, jotka saavat tietyn todellisuutta ja asiaintiloja koskevan version näyttämään pätevältä ja todelta. (Edwards & Potter, 1992.)

Historiallisesti diskursiivinen psykologia perustuu foucault'laisen diskurssianalyysin tavoin 1950-luvun kielelliseen käänteeseen, jossa käsitys kielestä todellisuuden tai ihmisen sisäisten mielentilojen suoraviivaisena kuvaajana kyseenalaistettiin. Sen sijaan alettiin ajatella, että kieli on ennemminkin erilaisten todellisuutta koskevien versioiden kuvaaja. Diskursiivisessa psykologiassa painopisteenä on ihmisten aktiivisuus kielenkäyttäjinä. Tarkastelun kohteena ovat eri versiot, joita ihmiset rakentavat asioista tai itsestään, ja se, millaisia päämääriä nämä versiot voivat vuorovaikutuksessa edesauttaa. Psykologisten ilmiöiden ei ajatella diskursiivisen psykologian traditiossa olevan olemassa mieleen paikannettavina kognitiivisina ilmiöinä, vaan niiden ajatellaan rakentuvan kielessä. (Kokkonen, 2012.) Diskursiivinen tutkimus on kiinnostunut kielenkäytöstämme osana kulttuuriin sisältyviä ideologioita käytäntöjä (Nikander, 1997).

Diskursiivisen psykologian katsotaan usein eroavan Michel Foucault’lta lähtöisin olevasta diskurssianalyttisestä perinteestä. Foucault’laisessa diskurssianalyysissä tarkastelun kiintopisteessä ovat valtasuhteet: diskursseilla voi olla valtasuhteiden määrittämiä rajoittavia vaikutuksia ihmisen subjektiviteettiin. Diskurssien tarjoamat subjektipositiot vaikuttavat siihen, miten ihmisten subjektiviteetti rakentuu, ja kuinka ihmiset lopulta tuntevat ja kokevat asioita. Diskursiivinen psykologia sen sijaan korostaa ihmisten tavoitteellisuutta *vuorovaikutuksessa*: diskursiivisen psykologian tarkastelu suuntautuu erityisesti ihmisten tilannekohtaiseen merkityksenantoon. Edley ja Wetherell (2001) ovat esittäneet diskursiivisen psykologian ja Foucault’laisen diskurssianalyysin synteessin, jossa ne yhdessä muodostavat kriittisen diskursiivisen psykologian. Kriittisen diskursiivisen psykologian mukaan puhetta analysoidaan kahdesta näkökulmasta: toisaalta se hahmotetaan sosiaalisena toimintana, joka järjestyy subjektipositioden kautta tietyssä kontekstissa retorisia ja vuorovaikutuksellisia seurauksia tuottaen. Toisaalta puhe myös paljastaa jaettuja merkityksellistämisen resursseja, jotka liittyvät johonkin tiettyyn tilanteeseen, instituutioon tai laajempaan sosiaaliseen kontekstiin ja historialliseen aikaan. (Edley & Wetherell, 2001.) Synteettinen näkökulma mahdollistaa diskurssien hahmottamisen myös ihmisten toiminta- ja tulkintatapoja rajoittavina. Edleyn ja Wetherellin synteettiseen näkökulmaan tukeutuen Kokkonen (2012) määrittelee diskurssin käsitteen ”kussakin sosio-historiallisessa kontekstissa esiintyviksi laajoiksi merkityksenantotapojen ja niihin kytkeytyvien käytäntöjen järjestelmiksi, jotka ovat usein sidoksissa tiettyihin instituutioihin” (Kokkonen 2012, 22). Tässä tutkimuksessa tukeudun Kokkonen määritelmään diskurssin käsitteestä.

2.1.2 Kategorian käsite

Kulttuurissa vallitsevat diskurssit määrittävät niitä kategorioita, jotka kuhunkin diskurssiin kuuluvat. Kategoriat syntyvät prosessissa, jossa luokittelemme ja nimeämme asioita ja ihmisiä: ne ovat olennaisia määrittelyn välineitä sekä resursseja, joita ihmiset käyttävät toiminnassaan. Kategorisoinnit ovat tekoja, jotka herättävät ne eloon – kategorioita siis tuotetaan käytännön toiminnassa. Yksilöllä on aina valinnanvaraa sen suhteen, mitä kategorioita hän kulloinkin ottaa käyttöön. Kategorioihin keskittyvää diskurssianalyttistä suuntausta kutsutaan kategoria-analyysiksi. Siinä kiinnostus on paitsi kategorioiden käytössä tekoina, myös siinä, millaisia kulttuurisesti jaettuja merkityksiä tiettyjen kategorioiden käyttö herättää eri tilanteissa henkiin. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012.) Kategoria-analyysissä ollaan

kiinnostuneita siitä, kuinka ihmiset luovat sosiaalisissa tilanteissa arkielämän toimintojen käytäntöjä, siihen kuuluvia sosiaalisia järjestyksiä. Tästä näkökulmasta ihmiset rakentavat yhteiskuntaa sisältä päin, käytännön kautta (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012). Yksilön kokemus esimerkiksi sukupuolesta, rodusta tai luokasta voidaan ymmärtää ja ilmaista vain niiden kategorioiden kautta, jotka hänelle ovat diskurssissa vapaana (Fraser, 1990, Harrén, 1990, mukaan).

Kategoriat voivat toimia myös syrjinnän välineinä. Kategorioita tutkimalla voidaan Jokisen ym. (2012) mukaan tarkastella yhteiskunnallisia jakoja ylläpitäviä ja niitä legitimoivia prosesseja. Kategoria-analyysissä kulttuuri hahmottuu jatkuvasti uusiutuvaksi sosiaalisesti tiedon varannoksi, joka on läsnä ihmisten arkisissa, rutinoituneissa tavoissa toimia ja puhua. Kategorioita käyttäessämme oletamme myös niitä täsmentäviä määreitä, kuten kyseiseen kategoriaan kuuluvia luonnolliseksi oletettuja ominaisuuksia, motiiveja, oikeuksia, velvollisuuksia, sekä kompetensseja. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012.) Kategorioita tutkimalla voidaan siis saada runsasta ja yksityiskohtaista informaatiota sosiaalisen todellisuutemme ilmiöistä.

Kategorioiden käytöllä tuotetaan moraalisia järjestyksiä. Moraalisella järjestyksellä tarkoitetaan kulttuurista tietoa siitä, kuinka eri tilanteissa on toimittava tai käyttäytyttävä. Kun joku toimii moraalisen järjestyksen vastaisesti jossain tilanteessa, kyseiseen tilanteeseen liittyvä moraalinen järjestys ja toiminnan normatiivinen perusta tulee esille. Moraalisen järjestyksen murtumisesta seuraa murtumisen aiheuttaneen toimijan velvollisuus selontekoon. Selonteko vahvistaa edelleen moraalista järjestystä ja tekee sen näkyväksi. Selonteot voivat olla toimintaa oikeuttavia monilla tavoin. Puhuja voi esimerkiksi oikeuttaa toimintansa tuoden esille kyseisessä tilanteessa vallinneen toisen, poissulkevan moraalisen velvoitteen, jonka mukaan hän valitsi toimia. Selonteot voivat myös olla itseen kohdistuvia syytöksiä, esimerkiksi omaan katumukseen vetoamista. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012.)

Ihmisten tapa luokitella asioita tuottaa kulttuurisia kategorioita, joita kategoria-analyysi pyrkii tarkastelemaan. Kategorioiden käyttö todellistuu paikallisesti: eri konteksteissa otetaan käyttöön erilaisia kategorioita, ja näillä valinnoilla on sen mukaisesti erilaisia seurauksia. Kategoria-analyysissä kiinnostus kohdistuu myös kategorioiden sisältämiin kulttuurisiin merkityksiin, jotka tulevat ilmi esimerkiksi tiettyihin kategorioihin säännönmukaisesti liittyvistä jaetuista mielikuvista. Kategoria-analyysi hahmottaa kategorisoinnin tekoina ja toimintana. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012.)

2.1.3 Subjektin positionin käsite

Diskurssit mahdollistavat tiettyjä subjektin positioneja. Positionointi on diskursiivinen käytäntö, jossa minuudet paikannetaan kulttuurisiin tarinalinjoihin. Sisäistäessämme kulttuuriset tarinalinjat opimme myös niihin kuuluvan juonen, juoneen kuuluvat hahmot ja tarinan sisäiset metaforat. Subjektin positioniin asettumalla paikannamme itsemme keskustelussa niiden tarinalinjojen mukaan, jotka ovat meille tuttuja. Tällä tavoin tuomme kyseiset tarinalinjat omiin elämänhistorioihimme. Itsen positionointi tapahtuu kulttuurisiin tarinalinjoihin sisältyvien kulttuuristen stereotyyppien mukaisesti: ne ovat eräänlaisia resursseja, joiden kautta hahmotamme itseämme. Kulttuuriset tarinalinjat organisoituvat keskustelun kautta, ja niihin kuuluvat aina tietyt osallistajat, tapahtumat ja moraaliset dilemmat. (Harré, 1990.) Diskurssin sisällä subjekti siis positionoi itseään kulttuurisiin tarinalinjoihin ja niihin sisältyviin stereotyyppeihin. Subjektin positioniin asemoitumisen myötä minuus saa sisältönsä.

Subjektin positioneilla on kulttuurin piirtämät rajat eivätkä kaikki subjektin positionit ole yhtä mahdollisia (Jokinen, Juhila, Suoninen, 2016). Esimerkiksi seksuaalisen toimijuuden suhteen kulttuuriset konventiot, kuten seksuaalisuuden sopivaa ilmaisua koskevat kontekstisidonnaiset säännöt, määrittävät mahdollisten subjektin positionien rajat. Positionit tuotetaan aina sosiaalisissa käytännöissä ja tilanteissa, ja mahdollisten subjektin positionien määrä on aina hegemonisten diskurssien määrittämä (Baxter, 2008). Esimerkiksi naisen seksuaalisuutta koskevat kulttuuriset diskurssit määrittävät (nais)subjekteille tiettyjä paikkoja ja positioneja, joihin he voivat eri konteksteissa asettua. Nämä positionit määrittyvät sosiaalisten käytäntöjen ja tekojen myötä: niitä siis tuotetaan vuorovaikutuksessa.

2.1.4 Kasvotyön käsite

Sosiologi Erving Goffmanilta peräisin oleva kasvotyön käsite tarjoaa välineen arkisen vuorovaikutuksen tasolla arkisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvien sosiaalisten kohtaamisten säännösten ja toimintalinjojen tarkasteluun. Sosiaalisissa kohtaamisissa ihmiset toimivat useimmiten jonkin toimintalinjan mukaisesti, tiedostaen tai tiedostamatta sitä. Tilanteeseen osallistuvat henkilöt osallistuvat myös toistensa toimintalinjoihin olettaen esimerkiksi keskustelukumppaninsa ottavan tietyn aseman kyseisessä tilanteessa. Kasvoilla Goffman

tarkoittaa ”hyväksytyjen sosiaalisten määreiden kautta syntyvää kuvaa minästä” (Goffman, 2012, 23): se on sosiaalinen arvo, jonka yksilö haluaa omistaa ja jota hän pyrkii ylläpitämään. Kaikkien tilanteeseen osallistujien kasvot ovat saman sosiaalisen järjestyksen seurauksia. Kasvotyöllä Goffman tarkoittaa tekoja, jotka tähtäävät kasvojen säilyttämiseen. Kasvotyön tarkoitus on saada oma toiminta yhteensopivaksi omien kasvojen kanssa. Kasvotyö on niin omista, kuin myös toisten kasvoista huolehtimista: vastuu sosiaalisen tilanteen onnistumisesta on usein jaettua. Kasvoista huolehtimisen vaatimus kiinnittää toimijan huomion meneillään olevaan tilanteeseen, mutta kasvoista huolehtiminen edellyttää myös kyseisen tilanteen ulkopuolisen sosiaalisen todellisuuden huomioon ottamista. Kun toimijalla on kasvot, hän kykenee esiintymään itsestään varmana ja tuntee olonsa turvalliseksi – mikäli toimijalla ei ole kasvoja tai hänellä on väärät kasvot, hän voi pelätä maineensa puolesta, ja tuntee ahdistusta siitä, että se kuva hänestä itsestään, johon hän on sitoutunut emotionaalisesti, on uhattuna. Kasvojen säilyttäminen on useimmiten vuorovaikutuksen ehto: kasvotyön tavoista muodostuu usein kyseiselle sosiaaliselle yhteisölle, kuten yhteiskunnalle ja kulttuurille ja alakulttuurille luonteenomainen, vakiintunut kokoelma toimintakoodeja. Kasvojen säilyttämisen merkitys tulee suorassa vuorovaikutustilanteessa, kuten haastattelussa, esiin erityisellä tavalla. Sosiaalisen arvon rakentaminen ja tilanteen osanottajien keskinäinen arviointi välittyvät hienovaraisesti eleiden, äänenpainojen ja esimerkiksi puhutussa vuorovaikutuksessa ilmenevien tulkinnallisten valintojen kautta. (Goffman, 2012.)

2.2 Naisten seksuaalista toimijuutta koskeva tutkimus

Toimijuuden käsitettä yleisesti on käytetty sosiologian ja psykologian aloilla useissa yhteyksissä. Ronkaisen (2008) määritelmän mukaan toimijuus on toiminnan mahdollisuuksien, sen ehtojen ja saatavilla olevien resurssien välinen suhde, jota analysoidaan erityisesti vallan jakautumisen näkökulmasta. Toimijuuden analyysi on välttämättä myös vallan analyysiä (Ronkainen, 2008).

Feministiseen diskursiiviseen tutkimusperinteeseen sisältyy Foucault’lta peräisin oleva ajatus, jonka mukaan subjekti *tulee* subjektiksi diskurssissa, sen säännöillä. Näin ollen diskurssin sisältämiin kulttuurisiin normeihin ja asenteisiin sosiaalistuttaessa omaksutaan myös sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät diskurssit. Esimerkiksi naisten ja miesten käyttäytymistä koskevat säännöt ja normit sekä heidän seksuaalisuuttaan koskevat sukupuolittuneet moraaliset järjestykset sääntökokoelmineen omaksutaan diskurssissa.

Naisten seksuaalisuus määrittyy kulttuurissamme passiivisena, alistavana ja ei-aloitteellisena. Sosiaalisesti odotettuun, implisiittisesti hyväksytyyn passiiviseen positioon asettuminen (aktiivisen toimijuuden puute) vähentää autonomiaa ja kokemusta siitä, että on oikeutettu mielihyvään (Sanchez, Kiefer & Ybarra, 2006). Jatkuvasti esillä olevat seksualisoidut kuvat naisten kehoista esimerkiksi mainoksissa, elokuvissa ja musiikkivideoissa ovat osa kulttuuriamme. Siitä huolimatta, että seksualisoidut kuvat naispuolisten henkilöiden kehoista ovat jatkuvasti läsnä, tulevat naisten seksuaaliset tunteet ja tuntemukset Tolmanin (2002) mukaan harvoin edes kuvailuiksi. Fredricksonin & Robertsin (1997) objektifikaatioteorian mukaan tytöt ja naiset oppivat sisäistämään tarkastelijan perspektiivin ensisijaisena näkökulmana omiin kehoihinsa. Tämä voi johtaa korostuneeseen oman kehon tarkkailuun sekä häpeän ja ahdistuksen kokemuksiin.

Feministiteoreetikko Judith Butlerin ajattelussa toimijuuden käsite hahmottuu performatiivisuuden kautta. Butlerin merkittävin perintö on ollut ruumiillistuneen minän (embodied self) käsitteessä ja ajatuksessa sukupuolen performatiivisuudesta. Siinä sukupuoli nähdään toistuvina ja toistettavina ruumiillisina toimintoina, jotka määräytyvät sukupuolta koskevien diskurssien mukaan (Baker & Ellece, 2011). Sukupuoli on Butlerin (2006) mukaan joukko toistettavia kehollisia akteja, jotka jatkuessaan tuottavat mielikuvan sukupuolen pysyvyydestä ja luonnollisuudesta. Spesifien, sukupuolittuneiden ruumiillisuuksien tapojen performointi rakentaa sukupuolta yksilötasolla ja tuottaa samalla sukupuolta koskevaa diskurssia uudelleen. Näitä ruumiillisia akteja voivat olla niin pukeutuminen kuin esimerkiksi puhumisen ja eleiden tavat. Butlerin mukaan naiseuden tai mieheyden prosessit eivät ole koskaan valmiita, vaan niiden toteuttaminen on yksilötasolla jatkuvaa performointia (Butler, 2006.) Kyse ei ole vapaasta, yksilökohtaisesta performoinnin tavan valitsemisesta. Normatiivisten sukupuolijärjestysten performointi on pakollista: siitä poikkeamisesta seuraa sosiaalisia sanktioita. (Speer, 2005.) McNay (2000) katsoo, että Butlerin performatiivisuusidean mukainen symbolisten normien jatkuva toistaminen tuottaa subjektin, joka on tarpeeksi vakaa jopa vastustamaan näitä normeja, jolloin performatiivisuus nimenomaan tuottaa toimijuuden (McNay, 2000).

Feministisessä teoriassa toimijuuden tarkasteluun on usein liitetty ruumiillistumisen (embodiment) käsite. Curtin, Ward, Merriwether ja Caruthers (2011) määrittelevät seksuaalisen ruumiillisuuden (sexual embodiment) yksilön kokemuksiksi omasta ruumiistaan seksuaalisen aktin aikana. Näillä kokemuksilla tarkoitetaan erityisesti kehonkuvaa ja omaa

käsitystä kehonsa ulkonäöstä. McNay (2000) sen sijaan määrittelee termin pikemminkin seksuaalisen ruumiillistumisen merkityksessä, jossa sukupuoli on eletty ja koettu kokoelma ruumiillistuneita käytäntöjä. Pierre Bourdieun termi *habitus* tuo tarkasteluun mukaan ymmärryksen siitä, kuinka sosiaaliset normit kirjoittautuvat kehon sisälle, jolloin ruumiillisuus ei ole *luonnollista* vaan vallan määrittämää. Sosiaalisten normien ruumiillistuminen tapahtuu niiden elämisen kautta: habitus on generatiivinen rakenne, eli se tuottaa sosiaalisia normeja. (McNay, 2000.) Yksilön seksuaalisuuteen liittyvää implisiittistä kokemusten skaalaa voidaan tästä näkökulmasta tarkastella hahmottaen keho porttina diskurssin ulkopuolelle: kehollisen toiminnan kautta voidaan ylittää seksuaalisuutta koskevat yhteiskunnalliset diskurssit. Näin rakentuu kuva itserefleksiivisistä toimijoista, jotka eivät ole pelkkiä diskursiivisen sääntelyn kohteita, vaan subjekteja, jotka ovat vuorovaikutuksessa hallitsevien diskurssien kanssa, ja näin tehdessään rakentavat omia seksuaalisia subjektiviteettejään. (Bryant & Schofield, 2007.)

Naisten ja miesten seksuaalisuuteen liitetään kulttuurisesti erilaisia olettamuksia. Tolmanin (2002) mukaan seksuaalinen halu on sosiaalisesti konstruoitua: sosiaaliset prosessit rakentavat seksuaalisuuttamme ruumiillistumisen kautta. Seksuaalisuus on siis tästä näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisesti rakentunut, ja siten sisältää kulttuurisesti omaksuttuja moraalisia järjestyksiä. Johnsonin ja Johnsonin (2017) mukaan perinteiset sukupuoliroolit, joissa miehet hahmottuvat dominoivina, aktiivisina, vahvoina ja seksuaalisina siinä missä naiset alistuvina, passiivisina, heikkoina ja ei-seksuaalisina, rakentavat niin sanottua raiskauskulttuuria. Raiskauskulttuuriin kuuluvat myös seksisimi, naiseen kohdistuva vihamielisyys sekä väkivallan hyväksyntä. Burt (1980) erottelee raiskausmyyttejä koskevan tutkimuksensa yhteydessä kulttuurissamme vallitsevia ajatusmalleja, jotka osallistuvat raiskauskulttuurin rakentamiseen. Näitä raiskausmyyttejä ovat käsitykset, kuten ”vain huonot tytöt tulevat raiskatuiksi”, ”naiset pyytävät sitä”, ”kuka tahansa terve nainen voi vastustaa raiskaajaa jos vain haluaa tarpeeksi”, ”raiskaajalla on puute seksistä” ja ”naiset haluavat sitä salaa”. Johnsonin ja Johnsonin (2017) mukaan yhteiskuntana olemme normalisoineet raiskauksen mukaisen toiminnan, vaikka raiskaus itsessään hahmottuu pahana ja tuomittavana. Seksuaalinen väkivalta ylläpitää naisten ja miesten välillä olevaa epätasaista vallan jakautumista. Uhrin syyllistämisen sekä ei-sanon huomiotta jättämisen avulla naisten mahdollisuuksia saada äänensä kuuluviin rajoitetaan. Myös dikotomia, jonka mukaan naiset ovat seksuaalisesti passiivisia ja miehet aktiivisia, sekä seksuaalisen aggressiivisuuden normalisoiminen ja luonnollisena näkeminen tuottavat raiskauskulttuuria. (Johnson & Johnson, 2017.)

Kun raiskaus ilmiönä hahmotetaan tietyn yhteiskunnallisen rakenteen ja siihen sisältyvien moraalisten järjestysten seurauksena, raiskaajat pystytään hahmottamaan tukeutumatta pahuuden metafyyssiseen konseptiin. Raiskaajat eivät ole pahoja, vaan he ovat yksilöitä, jotka vastaavat kulttuurisiin odotuksiin aggressiosta ja dominanssista (Johnson & Johnson, 2017).

2.2.1 Neitsyt-huora –dikotomia

Neitsyen ja huoran kategorioita on tarkasteltu feministisessä tutkimusperinteessä naisten seksuaalisuutta määrittävänä dikotomiana. Neitsyt-huora -dikotomian historiallisena lähtökohtana on Sigmund Freudin ajatus, jonka mukaan miehet, joiden äitisuhde on ongelmallinen, eivät kykene harrastamaan seksiä redusoimatta naispuolista kumppaniaan seksiobjektiksi, sillä kunnioitettava kumppani ei voi samanaikaisesti olla seksuaalisen halun kohde. (Bareket, Kahalon, Shnabel & Glick, 2018.)

Saarikosken (2001) mukaan kulttuurisesti naisen seksuaalisuus hahmottuu uhkana, jota tulee hallita. Tämän vuoksi halveksittava seksuaalisuus määritetään huoran seksuaalisuudeksi, ja vastaavasti tyttöystäväksi tai vaimoksi soveliaat naiset riisutaan seksuaalisuudesta. Seksuaalisuus näyttäytyy pahana: naisen seksuaalisuuteen liitetään ajatus pelottavasta, tuhoavasta voimasta, jota on suitsittava: ”hyvät naiset eivät ole seksuaalisia ja seksuaaliset naiset eivät ole hyviä” (Saarikoski 2001, 123). Haukkumasanana huora näyttäytyy sosiaalisessa merkityksenannossa pahimpana mahdollisena asiana, mitä kenellekään voidaan sanoa. Huoruus on erityisesti naiselle ominaista pahaa. (Saarikoski, 2001.)

Huoraksi leimaamisen prosessi on osa seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä sukupuolittuneiden odotusten manifestaatioita. Huoran leima tuottaa häpeää, mikä puolestaan lisää naisen seksuaalisuuteen liittyvää salailua ja voi estää naisia hakemasta seksuaaliterveyteen liittyviä palveluita, informaatiota ja tukea. Se tukee ajatusmallia, jonka mukaan seksistä pidättäytyminen on paras tapa ehkäistä seksiin liittyvää leimaamista ja muita riskejä. (Summit, Kalmuss, DeAtley & Levack, 2016.)

Neitsyt ja huora ovat kulttuurisia naishahmon arkkityyppejä. Neitsyt-huora –dikotomia perustuu ajatukselle naisista joko seksuaalisesti aktiivisina, ”kevytkenkäisinä” huorina, tai vaihtoehtoisesti puhtaina, viattomina neitsyinä. Huoran arkkityyppiä kuvaa hyperseksuaalisuus, neitsyttä aseksuaalisuus (Musial, 2014). Bareket ym. (2018) esittävät

neitsyt-huora -dikotomian palvelevan patriarkaatin vahvistamista. Tutkimuksessaan he havaitsivat dikotomiaa tukevien ajatusmallien korreloivan sukupuolten epätasa-arvoa ylläpitävien sekä naisten seksuaalisuutta rajoittavien ja heitä objektivoivien ajatusmallien kanssa. Seksuaalisten skriptien teorian (Gagnon & Simon, 1978) mukaan kulttuurissa vallitsevien seksuaalisuutta koskevien ajatus- ja toimintamallien sisäistämisen myötä yksilöt toimivat niiden mukaisesti, seksuaalisia skriptejä toteuttaen. Kulttuurissamme vallitsevan seksuaalista aktiivisuutta koskevan kaksoisstandardin mukaisesti seksuaalisesti aktiiviset miehet saavat osakseen positiivista huomiota ja kannustusta miehelle toiminnalleen (Coy, Kelly, Vera-Gray, Garner & Kanyeredzi, 2016), kun taas vastaavalla tavalla toimivat naiset leimataan huoriksi. Tämä kaksoisstandardi kontrolloi, rajoittaa ja hallitsee naisten seksuaalisuutta ja seksuaalista itseilmaisua (Bareket ym. 2018). Lisäksi se vähentää naisten välistä solidaarisuutta esimerkiksi *slut shamingin* kautta (Vaillancourt & Sharma 2011, Bareketin ym. mukaan) ja toimii välineenä sen perustelemiselle, millaiset naiset ”ansaitsevat” tulla esineellistetyiksi (Bareket ym. 2018). Slut shaming on käsite, jolla tarkoitetaan seksuaalisesti aktiivisena nähdyn naisen negatiivista leimaamista (Reger, 2014).

Bareket ym. (2018) esittävät, että naisten seksuaalisuutta on säädeltävä yhteiskunnallisesti neitsyt-huora -dikotomian avulla, koska naisen assertiivinen seksuaalisuus näyttäytyy potentiaalisena vallan lähteenä. Naisten seksuaalisuuteen kohdistuvalla yhteiskunnallisella sääntelyllä varmistetaan, että miehet pysyvät naisia alistavan vallan käyttäjinä. Sekä miehet että naiset sääntelevät naisten seksuaalista toimintaa rankaisemalla naisia assertiivisesta seksuaalisesta toimijuudesta, mutta halun ylläpitää patriarkaalista järjestystä havaittiin tutkimuksessa motivoivan erityisesti miehiä vastustamaan seksuaalista tasa-arvoa (Rudman, Fetterolf & Sanchez, 2013).

Saarikosken (2001) mukaan neitsyt-huora -dikotomia ei suomalaisessa kulttuurissa ole ainoa kuva naiseudesta, mutta se on käsikirjoitus, jonka puitteissa huoruus ymmärretään. Naisten seksuaalisuutta saatetaan kuvata huora-sanaa käyttäen, jolloin käsite aktualisoituu. Huoran kategoria toimii saman tyyppisesti kuin raiskaus raiskauskulttuuriin instituutiona: se asettaa kaikki naiset potentiaalisiksi kohteikseen, vaikka se ei välttämättä osuisikaan kaikkien kohdalle.

Suomessa on tehty myös tyttöjen seksuaalisuuteen liitettäviä merkityksiä tarkastelevaa tutkimusta. Laukkasen (2007) Demi-lehden internet-keskustelupalstan tyttökeskustelua koskevassa tutkimuksessa ilmeni kaksi ristiriitaista vaatimusta tyttöjen seksuaalisuudelle:

tyttöjen ajatellaan olevan luonnostaan poikia passiivisempia ja haluttomampia, ja seksistä nauttiva tyttö määrittyy traditionaalisen sukupuolijaottelun mukaisesti huonoksi. Samaan aikaan tytöiltä kuitenkin odotetaan myös seksuaalista aktiivisuutta esimerkiksi Sinkkuelämää-TV-sarjan ja Cosmopolitan -lehden seksin merkitystä korostavan otteen mukaisesti. (Laukkanen, 2007.) Neitsyt-huora -dikotomia näyttäisi tuottavan ristiriitaisia vaatimuksia ja odotuksia koskien myös tyttöjen seksuaalisuutta.

Neitsyt ja huora ovat kulttuurisia kategorioita, tapoja luokitella naisia tietyin perustein. Niillä tuotetaan moraalista järjestystä, jossa naiselle hyväksyttävä seksuaalinen toiminta määrittyy näiden kahden kategorian määrittämänä. Huoran kategoriaan sisältyy naisen seksuaalisuuden *liiallisuuteen* tai holtittomuuteen kohdistuva sääntely, neitsyen kategoriaan taas naisen näkeminen olemuksellisesti ”puhtaana” tai ”viattomana”, tarkoittaen seksuaalisuuden poissaoloa. Neitsyt-huora -dikotomia ei jätä tilaa ”oikeanlaiselle”, hyväksyttävälle toiminnalle. Saarikosken (2001) mukaan diskurssiin kuuluu ajatus, että naisen mahdollinen seksikkyyks on todiste siitä, ettei hän kykene asettamaan rajoja seksuaalisuudelleen, jolloin hänellä ei myöskään ole lupaa niiden asettamiseen. Näin huoran kategoria rakentuu sääntelylle, jossa naisen aktiivisen ja agenttisen seksuaalisuuden välittämä uhkaava viesti hänen itsenäisestä toimijuudestaan minimoidaan asettamalla-aktiivinen seksuaalisuus pois naisen oman hallinnan alueelta. Neitsyt-huora -dikotomia pitää yllä sukupuolittunutta jakoa sopivasta toiminnasta: siinä miehet ovat aloitteentekijöitä ja naiset säätelijöitä (Metts & Spitzberg, 1996), jotka turvallisuutensa vuoksi pyrkivät pysymään varuillaan suhteessa miesten tekemiin aloitteisiin.

Saarikoski (2001) esittää ajatuksen neitsyen ja huoran kategorioille vaihtoehtoisesta, naisen seksuaalisuuden kolmannesta kategoriasta. Tähän kategoriaan kuuluu seksuaalisuuttaan aktiivisesti toteuttavan ja siitä nauttivan naisen idea. Saarikosken mukaan tällainen malli puuttuu kulttuuristamme: seksuaalisuuttaan aktiivisesti toteuttava nainen yhdistyy useimmiten huoran kategoriaan. Tutkimuksessaan (2001) Saarikoski kuitenkin havaitsi, että tutkimusaineistona käytetyissä tyttöjen tuottamissa kirjoituksissa rakennettiin huomattavankin radikaalisti myönteisiä mielikuvia seksuaalisuuttaan aktiivisesti toteuttavasta naisesta. Tällainen naisen seksuaalisuuden kolmannen kategorian luominen on Saarikosken mukaan tyttö- ja naiskulttuurin päämäärä: huoran ja neitsyen kategorioiden oheen tulisi rakentaa kategoriaa seksuaalisuudestaan aktiivisesti nauttivasta naisesta, joka ei ole seksiobjektiasemansa määrittelemä, vaan itsenäinen toimija. Neitsyen ja huoran dikotomia on kuitenkin rakenteeltaan voimakas, käsitteellisesti selkeä, itseään oikeuttava ja kaiken kattava,

joten sitä on Saarikosken mukaan vaikea vastustaa. Neitsyt-huora –dikotomian vahvuus vaihtelee eri kulttuureissa, ja mitä vahvempi asema sillä on, sitä rajallisempi naiseuden roolien kirjo on. Huoran leiman myötä nainen menettää sosiaaliset kasvonsa, neitsyden ideaalikuva toteuttaessaan taas hän joutuu uhraamaan seksuaalisuutensa. (Saarikoski, 2001.)

2.2.2 Seksuaalista toimijuutta koskeva tutkimus feministisen tutkimusperinteen ulkopuolella

Seksuaalista toimijuutta on tutkittu myös muissa kuin feministisessä tutkimusperinteessä, esimerkiksi yksilöpsykologian näkökulmasta. Tutkimuksia miesten ja naisten välisestä eroista seksuaalisesti vahvaa toimijuutta ilmentävässä käyttäytymisessä on tehty erityisesti seksuaalisten aloitteiden tekemisen suhteen. Tutkimushavaintojen mukaan kaikista seksuaalisista aloitteista suurin osa on miesten tekemiä, silloinkin, kun miehet itse ilmoittivat preferoivansa tasa-arvoisempaa toimintatapaa ja toivoivat naisten ottavan vastuuta aloitteiden tekemisestä (Dworkin & O’Sullivan, 2005). Naisten on havaittu assosioivan seksin alistuvaan käyttäytymiseen, kun taas miehet assosioivat seksin dominanssiin (Kiefer, Sanchez, Kalinka & Ybarra, 2006, Fetterolfin & Sanchezin, 2013, mukaan). Laboratoriotutkimuksissa (Mussweiler & Förster, 2000) on havaittu seksiin liittyvien ärsykkeiden antamisen miehille johtavan aggressiivisempaan käyttäytymiseen.

Naisten seksuaalisesti alistuvan käyttäytymisen on havaittu ennustavan matalampaa seksuaalista tyytyväisyyttä ja kiihottuneisuutta (silloin, kun alistuvuus ei kuulu heidän seksuaalisiin preferensseihinsä). Toimijuuden heikkouteen liittyvä alistuvuus ennustaa myös seksuaalisia ongelmia, kuten vaikeutta saavuttaa orgasmi. (Fetterolf & Sanchez, 2013.) Gonzales-Rivas (2017) havaitsi naisten seksuaalisesti aloitteellisen käyttäytymisen olevan yhteydessä vahvempaan seksuaaliseen minäpystyvyyksitykseen.

Myös subjektiviteetin käsitettä on käytetty erityisesti seksuaalisen toimijuuden kontekstissa. Tolmanin (2002) mukaan seksuaalinen subjektiviteetti on yksilön kokemus itsestään aktiivisena toimijana ja seksuaalisena olentona, joka on oikeutettu seksuaaliseen mielihyvään ja turvallisuuteen. Montemurro (2014) määrittelee seksuaalisen subjektiviteetin toimijuuden omaamiseksi seksuaalisissa kohtaamisissa. Seksuaalinen subjekti on halutessaan aktiivinen ja haluava toimija, joka kokee omasta kehosta nauttimisen ja seksuaalisen päätöksenteon oikeutenaan. Subjektiviteetti merkitsee kykyä ja mahdollisuutta toimia halujensa ja tuntemustensa mukaan: sanoa niin *kyllä* kuin *ei*. (Montemurro, 2014.)

2.3 Vastarinta

Tutkimuksessa tarkastelemassani kontekstissa vastarinnan käsitteen tarkoitus on tarjota selitysmalli sellaiselle diskursiiviselle toiminnalle, jossa yksilö tiedostaa tietyssä kontekstissa läsnä olevat diskurssit ja diskursiiviset kategoriat sekä niiden vaikutukset hänen toimintaansa, ja kykenee siten asettumaan myös vaihtoehtoisiin diskursseihin ja subjektipositioihin. Mahmoodin (2005) mukaan toimijuutta voidaan analysoida kapasiteettina ymmärtää omien intressien suhde vallalla olevien normien, tapojen ja perinteiden painoon. Patriarkaatisissa naiset voivat omaksua valtaapitävän miehisen järjestyksen ja toteuttaa rooliaan siinä esimerkiksi sopeutumalla perinteiseen naisen rooliin. Toisaalta he voivat myös kumota normeja tai ottaa normit uudelleen käyttöön toteuttaakseen omia intressejään. (Mahmood, 2005.)

Jälkistrukturalistiset feministiset teoreetikot nojaavat Foucault'ltä peräisin olevaan näkemykseen subjektista diskurssien tuotoksena. Subjektin tekemä vastarinta valtaapitäviä diskursseja kohtaan on Foucault'laisesta ymmärryksestä käsin erityinen kysymys. Foucault'n mukaan valta edellyttää vastarintaa, se saa siitä voimansa. *Seksuaalisuuden historian* (1998) ensimmäisessä osassa Foucault käsittelee vallan ja halun suhdetta: halu ei ole itsenäinen voima, joka haluaa kapinoida valtaa vastaan, ja jota valta yrittää tukahduttaa. Sen sijaan valta nimenomaan konstituoii halun. Halua ei ole olemassa vallan ulkopuolella, ja valtasuhde on aina jo olemassa siellä, missä on halua. Valta konstituoii siis senkin, joka sitä yrittää vastustaa. Foucault nimeää ”juridis-diskursiiviseksi” sellaisen valtaa koskevan käsityksen, jossa valta rakentuu *negatiivisesti* suhteessa sukupuoleen. Siinä valta ja sukupuoli (jota Foucault näyttää käyttävän synonyyminä seksuaalisuus-sanalle) rakentuvat suhteessa toisiinsa poissulkemisen, hylkäämisen ja kieltämisen kautta. Samoin valta soveltaa sukupuoleen pelkästään kiellon lakia: ”älä lähesty, älä koske, älä kuluta, älä koe nautintoa, älä puhu, älä ilmene” (Foucault, 1998, 63). Valta myös asettaa sukupuolen aina binaariseen järjestykseen sallitun ja kielletyn, sopivan ja epäsopeivan mukaan.

Vallan analyysi Foucault'laisessa perinteessä ei ole lähtökohdaksi suvereenia valtiota tai lakia, vaan ne ovat vasta vallan lopputuloksia. Vallalla Foucault tarkoittaa voimasuhteiden moninaisuutta, joka konstituoii toiminta-alueensa järjestyksiä sisäisesti. Valtiokoneisto, laki ja yhteiskunnalliset hegemoniat ovat vallan ruumiillistumia, eivät valtaa sinänsä: Valta on kokoelma strategioita, joissa voimasuhteet aktualisoituvat. (Foucault, 1998.)

Vallan olemassaolo edellyttää vastarinnan olemassaoloa. Vastarinta muodostuu Foucault'n mukaan pesäkkeistä, ei yhdestä suuresta vastarinnan kohdasta. Vastarintapesäkkeet ovat läsnä kaikkialla, mihin valta ulottuu. Ne ovat valtasuhteiden toinen puoli, välttämätön vastapari vallalle. Vastarintapesäkkeet ovat dynaamisia, ne liikkuvat ja katoavat, ja saavat aikaan murtumia ja repeämiä eri puolilla yhteiskuntaa. Joskus useista vastarintapisteistä muodostuu yhdistynyt, laajempi vastarinnan alue. (Foucault, 1998.)

Foucault'laisessa näkemyksessä vastarinnasta vallan edellytyksenä subjektin toimijuus näyttäytyy teoreettisesti ongelmallisena: jos subjektit tulevat subjekteiksi vasta diskurssissa, eikä mitään diskurssien ja valtasuhteiden ulkopuolella tapahtuvaa subjektiviteettia voi olla, vaikuttaa subjektin *toimijuus* mahdottomalta. Judith Butler (2006) ja Lois McNay (2000) ovat kritisoineet ja pyrkineet kehittämään Foucault'laista käsitystä seksuaalisuudesta ja toimijuudesta.

Subjektiviteetin rakentumisen myötä myös seksuaalisuus rakentuu Foucault'n mukaan vallan kyllästäjänä. Butlerin (2006) mukaan Foucault vastustaa malleja seksuaalisen emansipaation mahdollisuudesta, sillä sellaiset mallit eivät ota huomioon seksin luonnetta historiallisten valtasuhteiden luomana kategoriana. Butler tulkitsee Foucault'n ajattelevan, että ihmisen määrittäminen yhteiskunnassa sukupuolensa kautta pakottaa hänet alistumaan sukupuolen laille, joka sosiaalisilla säännöillään muotoilee ja rakentaa sukupuolen. Näiden sääntöjen viitekehyksessä myös minuus rakennetaan. Butler esittää, että Foucault kuitenkin lankeaa vastustamaansa vapautusdiskurssiin toimituksessaan Herculine Barbinin päiväkirjoista. Siinä Foucault pyrkii Butlerin mukaan osoittamaan, kuinka intersukupuolinen keho tulee epäsuorasti paljastaneeksi ja hylänneeksi seksuaalisen luokittelun ja sitä sääntelevät strategiat. Butler esittää, että Foucaultin mukaan sukupuoliluokittelun ja siihen kuuluvan sääntelyn ulkopuolella nautinnot tapahtuvat niistä riippumatta, sääntelystä vapautuneena. Näin sanoessaan Foucault tulee langenneeksi vastustamaansa emansipaatiiodiskurssiin. (Butler, 2006.) Vastarinnan mahdollisuuksien tarkastelemiseksi on esitetty Foucault'laisesta toimijuuskäsityksestä poikkeavia näkemyksiä.

2.3.1 Vaihtoehtoisia näkökulmia toimijuuteen ja vastarinnan mahdollisuuksiin

McNay (2000) tarkastelee kriittisesti Foucault'laista käsitystä toimijuudesta. Hänen mukaansa jälkistrukturalistinen ajatus subjektista diskursiivisena tuotoksena jättää tutkimatta ja

selvittämättä subjektin toimijuuden luonnetta riittävästi. McNayn mukaan jälkistrukturalistinen käsitys toimijuudesta ei riitä selittämään erilaisia motivaatioita ja tapoja, joilla yksilöt ja ryhmät muuttavat kulttuurisia normeja tai elävät niiden kanssa. McNay näkee toimijuuden syntyvän *luovuudesta*. Vaikka kulttuuriset normit ja diskurssit ovat läsnä ihmisten elämässä, ihmiset ovat toimineet normeja vastaan ja tekevät niin yhä. Uudet tilanteet vaativat yksilöltä luovaa toimintaa ja uusia toimintatapoja, mikä taas edellyttää autonomiaa ja refleksiivisyyttä, jolla tarkoitetaan yksilön kriittistä tietoisuutta suhteutumisessaan sosiaaliseen maailmaan. Sukupuoli hahmottuu tässä normien kokoelmana, joita eletään ja joita myös muutetaan ruumiillistuneissa käytännöissä. Seksuaalinen subjekti syntyy dynaamisessa suhteessa materiaalisen ja symbolisen todellisuuden välillä, jota keho välittää. (McNay, 2000.)

Judith Butlerin näkemys toimijuudesta nojaa Foucault'n ajatukseen subjektivaatiosta, joka tarkoittaa identiteetin dialektista muotoutumista. Identiteetti konstituoituu *alistamisen* sekä *vapautumisen* käytännöissä. Butlerin mukaan Foucault'n teoria subjektivaatiosta ei kuitenkaan selitä, kuinka subjektit voivat muotoutua alistamalla mutta eivät kuitenkaan ole alistumiseen redusoitavissa. Vastatakseen tähän ongelmaan Butler esittää teorian performatiivisesta toimijuudesta, joka perustuu ajatukseen toimijuuden temporaalisuudesta (aikaan sidoksissa olemisesta): toimijuus ei rakennu selkeinä yksittäisten hetkien sarjoina, vaan materialisaation prosessina, jossa sosiaalisten järjestysten rakenteet tuotetaan uudelleen toimijoiden ruumiillistuneissa käytännöissä, performansseissa. Yhteiskunnalliset normit materialisoituvat subjektien identifikaation prosesseissa, performanssien myötä. Näin myös sukupuoli-identiteetti rakentuu performatiivisesti. Butleria tulkinneen McNayn (2000) mukaan toimijuus syntyy, kun nämä identifikaation prosessit tekevät subjektista stabiilin, ja subjekti kykenee vastustamaan niitä yhteiskunnallisia normeja, joiden myötä hänen identifikaationsa on tapahtunut. Tämä on vastarinnan prosessi, joka tapahtuu ensisijaisesti ruumiillistuneiden normien rajoilla poissuljetun ja delegitimoidun seksin kautta. (McNay, 2000.)

Butlerin (1993) mukaan diskurssi rakentaa subjektin, ja toisaalta subjekti rakentaa diskurssin. Subjektin konstruktio pitäisi Butlerin mukaan ymmärtää materiaalisuuden kautta. Performatiivisen, kehollisen tyylyttelyn myötä rakentuu kokemus pysyvyydestä esimerkiksi sukupuolen suhteen: tietyt tyylyttelyn tavat hahmotetaan tietylle sukupuolelle olemuksellisiksi. Näin tietyt performanssit saavat määrittävän aseman, ja syntyy mielikuva sukupuolen substanssista, rajoista ja pinnasta. (Butler, 1993.) Subjektin materiaallinen rakentuminen tarkoittaa siis prosessia, jossa keskeisessä osassa ovat kehollistuneet performanssit.

Edellä esitetyt Foucault’laista toimijuuskäsitystä kehittämään pyrkineet teoriat tarttuvat Foucault’n toimijuuskäsityksen puutteisiin. Butler (1993) korostaa toimijuuden performatiivisuutta ja subjektin materiaalista rakentumista. McNay (2000) näkee vastarinnan mahdollistuvan tämän materialisaation myötä kehollisena toimintana.

2.3.2 Itserefleksiivisyys

Seksuaalisuutta koskevia moraalisia järjestyksiä koskevaa tiedostavaa suhtautumista on käsitteellistetty itserefleksiivisyys -termiä käyttäen (McNay, 2000). Itserefleksiivinen toimija kokee olevansa oikeutettu ja kykenevä toteuttamaan seksuaalisuuttaan ja suhtautumaan tätä toimijuutta mahdollisesti muokkaaviin ja rajoittaviin kulttuurisiin normeihin tiedostavan kriittisesti. Refleksiivisyyden voidaan nähdä syntyvän sosiaalisten voimien synnyttämästä jännitteestä. Foucault’n (1998) mukaan subjektit elävät valtasuhteiden ja diskurssien sisällä ja rakentuvat niiden mukaisesti, jolloin myös seksuaalisuus muotoutuu suhteessa valtaapitäviin diskursseihin. Subjektit elävät diskurssien ja valtasuhteiden kokoelmien sisällä ja niihin kiinnittyneinä, ja nämä vaikuttavat myös seksuaalisuuteen (Foucault, 1998). Valtasuhteet ovat keskenään erilaisia ja subjekti joutuu elämään niiden ristitulella – vastarinta ei ole sopivien olosuhteiden vallitessa esiin nouseva potentiaali, vaan välttämätön seuraus moninaisten valtasuhteiden verkossa elämisestä (McNay, 2000.) Mahmood (2005) näkee vastarinnan nousevan inhimillisestä tarpeesta itseilmaisulle ja autonomialle. Tämä tarve on potentiaali, joka olosuhteiden salliessa aktualisoituu vastarintana.

Itserefleksiivisyyden käsitteen keskeinen merkitys on McNayn (2000) määritelmässä tietoisuudessa kulttuurisista normeista ja moraalijärjestyksistä sekä kriittisessä, omaa toimintaa ja toiminnan mahdollisuuksia peilaavassa suhtautumisessa niihin. Itserefleksiivisyyden käsite tässä eroaa itsereflektiivisyyden käsitteestä siinä, että edellisessä korostuu itsen ja oman toiminnan tiedostava tarkastelu sitä määrittävien yhteiskunnallisten normien ja moraalisten järjestysten valossa, kun taas itsereflektiivisyydellä tarkoitetaan itsen suuntautuvaa ”oman kokemuksen, tiedon tai asennoitumisen erittelyä” (Vehviläinen & Lindfors, 2005, 191) tai yleisemmin pyrkimystä tietää itsestä (Vehviläinen & Lindfors, 2005).

3. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tehtävä on tarkastella sitä, mitkä ovat naisten seksuaaliselle toimijuudelle rajat piirtäviä diskursseja, ja kuinka naiset neuvottelevat näistä diskursseista ja vastustavat niitä.

1) *Mitkä ovat naisten seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja?*

- Millaisia seksuaalisuutta ja seksuaalista toimijuutta kuvaavia kategorioita diskursseissa tuotetaan?

- Millaisia subjektipositioita niissä mahdollistuu?

- Mitä moraalisia järjestyksiä diskurssit ylläpitävät?

2) *Kuinka naiset tekevät vastarintaa sallittavan seksuaalisen toimijuuden rajoja määrittäviä diskursseja ja niiden ylläpitämiä moraalisia järjestyksiä kohtaan?*

4. Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineisto koostuu yhteensä viidestä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Haastateltavista käyttämäni pseudonyymit ovat Vilma, Susanna, Oona, Henna ja Noora. Haastateltavat ovat 20-35 -vuotiaita naisia.

Haastateltavien rekrytointi tapahtui Facebookin kautta. Ensiksi lähestyin #metoo-liikkeen tiimoilta perustettua Facebook-ryhmää nimeltä #memyös. Ryhmän tarkoituksena on tarjota vertaistukea ja jakaa kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta. Otin yhteyttä yhteen ryhmän ylläpitäjistä, ja sain luvan liittyä ryhmään haastattelukutsun esittäökseni (ks. liite 1). #memyös-ryhmän kautta tavoitin yhteensä kolme haastateltavaa. Kun #memyös-ryhmän välityksellä en enää saanut uusia yhteydenottoja, otin yhteyttä Joensuussa päämajaansa pitävän feministisen Väkevä-lehden Facebook-sivun ylläpitoon ja julkaisin saamallani luvalla haastattelukutsun heidän sivullaan. Väkevä-lehden Facebook-sivun kautta tavoitin kaksi haastateltavaa. Kaikista haastatteluista kolme toteutettiin kasvokkain, kaksi videopuhelun välityksellä.

Haastattelurunko on liitteenä (ks. liite 2). Haastattelumenetelmänä käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Siinä missä strukturoidut haastattelut perustuvat valmiille kysymyksille ja

vastausvaihtoehdoille, puolistrukturoitu haastattelu mahdollistaa kysymysten muotoilun ja niiden järjestyksen vaihtelun. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa haastattelun tarkoitus on pysyä tietyssä teemassa tai aiheessa. (Ruusu vuori & Tiittula, 2005.) Haastatteluja tehdessäni tutkimuskysymyksenäni oli vielä tarkentumatta, ja tieto, jota pyrin haastattelumateriaalilla keräämään, koski naisten seksuaalista toimijuutta ja sitä määrittäviä diskursiivisia rajoja. Seksuaalista toimijuutta tarkastellakseni jaoin haastattelurungon viiteen osioon, jotka käsittelivät eri teemoja. Kukin osio sisälsi kysymyksiä, jotka esitin omin sanoin ja tilanteen mukaisesti sopeuttaen kussakin haastattelutilanteessa. Kysymykset olivat avoimia, ja toisinaan niistä virisi uutta, kysymyksen rajaaman alueen ulkopuolelle siirtyvää mielenkiintoista ja teeman kannalta relevanttia keskustelua.

Haastattelut alkoivat seksuaalisuuden henkilökohtaisella määrittelyllä: kysyin, mitä seksuaalisuus tarkoittaa *juuri sinulle*, ja pyysin kuvauksia tilanteista, jotka ovat seksuaalisia ja toisaalta tilanteista, jotka eivät ole seksuaalisia. Tämän jälkeen siirryimme keskustelemaan varhaisista seksuaalisista kokemuksista tai kävimme läpi haastateltavan seksuaalielämän historiaa. Tässä yhteydessä virisi kertomuksia ”ensimmäisistä kerroista” ja muista mieleen painuneista kokemuksista niin hyvässä kuin pahassa. Näiden lisäksi haastateltavat tarkastelivat oman seksuaalisuutensa historiaa ja pohtivat sen kehitystä yleisemmällä tasolla. Kysyin myös kehollisista kokemuksista ja havainnoista seksuaalisissa kohtaamisissa.

Kolmannessa osiossa kysymysten oli tarkoitus kartoittaa sitä, minne toimijuuden rajat paikantuvat. Kysyin ilon ja ylpeyden kokemuksista seksuaalisuuteen liittyen, sekä vastaavasti negatiivisista tunnekokemuksista. Kysymyksen yhteydessä esitin esimerkeiksi tällaisista tunnekokemuksista syyllisyyden ja häpeän. Kysyin, millaisiin sosiaalisiin kohtaamisiin negatiiviset tunteet yhdistyivät, ja mikä tunnekokemuksen oli ehkä aiheuttanut. Pyysin myös pohtimaan seksuaalisuuteen liittyviä sukupuolittuneita rooliodotuksia yleisemmin. Lisäksi esitin kysymyksiä koskien tilanteita, joissa haastateltava oli mahdollisesti saanut olla vapaa seksuaalisuuteen liittyvistä rajoitteista, ja toisaalta sellaisista, joissa näin ei ole ollut. Erityisesti pyysin pohtimaan sellaisia tilanteita ja/tai sosiaalisia kohtaamisia, joissa seksuaalisuuden toteuttamista tai seksuaalisuutta koskevat rajat ja rajoitteet olisivat ”tulleet vastaan”. Osion lopuksi pyysin reflektoimaan omaa elämänhistoriaa: kuinka haastateltavan seksuaalinen toimijuus oli kenties muuttunut iän myötä, ja kuinka erilaiset elämäntilanteet tai parisuhdestatukset olivat vaikuttaneet seksuaalisuuden toteuttamiseen.

Neljännessä osiossa tarkasteltiin kehollisuutta ja kehon rajoja. Tässä osiossa pyysin haastateltavaa kertomaan kehosuhteestaan sekä yleisemmin että erityisesti seksuaalisuuteen liittyen. Lisäksi kysyin mahdollisista seksuaalisen häirinnän tai väkivallan kokemuksista ja siitä, onko näillä kokemuksilla mahdollisesti ollut vaikutusta siihen, mitä ajattelee omasta seksuaalisuudestaan tai siihen, miten toimii seksuaalisena olentona. Lisäksi kysyin kehosuhteen muuttumisesta iän myötä tai elämäkulussa.

Haastattelurungon viimeinen osio koski seksuaalisuuden ilmaisemista. Kasvokkaisissa haastatteluissa pyysin tämän osion aluksi haastateltavaa selailemaan kolmea aikakauslehteä, jotka olin tuonut mukani. Nämä lehdet olivat Trendi 2/2018, Demi 1/2018 sekä Hyvä Olo (myynnissä 3.1.2018-27.2.2018). Pyysin haastateltavaa tarkastelemaan lehdissä olevia kuvia naisista siitä näkökulmasta, että kuvien henkilöt ovat tehneet valintoja seksuaalisuutensa ja sukupuolensa ilmaisemisen suhteen, ja että esimerkiksi pukeutuminen ilmentää näitä valintoja. Pyysin haastateltavaa selailemaan lehtiä rauhassa ja tuomaan vapaasti mieleensä heräviä ajatuksia esille. Lisäksi pyysin pohtimaan lehdissä esiintyviä kuvia samaistumisen näkökulmasta: voisiko haastateltava itse olla jossain kuvassa, ja toisaalta olivatko jotkin kuvat sellaisia, ettei haastateltava itse missään nimessä voisi olla siinä. Lehtien selailun jälkeen kysyin, painuiko joku kuvista erityisesti mieleen, ja keskustelimme mieleen jääneistä kuvista samaistumisen, sukupuoliroolien ja seksuaalisuuden ilmaisun sääntöjen näkökulmista. Videopuhelun välityksellä toteutettujen haastattelujen yhteydessä korvasin tämän tehtävän kysymällä seksuaalisista samaistumisen kohteista ja seksuaalisista esikuvista, ja pyysin pohtimaan median naiskuvaa laajemmin. Kysyin seksuaalisista esikuvista myös kasvokkaisissa haastatteluissa. Lisäksi pyysin haastateltavaa kuvailemaan seksuaalisuuden ilmaisuaan pukeutumisen suhteen: kysyin pukeutumisen tavoista ja siitä, liittyykö pukeutuminen haastateltavan seksuaalisuuteen esimerkiksi joissain tilanteissa. Pyysin haastateltavaa pohtimaan, miten sosiaalinen ympäristö on mahdollisesti reagoanut erilaisiin pukeutumisen tapoihin, ja kysyin, onko haastateltavalla ajatuksia siitä, millä tavoin haluaisi pukeutua, mutta ei ole (vielä) tätä halua toteuttanut.

Haastattelun loppupuolella esitin muutamia laajempia kysymyksiä. Pyysin haastateltavaa kuvittelemaan, että ei olisi olemassa mitään sellaisia kulttuurisia tekijöitä, jotka vaikuttavat seksuaalisuuden ilmaisemiseen ja seksuaaliseen vapauteen mahdollisesti niitä rajoittaen, ja pohtimaan, miten haastateltava tällaisten olosuhteiden vallitessa mahdollisesti toimisi eri tavalla. Tarkensin tarvittaessa kysymällä, miten haastateltava toimisi, jos häntä ei esimerkiksi

koskaan hävettäisi. Lisäksi pohdimme median naiskuvaa yleisemmin. Lopuksi pyysin haastateltavaa refleктоimaan seksuaalista toimijuuttaan elämänsä aikana pohtimalla sitä, mikä on muuttunut ja millaisia eroja seksuaalisen toimijuuden suhteen eri elämäntilanteissa on ollut. Lisäksi pyysin pohtimaan, mihin haastateltava on menossa seksuaalisen toimijuutensa suhteen: mitä on odotettavissa ja minkä haastateltava toivoisi tulevaisuudessa tapahtuvan tai muuttuvan. Pohdimme myös sitä, mitä pitäisi tapahtua tai minkä asioiden pitäisi muuttua, jotta nämä tulevaisuuskuvat kävisivät toteen.

Kasvokkain ja videopuhelun välityksellä tehdyt haastattelut olivat haastattelijan näkökulmasta erilaisen tuntuista. Etukäteen pohdin paljon sitä, missä määrin seksuaalisuuteen liittyviä, henkilökohtaisia kokemuksia kertomaan kannustavan haastattelun onnistuminen vaatii haastattelijalta toisaalta osallistuvaa, henkilökohtaista läsnäoloa ja tietyllä tavalla tutkijanroolista pois astumista, toisaalta nimenomaan neutraalia tutkijanroolia, joka antaa tilaa haastateltavan vapaalle reflektiolle. Tämä tasapainottelu tuntui asettuvan kussakin haastattelussa luonnollisesti tilanteen mukaan. Kasvokkain tehdyissä haastatteluissa vuorovaikutustilanne tuntui luonnollisemmalta ja hyvän keskusteluilmapiiirin luominen syntyi kahdenvälisenä kohtaamisena, oman läsnäolon ja persoonan mukaan tuomisen kautta. Videopuhelun välityksellä tehdyt haastattelut eivät haastattelijan näkökulmasta tuntuneet tilanteina tai ilmapiiriltään vähemmän turvallisilta tai avoimilta, ja kummankin videopuheluhaastattelun kohdalla haastateltavat olivat valmiita keskustelemaan intiimeistäkin aiheista melko nopeasti ja suoraan. Etäyhteys teki omasta näkökulmastani tilanteesta asialähtöisemmän, mihin saattoi vaikuttaa se, että toisin kuin kasvokkaisessa kohtaamisessa, videopuheluhaastattelussa sanattoman viestinnän ja itseilmaisun mahdollisuudet ovat rajatut, ja tilanteen päämääräsuuntautuneisuus korostuu yhteisen tavoitteen, haastattelun läpikäymisen, myötä.

Sanasta sanaan litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 150 sivua (fonttikoolla 9). Vaikka kukin haastattelu eteni melko järjestelmällisesti haastattelurungon mukaan (liitteet 2 ja 3), jokainen haastattelu muotoutui omanlaisekseen. Haastattelujen toteutusvaiheessa tutkimusongelmat olivat vielä tarkentumatta, minkä vuoksi haastattelurungon yhtenä tarkoituksena oli mahdollistaa seksuaalisuuden reflektointia vapaasti ja laajasti.

4.1 Tutkimus- ja analyysimenetelmät

4.1.1 Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Diskurssianalyysi on Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016) mukaan mielekkäämpää hahmottaa *väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi*, kuin tarkkarajaiseksi tutkimusmetodiksi. Sitä käytetään laadullisessa tutkimuksessa, ja sosiaaliseen konstruktionismiin perustuen se olettaa kielenkäytön sosiaalisen todellisuuden rakentajaksi. Kieltä ei käytetä ainoastaan kuvaamaan todellisuutta, vaan kielenkäyttäjät itse rakentavat eli konstruoivat sitä merkityksellistäessään sosiaalisen maailmamme kohteita. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2016.)

Kieli jäsentyy sosiaalisesti jaettuina merkityssystemeinä. Sanojen merkitykset muodostuvat suhteessa toisiinsa. (Jokinen ym. 2016.) Esimerkiksi maaseudun ja kaupungin käsitteet hahmottuvat toisilleen vastakohtaisina, ja ne muodostavat yhdessä dikotomian, jota käytämme jaetusti ja jonka merkityssisällön tunnemme. Maaseutu saa merkityksensä ei-kaupunkina ja kaupunki ei-maaseutuna.

Merkityssystemien ideaan kuuluu käsitys ei-heijastavuudesta eli siitä, että kielen ei ajatella olevan todellisuuden kuva. (Jokinen ym. 2016). Kieli ei heijasta todellisuutta sellaisenaan, vaan sosiaalisesti jaettuja merkityksiä todellisuudesta. Diskurssianalyysin avulla voidaan tavoittaa ymmärrystä siitä, millaisissa sosiaalisissa käytännöissä erilaiset merkityssystemit rakentuvat. Sosiaalinen todellisuus nähdään prosessina, jossa jatkuvasti tuotetaan, uusinnetaan ja rakennetaan kielellisen käsitteellistämisen tapoja. (Jokinen ym. 2016).

Sosiaalinen todellisuus rakentuu useista merkityssystemeistä, jotka voivat olla rinnakkaisia tai hierarkkisia ja keskenään kilpailevia. Diskurssianalyysissä kiinnostuksen kohteena eivät ole diskurssit sellaisenaan, vaan se, kuinka diskurssit *aktualisoituvat erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä* (Jokinen ym. 2016). Erilaiset diskurssit muodostuvat suhteessa toisiinsa, ja toiset diskurssit voivat olla dominoivampia kuin toiset. Tällöin käsitys siitä, mikä on totta, hahmottuu yksipuolisesti valtaapitävän diskurssin kautta. Valtaapitävien diskurssien rinnalla voi elää myös sille vaihtoehtoisia diskursseja, jotka tarjoavat subjektipositioita, joista käsin valtaapitävää diskurssia voi tarkastella kriittisesti. Hegemonisten, valtaapitävien diskurssien rinnalla voi myös elää muita diskursseja niin, että ne kietoutuvat myös toisiinsa (Jokinen ym. 2016).

Diskurssianalyysissä aineiston vuorovaikutuksellisuuden nähdään kontekstualisoivan sitä, mitä sanotaan ja mistä puhutaan. Kulttuurisen kontekstin huomioonottamiseksi aineistosta on pyrittävä tunnistamaan seikkoja, joiden tulkinta edellyttää tutkijan henkilökohtaisesti omaksumien kulttuuristen konventioiden tiedostamista. (Jokinen ym. 2016.) Tutkija ei ole tulkinnassaan neutraali tai objektiivinen, vaan toimii oman esiyymmärryksensä varassa. Niinpä myös vuorovaikutuskontekstin huomioon ottaminen on tärkeää aineiston analyysissä.

Tutkimushaastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa haastateltavat rakentavat erilaisia subjektipositioita. Puheakteissa haastateltavat saattavat myös suhteuttaa sanomaansa mahdollisiin vasta-argumentteihin, jotka oletetaan laajasti jaettujen kulttuuristen konventioiden perusteella (Jokinen ym. 2016.) Naisten seksuaalisuutta koskevien kulttuuristen käsitteellistämisen tapojen kontekstissa esimerkiksi huoran arkkityyppiin liitettyä toimintaa saatetaan joutua selittämään ja tekemään hyväksyttäväksi tuomalla esille oman toiminnan motiiveja tai kyseenalaistamalla huoran leiman oikeudenmukaisuus. Puhuja ikään kuin argumentoi näkymättömälle yleisölle ja rakentaa suhdettaan tähän yleisöön (Jokinen ym. 2016). Puheessa siis tuotetaan myös uudenlaisia, valtavirralla vaihtoehtoisia merkityssysteemejä.

Jokisen ym. (2016) mukaan hegemonisia diskursseja uusinnetaan, mutta niitä myös muunnetaan. Valtaapitäviä diskursseja uusintavat ja muuntamaan pyrkivät voimat käyvät keskenään kamppailua hegemoniasta: diskursseissa elää jatkuva vallan ja vastarinnan välinen jännite, epävakaisuus. Tämän muutosvoiman alkuperä on interdiskursiivisuudessa: diskursseihin on aina integroitunut elementtejä toisista diskursseista, ne ovat kietoutuneita toisiinsa. (Jokinen ym. 2016.)

4.1.2 Feministinen diskurssianalyysi

Feministinen diskurssianalyysi voidaan hahmottaa osana kriittistä diskurssianalyysiä. Jälkistrukturalistisen tradition piirissä diskurssianalyysi keskittyy laajasti teeman tai aiheen mukaiseen vallan, ideologian ja itsen tutkimukseen. Tällöin tutkimuksen kohteena on diskurssin ”konstitutiivinen voima” (Speer, 2005) ja laajat merkityssysteemit sekä *käytännölliset ideologiat*. Analyysi kulkee ylhäältä alas (top-down): tarkastellaan sitä, kuinka ideologiat ja normit sekä muokkaavat että rajoittavat sukupuolitettujen yksilöiden toimia. Tällaista diskurssianalyysin suuntausta kutsutaan kriittiseksi diskurssianalyysiksi, sillä

tarkoituksena on valtasuhteiden ja niiden yksilöä rajoittavien vaikutusten tutkiminen. (Speer, 2005.) Kriittinen diskurssianalyysi on siis väistämättä myös poliittista.

Jokinen ym. (2016) toteavat Foucault'n ajatteluun viitaten, että kielenkäytöllä on seurauksia tuottava luonne. Kielenkäytöllä on vaikutuksia juuri käsillä olevaan tilanteeseen, mutta sillä on myös laajempia ideologisia seurauksia. Nämä ideologiset seuraukset johtuvat diskurssien ja vallan yhteenkietoutuneisuudesta. Puheella voi legitimoida ja ylläpitää valtasuhteita ja eriarvoisuutta. Hyvää tarkoittavalla puheella voi siis olla kyseisen puhetilanteen ulkopuolelle ylettyviä laajoja, ideologisia seurauksia. Jälkistrukturalismiin ja kriittiseen diskurssianalyysiin nojaavassa tutkimuksessa tärkeää on tutkijan reflektiivisyys: tutkimustulokset rakentavat sosiaalista todellisuutta ja tutkijan oma esiymmärrys ja suhde diskursseihin on välttämättä niissä mukana. Kaikkein vahvimille diskursseille myös tutkija on sokea ja saattaa Jokisen ym. (2016) mukaan ohittaa ne ”epäkiinnostavana arkipuheena”. Vahvimmat diskurssit näyttävät selvinä ja vaihtoehdottomina (Jokinen ym. 2016).

Judith Baxterin (2008) mukaan niin kriittisen diskurssianalyysin kuin *feministisen jälkistrukturalistisen diskurssianalyysin* päätarkoitus on tarkastella subjektiivisuuden diskursiivista rakentumista. Hän uskoo molempien seuraavan Judith Butlerin ajatteluun perustuvia ajatuksia, jotka koskevat diskurssien luonnetta sosiaalisena käytäntönä, puhujien identiteettien performatiivisuutta ja moninaisuutta, interdiskursiivisuutta sekä tutkijan jatkuvan itsereflektion tarvetta. Puhujien ei katsota olevan olemassa diskurssien ulkopuolella, mutta he voivat edistää ja edustaa dominoiville diskursseille vaihtoehtoisia diskursseja. Kriittinen diskurssianalyysi on Baxterin mukaan aina puolueellista, sillä se tutkii alistajan alistetun välillä olevia suhteita. Kriittisessä diskurssianalyysissä subjektiposioita tarkastellaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta siinä mielessä, että yhteiskunnallisten makrokontekstien sekä yhteiskunnallisten rakenteiden nähdään olevan ontologisesti mikrokonteksteja olennaisempia (Törrönen, 2010). Feministisen diskurssianalyysin voi Baxterin luonnehdinnan mukaisesti hahmottaa poliittisuutensa vuoksi osana kriittistä diskurssianalyysiä.

Tässä tutkimuksessa analyysimenetelmäksi valikoitui feministinen diskurssianalyysi. Vallan näkökulma on naisten seksuaalista toimijuutta kulttuurisesti määrittävien diskurssien tutkimuksen kohdalla olennaista. Feministinen diskurssianalyysi ei kuitenkaan rajoittunut pelkäksi analyysimenetelmäksi, vaan se on tutkimuksessani myös laajemman teoreettisen viitekehyksen asemassa. Aineiston tarkastelu ja tulkitseminen lähtivät siis tavoitteesta

tunnistaa toimijuutta mahdollistavia ja sitä rajoittavia diskursseja. Lähestymistapa aineiston analyysiin sisälsi lähtökohtaisesti valtasuhteiden tarkastelun näkökulman.

4.1.3 Kattegoria-analyysi

Kattegoria-analyysi tutkimusmenetelmänä perustuu erilaisten kielenkäytössä rakennettavien kulttuuristen kattegorioiden identifiointiin ja tarkasteluun. Se on diskurssianalyttisen tutkimuksen suuntaus, jossa kiinnostus kohdistuu kattegorioiden tuottamiseen kielenkäytössä ja siihen, millaisia kulttuurisia merkityksiä tiettyjen kattegorioiden tuottaminen uusintaa. (Jokinen ym. 2012.) Kattegorioiden sisältämien jaettujen merkityssisältöjen vuoksi ne ovat tehokkaita vuorovaikutuksellisia resursseja.

Tarkastelin aineistoa pyrkien tunnistamaan siinä esiintyviä diskursseja, jotka määrittävät naisten seksuaalista toimijuutta. Kiinnostukseni kohdistui siis erityisesti toimijuuden rajat piirtäviin (ja toimijuutta siten rajoittaviin) diskursseihin. Halusin tutkia aineistoa yhdistäviä puheen tapoja siitä näkökulmasta, millaisia seksuaalisuuteen liittyviä moraalisia järjestyksiä ja yhteiskunnallisia normeja ne toistavat ja rakentavat uudelleen. Moraaliset järjestykset muodostavat toimijuudelle rajat: niiden sisäpuolelle kuuluvat hyväksyttävä ja sallittava naisten seksuaalisuus, ulkopuolelle jää kaikki se, mikä on ei-hyväksyttävää ja normien vastaista.

Kattegoria-analyysiin etenin diskurssianalyysistä erittelemällä ensin aineistoa yhdistäviä teemoja, joista seksuaalisen toimijuuden kannalta merkittävänä esille nousi neitsyt-huora – diskurssi. Tähän diskurssiin osallistuminen näytti tapahtuvan neitsyen ja huoran kattegorioita tuottamalla. Nämä kattegoriat määrittyivät selkeimmin puheessa, joka koski naisille sopivaa tai sallittavaa seksuaalisuuden ilmaisua esimerkiksi pukeutumisen tai seksuaalisten aloitteiden teon suhteen. Huoran kattegoriaa sekä tuotettiin että purettiin puheessa useammin kuin neitsyen kattegoriaa. Neitsyen ja huoran kattegorioiden lisäksi niiden yhteydessä tuotettiin naisen seksuaalisuuden kolmatta kattegoriaa (ks. Saarikoski, 2001). Vastarintaa koskevan tutkimuskysymyksen kannalta naisten seksuaalisuuden kolmannen kattegorian rakentamisen tarkastelua relevantimmaksi osoittautui feminististen subjektipositioiden ja itserefleksiivisyyden tarkastelu vastarinnan ilmentäjinä. Vastarintana analysoin kaikkea sitä puhetta, jossa seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä moraalisia järjestyksiä kyseenalaistetaan. Aineistossa tämän puheen mahdollistivat feministiset subjektipositiot, joihin puhujat asemoituivat tarkastellessaan kriittisesti naisten seksuaalista toimijuutta

määrittäviä yhteiskunnallisia tekijöitä. Ylipäätään sellainen haastattelupuhe, jossa naisten seksuaalisuutta ja seksuaalisuuden ilmaisua rajoittavia diskursseja havainnointiin, hahmottui merkittävänä aineistoa yhdistävänä tekijänä. Sukupuolittuneita normeja ja moraalisia järjestyksiä havainnoivalla puheella asetuttiin feministisiin subjektipositioihin, joissa naisiin kohdistuvia vaatimuksia tarkasteltiin kriittisesti.

”Joo, toivottavasti me ollaan *metoon* myötä päästy vähän eteenpäin siitä, että ei enää arvostella pääministerin sukkahousuja, mä en tiedä. Media tietysti klikkiuutisten ja muiden kautta hakee tietysti kaiken maailman huomioo et. Naiset joko tuomitaan oman seksuaalisuuden esiintymisen vuoksi tai ulkonäkönsä vuoksi tai jonku muun vuoksi. Tosiaan, ollaan murroksen kynnyksellä tän suhteen.” (Susanna)

” - - ehkä naisille edelleenki yritetään syöttää tätä ajatusta, että ei saa olla liian helppo niinsanotusti, (*Anna: Joo,*) niin itse niinku päässyt siitäkin yli että. Just että mulla on ne mun omat tarpeet ja mulla on oikeus saada ne jotenkin täytetyiksi” (Henna)

5. Tulokset

Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on, millaisia naisten seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja naiset tuottavat, millaisia toimijan kategorioita nämä diskurssit määrittävät, ja millaisia subjektipositioita kategorioissa mahdollistuu. Tarkastelen sitä, kuinka naiset rakentavat näitä diskursseja ja kategorioita, ja millaisista subjektipositioista käsin kunkin kategorian rakentaminen tehdään. Nämä diskurssit, kategoriat ja subjektipositiot ylläpitävät myös moraalisia järjestyksiä, jotka liittyvät kulttuurisiin käsityksiin naisten seksuaalisuudesta. Lisäksi tarkastelen, kuinka naiset tekevät vastarintaa sallittavan seksuaalisen toimijuuden rajoja kohtaan ja kyseenalaistavat näitä rajoja ylläpitäviä moraalisia järjestyksiä.

Ensimmäisenä tuloksena esittelen neitsyen ja huoran kulttuuriset kategoriat sen mukaan, miten ne aineistossa rakentuivat. Lähes koko aineistoa yhdistävänä tekijänä neitsyen ja huoran kategoriat hahmottuivat merkittävinä sallittavan seksuaalisen toimijuuden määrittäjänä. Kutsun neitsyen ja huoran kategorioita tuottavaa puhetta neitsyt-huora –diskurssiksi.

Neitsyen ja huoran kategorioiden rakentumisen lisäksi tarkastelen sitä, kuinka naiset tekevät vastarintaa neitsyen ja huoran kategorioiden määrittämän soveliaan seksuaalisuuden rajoja vastaan, kyseenalaistavat niitä ja neuvottelevat niistä. Erottelen aineistosta kolme vastarinnan tekemisen kontekstia. Tarkastelen ensin feministisiin subjektipositioihin liittyvää puhetta

naisista itserefleksiivisinä toimijoina, jotka haastavat valtakursseja. Itserefleksiivisenä toimijana puhuja tarkastelee aktiivisesti omaa asemaansa diskurssissa, ja hahmottaa diskurssin rajoittavia vaikutuksia yhteiskuntaan ja/tai hänen omaan toimintaansa. Toiseksi tarkastelen sitä, kuinka naisten seksuaalisen toimijuuden rajoja ylitetään hahmottamalla keho vastarinnan kanavaksi. Kaksi teemaa määrittivät kehollisuutta koskevaa puhetta: toisaalta puhujat refleктоivat omaa kehollisuuttaan ja tarkastelivat seksuaalisuuttaan kehollisen, sisäisen ymmärryksen tai luonnollisuuden teeman kautta, toisaalta he kuvailivat ulkoisia kehollisuuden elementtejä, kuten eleitä ja pukeutumista seksuaalisuuden kontekstissa. Kolmantena vastarinnan kontekstina käsittelen seksuaalisen väkivallan teemaa. Seksuaalisesta väkivallasta puhuttaessa merkittävinä vastarinnan tekemisen tapoina hahmottuivat tiedostava itserefleksiivisyys uhriin kohdistuvan häpeän vaatimuksen suhteen eli tämän kulttuurisen vaatimuksen tiedostaminen ja kritisointi, sekä puhe seksistä kieltäytymään pystymisen ja ei-sanon sanomisen voimaannuttavuudesta.

Feministinen subjektipositio näyttäytyy aineistossa sekä neitsyt-huora -dikotomiaa tuottavana, että sen määrittelemiä kulttuurisia konventioita kritisoivana. Neitsyen ja huoran kategoriat rakentuivat aineistossa siis niiden suoran uudelleentuottamisen lisäksi myös sitä kautta, että niitä havainnoitiin tiedostavan kriittisesti esimerkiksi kuvailemalla omakohtaisia kokemuksia naisiin kohdistuvista odotuksista tai säännöistä ja niiden rajoittavuudesta. Näissä kuvailuissa havainnoitu yhteiskunta ja sen määrittämä naisille sallittu seksuaalinen toimijuus näytti hahmottuvan neitsyt-huora -jaottelun mukaisesti. Luvun ensimmäisessä kappaleessa (5.1 Neitsyt-huora -diskurssi) tarkastelen sellaista feministisistäkin subjektipositioista tehtyä yhteiskunnallista havainnointia, jossa neitsyen ja huoran kategoriat rakentuvat niin suoran uudelleentuottamisen, kuin omakohtaisten kokemusten kautta hahmottuvan kriittisen kuvailun myötä. Sen sijaan luvun toisessa kappaleessa (5.2 Vastarinta) tarkastelen feministisiä subjektipositioita neitsyt-huora -dikotomiaa purkavina, vastarinnan tekemisen positioina.

5.1 Neitsyt-huora -diskurssi

Merkittävänä aineistoa yhdistävänä diskurssina hahmottui neitsyt-huora -diskurssi. Tätä diskurssia rakensivat neitsyen ja huoran kategoriat. Neitsyen ja huoran kategoriat rakentuivat aineistossa toisistaan riippuvaisina: huoran kategoriaa sekä tuotettiin että kyseenalaistettiin puheessa, ja kyseenalaistus tapahtui usein erityisesti suhteessa sille vastakkaiseen neitsyen

katgoriaan: neitsyen katgoria määrittää ei-huoruutta ja huoran katgoria ei-neitsyyttä. Neitsyen ja huoran katgoriat siis rakentuivat toisiaan rakentavina ja toisistaan riippuvaisina. Näiden katgorioiden tuottamisen myötä hahmottuva sallitun, sopivan seksuaalisuuden ilmaisun alue rakentui niin huoran kuin neitsyen katgorioiden poissulkemisen tekoina. Aineistossa rakentuva huoran katgoria määrittyi ”keikistelyn”, ”itsensä tyrkylle tuomisen”, ihon liiallisen näyttämisen ja liiallisen ”yrittämisen” kautta. Ihanteellisesti seksuaalisuuttaan esittävä nainen näyttäytyy aktiivisena toimijana, joka ei ole objekti: hän ei objektivoi itseään tuomalla itseään ”tyrkylle” aktiivisena toimijana eikä toisaalta alistu vaatimukselle luopua toimijuudestaan asettumalla katseen kohteeksi. Ihanteellisella, soveliaalla tavalla seksuaalisuuttaan ilmaiseva nainen toimii siis huoran ja neitsyen katgorioiden välissä, ja on tarkkaavainen siitä, ettei toiminnallaan aiheuta itselleen vaaraa tulla asetetuksi kumpaankaan katgoriaan.

Haastateltavat osallistuivat puheellaan toisaalta huoran katgorian rakentamiseen, toisaalta sen purkamiseen. Huoran katgorian rajat määriteltiin puheessa rakentamisen ja purkamisen teoilla, joilla piirrettiin rajoja sille, missä huoran katgoriaan kuuluva seksuaalinen itseilmaisu ja toiminta alkavat, ja millaista toimijuutta sen sijaan on puolustettava huoran katgoriaan yhdistämiseltä. Huoran katgorian rajoja siis rakennettiin uudelleen, pyrkien *siirtämään* niitä.

Neitsyen katgoriaa ei rakennettu yhtä vahvasti erikseen kuin huoran katgoriaa. Neitsyen katgoria ilmeni erityisesti elämäkerrallisessa puheessa, ja sitä tehtiin kahdessa kontekstissa. Ensimmäinen konteksti koski koettua sallittavaa toimijuutta esimerkiksi halun ilmaisemisen tai aloitteen tekemisen kohdalla. Seksuaalisen väkivallan kontekstissa uhriin kulttuurisesti kohdistuvan häpeän vaatimuksen hahmotan osana neitsyen katgoriaa: uhria vaaditaan häpeämään osoituksena siitä, että hän tietää tulleen sa tahratuksi seksuaalisuudella. Neitsyen kulttuurista katgoriaa (puhdas, seksuaalisuudesta riisuttu, passiivinen nainen) purettiin haastatteluaineistossa aktiivisesti erityisesti pukeutumista koskevan puheen kohdalla. Katgoria-analyysissä hahmottui myös tyhmän naisen katgoria, jossa nainen on lapsellistettu, riisuttu vastuustaan ja oikeuksistaan.

Huoran katgoriaa myös purettiin aktiivisesti. Feministisiin subjektipositioihin asettuminen hahmottui huoran katgorian purkamisen tyypillisenä tapana. Tutkimuksessa feministinen subjektipositio hahmottui normatiivisena, ja asemoitumalla siihen tehtiin myös kasvotyötä. Haastattelutilanteessa haastateltavat siis rakensivat itsestään kuvaa tiedostavina, feministisinä ja kriittisinä toimijoina. On mahdollista, että tähän vaikutti haastateltavien ennakkokäsitys

tutkimuksen paikantumisesta feministiseen paradigmaan. Haastattelukutsuni ja alkuperäisen kysymyksenasetteluni myötä välittyvä viesti on linjassa tällaisen päättelyn kanssa. Feministisen subjektiposition normatiivisuutta rakensi siis oletettavasti jo se, kuinka esimerkiksi muotoilin haastattelukutsun ja millaisena toimijana paikansin siinä itseni (Liite 1), ja se, että julkaisin haastattelukutsun poliittisesti orientoituneissa Facebook-yhteisöissä (feministinen Väkevä-lehti ja #memyös -ryhmä).

5.1.1 Sallittavaa toimijuutta määrittävät kategoriat

Haastatteluaineistossa hahmottava sallittava seksuaalinen toimijuus rakentuu pääosin neitsyen ja huoran kategorioiden kautta. Kulttuurisesti sallittavaa ja hyväksyttävää toimintatapaa seksuaalisten aloitteiden suhteen määrittää tasapainottelu sallittavan tasoisen aktiivisuuden ja halukkuuden ilmaisun suhteen. Seuraavassa otteessa Vilma kuvailee itselleen hyvää ja sopivaa seksuaalisen halun ilmaisua:

”Eikä sen tarvi olla mittää issoo ja... massiivista semmosta show'ta vaan koska kyllähä... pienet elleet. Ja mä oon sitä mieltä että jos mies ei huomaa niitä sun eleitä, nii sit on ihan turha kuvitella yhtään mittään. Millään tasolla. (Anna: Joo, joo. Millasia... voisiksä sanoo jotain esimerkkejä tavallaa, et kuvailla tarkemmin et millasia eleitä ne voi olla.) Siis eihän se oo ku tietynlainen katse, *hyvin semmone pieni kosketus, siis semmone varovainen*. Tietenki jokaisella on taas vähän erilaiset ne omat eleet mutta tuota, en nyt tarkota todellakaan mitään *keikistelyä* (nauraa)” (Vilma)

Vilma näkee seksuaalista halua ilmaisevien kehollisten eleiden riippuvan henkilöstä yleensä ”tietenki jokaisella on taas vähän erilaiset ne omat eleet” mutta tekee selvän rajan ”keikistelyyn”, joka hahmotuu *liiallisena*. Subjektipositio, johon Vilma asemoituu, määrittyy sekä neitsyen että huoran kategorioiden kautta. Neitsyen kategoria määrittää sopivaa naisen seksuaalisen halun ilmaisua viattomien, pienten ja varovaisten eleiden kautta – ja mikäli nämä hienovaraiset vihjeet eivät tule tulkituksi oikein, vihjailu loppuu. Miehen tehtävä on huomata pienet eleet ja tulkita ne oikein. Huoran kategoria määrittää *varovaisen naisen* subjektipositiota. Naisen varovaisuuden voi katsoa raiskauskulttuuria koskevan teoretisoinnin valossa olevan myös kulttuurinen vaatimus, ja naisen itsensä suojelemiseksi tekemää toimintaa. Huoran kategoria määrittää tätä itsensä suojelemisen tarvetta – mikäli nainen esittää halukkuuttaan liian avoimesti, hänen seksuaalisuutensa hahmotuu hallitsemattomana huoran seksuaalisuutena, ja samalla häneltä riisutaan oikeus päättää seksuaalisuudestaan. Nykypäivän

kulttuurinen esimerkki saman diskurssin ilmenemisestä ovat esimerkiksi keskustelut naisten paljastavasta pukeutumisesta ”kutsuna” miesten seksuaaliselle häirinnälle. Sama diskurssi on läsnä myös tapauksissa, joissa raiskauksen tai häirinnän syytä etsitään uhrin toiminnasta.

”No, me itseasias just mun siskon kanssa puhuttiin tästä aiheesta yks päivä. Jotenki itelle valkeni vielä paremmin se, että edelleen... Vaikka itse haluais ajatella niin, että molempien sukupuolien pitäis olla tasavertasia aloitteentekijöitä, ni kyl sitä jossaki takaraivossa silti ite aina odottaa jostaki syystä et mies ois se aloitteentekijä. Et toki sitte jos ollaan niinku parisuhteessa nii silloin myöski ite ottaa vastuuta siitä aloitteen tekemisestä. Mut sitte jos on joku uus tuttavuus niin jostakin syystä sitä jää ite odottamaan että toinen tekee aloitteen.” (Henna)

Henna ilmaisee ymmärtäneensä siskonsa kanssa käydyin keskustelun myötä, että kulttuurinen odotus miehestä aloitteentekijänä seksuaalisessa kontekstissa vaikuttaa myös hänen omiin ajattelutapoihinsa. Tuomalla esille ymmärtäneensä noudattavansa sukupuolittunutta järjestystä aloitteentekojä koskevien normien suhteen Henna asemoituu feministiseen subjektiposition, jossa hän tiedostaa kulttuurissa vallitsevia sukupuolittuneita moraalisia järjestyksiä. Hän kuvailee parisuhdetta tilana, jossa tämä järjestys ei enää päde, vaan ”silloin myöski ite ottaa vastuuta siitä aloitteen tekemisestä”. Sen sijaan ”uusien tuttavuuksien” kanssa odotus miehestä aloitteen tekijänä on läsnä: ”jostakin syystä sitä jää ite odottamaan että toinen tekee aloitteen”. Sinkkunaisena vastuu aloitteen tekemisestä asettuu miehelle, ja tämän roolijaon mukaan toimiminen hahmottuu näkymättömänä: kulttuurisesti dominoivan moraalisen järjestyksen mukaan toimiminen hahmottuu Hennan puheessa aiemmin tiedostamattomana toimintana, joka on hiljattain tullut tietoisuuden piiriin.

”Mä oon nähny et itsevarmat naiset jotka uskaltaa pukeutua miten haluavat ja pystyvät ilmasemaan itseään täydellisesti niin ne on ehkä mul enemmän, ehkä ne tuo tavallaa myös seksuaalisuuttaan esiin, ihan vaan olemalla. Vähä saattaa olla flirttaileva pukeutumista mut kaikki minihameet ja muut must menee jo ylilyönniks jo. (Anna: Okei) Semmone itsensä tyrkylle tuominen ei aina oo seksuaalista vaan ylilyöntiä johonki huomion hakemiseen. (Anna: Joo) Mää varmaan omaksi esikuvakseni voisin jostain naistenlehestä valita naisen, jolla on selvästi hyvin istuvat farkut jalassa, ja joku semmonen ehkä vähän avonaisempi kauluspaita, semmonen ilmava paita päällä. (Anna: Okei.) Ei liian paljasteleva mut semmonen tyylikäs, rento bisneslook varmaan kuvaa mun seksuaalisuutta silloin ku se on itsevarma.” (Susanna)

Susanna kuvailee ”rennon bisneslookin” olevan hänen omaa itsevarmaa seksuaalisuuttaan hyvin ilmaiseva ja siihen sopiva pukeutumistyyli. ”Minihameet ja muut” sekä ”itsensä tyrkylle

tuominen” hahmottuvat huomion hakemisena, ei seksuaalisena itseilmaisuna. Vaatteiden peittävyydellä on merkitystä: liiallinen paljastavuus yhdistyy huoran kategoriaan tai ylilyöntiin. Susanna rakentaa kuvaa ihanteellisesta seksuaalisesta toimijuudestaan sulkemalla pois huoran kategoriaan liitettäviä toimintatapoja (*minihameet, ylilyönnit, itsensä tyrkyllä tuominen, huomion hakeminen*). ”Bisneslookin” symbolinen merkitys itsevarmaa, emansipoitunutta naisen seksuaalisuutta kuvaavana perustuu neitsyt-huora -diskurssin ulkopuolella oleviin kulttuurisiin resursseihin: vallan symbolina ”bisneslook” on kulttuurisesti selvä. Sen merkitys toimijuuden symbolina perustuu uusliberalistiselle ihanteelle julkisessa sfäärissä performoitavasta tuottavasta, asiallisesta ja individualistisesta työelämäminuudesta. Siinä missä korkea valta-asema julkisessa sfäärissä hahmotetaan perinteisesti miehen seksuaalisen haluttavuuden ja arvon lähteenä, vetoaa Susanna tähän kulttuuriseen resurssiin rakentaessaan kuvaa omasta ihanteellisesta seksuaalisesta toimijuudestaan naisena. Näin tehdessään Susanna purkaa sukupuolittunutta jakoa yksityisen ja julkisen sfäärin välillä ja vetoaa uusliberalistisiin vallan ihanteisiin seksuaalisen toimijuuden rakentajina luoden uutta, seksuaalisesti emansipoituneen naisen kategoriaa (naisen seksuaalisuuden kolmas kategoria).

”- - Mulla jotenki tuli silloin sellanen just että jos joku mies osottaa kiinnostusta sinuun millään tasolla, niin se että sun täytyy naisena vaan hyväksyä se ja ottaa niinkun vastaan tiiätkö, ihan siis olipa se nyt vaan se ihan flirttailukin, nii sun vaan piti olla tyytyväisenä hymyillä ja olla sillee että no, kivaa (nauraa)” (Vilma)

Vilma kertoo, kuinka hän on kokenut vaatimuksen reagoida miesten osoittamaan seksuaalissävyytteiseen huomioon. Naisena huomio on vain *hyväksyttävä* ja *otettava vastaan*, tilanteesta riippumatta. Vilman puheen voi ymmärtää siten, että miesten kiinnostuksenosoitusten vastaanottaminen ”tyytyväisesti hymyillen” hahmottuu eräänlaisena vaatimuksena. Siitä voidaan tulkita, ettei tämän vaatimuksen toteuttaminen ole välttämättä mieluisaa, mutta se tehdään, sillä dominoiva sukupuolijärjestys edellyttää sitä. Taustalla voi tulkita vaikuttavan kulttuurisesti vakiintunut selitystapa, jonka mukaan miesten naisiin kohdistamat keuhut kertovat naisen haluttavuudesta, ja koska miehen haluamaksi tuleminen on oltava naiselle saavutus, on keuhujen vastaanottaminen hymyssä suin norminmukaista toimintaa.

(*Anna*: Entä sitten tuleeks mieleen jotain sellasia tällasia mediasta tuttuja naiskuvia tai jotai sellasia mihin ei sit samaistuis ollenkaa, et mitkä ois sulle sellasia että sää oot päinvastainen kuin ne tai.) ”Päinvastanen ku Johanna Tukiainen. Just tämmöne itsensä ylikorostaminen ja Botoxit ja implantit ja kaikki muu tämmönen mikä... Tuodaan yli esille kaikki naiselliset puolet ni miks tarvii esitellä noin paljon. Se ei enää millään tavalla niinku... Enemmän sit vähä peittää ni antaa sille mielikuvitukselle valtaa (*Anna*: Niin, joo) On jotain silmillä riisuttavaaki. Niinsanotusti.” (*Susanna*)

Kysyessäni sellaisista naiskuvista, joihin *Susanna* ei samaistuisi ollenkaan ja joiden kanssa hän kokee olevansa päinvastainen, *Susanna* vastaa mainitsemalla julkisuuden henkilö Johanna Tukiaisen. Hän tarkentaa Tukiaista kuvaavia ominaisuuksia: ”tämmöne itsensä ylikorostaminen ja botoxit ja implantit ja kaikki muu tämmönen mikä... Tuodaan yli esille kaikki naiselliset puolet” ja ottaa niihin kantaa sanomalla ”miks tarvii esitellä noin paljon.” *Susanna* esittää vaihtoehdoksi peittävämmän pukeutumistyylin, joka antaisi ”mielikuvitukselle valtaa” ja mahdollistaisi sen, että ”on jotain silmillä riisuttavaaki”. Tukiaisen vahvaan julkisuuden asemaan tukeutuen *Susanna* voi olettaa, että ymmärrän millaista naishahmoa hän esimerkillään tarkoittaa. Vastauksena kysymykseeni *Susanna* erottaa itsensä sellaisesta naiseudesta, jota Tukiainen kulttuurissamme symbolisesti edustaa. Liiallinen naisellisuuden korostaminen, paljastava pukeutuminen ja ”Botoxit ja implantit” määrittävät huoran kategoriaan, jossa nainen naisellisuutensa tietoisesti korostamisen kautta asettuu katseen kohteeksi. Johanna Tukiaiseen viittaamalla *Susanna* erottaa itsensä tästä kategoriasta.

—Niin, no naisten kohdalla taas sit ehkä se, että et jos jos sä et vaan niinku pidä jostain tietystä asiasta esimerkiks sängyssä niin joko sä oot jotenki estyny tai omituinen tai (naurahtaa) (*Anna*: Joo, niinnii) tai sit sä oot vaan niinkun... niuho.” (*Henna*)

Henna puhuu yleisellä tasolla kulttuurisista seksuaalisuuteen liittyvistä vaatimuksista, joita naisiin kohdistuu. Hän ilmaisee naisiin kohdistuvan syytöksiä ”estyneisyydestä”, ”omituisuudesta” ja ”niuhoudesta”, jos nainen ei ”vaan niinku pidä jostain tietystä asiasta esimerkiks sängyssä”. *Hennan* huomio koskee naisten seksuaalisuuden kulttuurista hallintaa – mikäli nainen asettaa rajoja seksuaalisuudelleen, esimerkiksi ilmaisemalla, ettei pidä jostain tietystä asiasta, häneen kohdistuu syytöksiä estyneisyydestä ja ”niuhoudesta”, joilla pyritään negatiivisesti leimaamaan seksuaalisuuttaan toteuttava, mutta sitä hallinnoiva nainen. Saarikosken (2001) esittämä huoran kategorian määrittävä diskurssi, jossa seksiin myöntymisen merkitsee naisen kykenemättömyyttä asettaa seksuaalisuudelleen rajoja, on

tunnistettavissa myös diskurssista, joka on identifioitavissa Hennan puheesta. Mikäli nainen asettaa seksuaalisuudelleen rajat, häntä voidaan syyttää ”estyneisyydestä”, ikään kuin haluttomuus tai estyneisyys tehdä jotakin ”sängyssä” olisi huono, häpeällinen asia, josta häntä voidaan syyttää. Syytökset ”niuhoudesta” hahmottuu tapana säännellä ”huoran” seksuaalisuutta: Saarikosken (2001) ajatuksen mukaisesti seksiin myöntynyt nainen menettää oikeutensa asettaa rajoja seksuaalisuudelleen, sillä seksiin myöntymisen on osoitus kykenemättömyydestä asettaa niitä.

Neitsyt-huora -diskurssi tarjoaa naisille kaksi roolia: toisaalta seksuaalisesti halukkaan, ”turmiollisen viettelijättären”, toisaalta seksuaalisesti passiivisen, haluamattoman ”neitsyen”, jonka siveellisyys on suojeltava ominaisuus (josta hän itse on vastuussa). Neitsyen ja huoran kategoriat määrittävät aineistossa rakentuvaa kuvaa naiselle kulttuurisesti sallitusta seksuaalisesta toimijuudesta. Haastatellut naiset tarkastelevat kuitenkin naisiin kohdistuvia, neitsyt-huora -dikotomian kautta rakentuvia vaatimuksia myös kriittisen tiedostavasti, ja rakentavat myös polkuja toisiin diskursseihin, joiden kautta heidän rakentamansa kuva ihanteellisesta seksuaalisesta toimijuudesta määrittyy.

5.1.2 Naiskuvan havainnointi medianlukijan asemassa

Haastatteluissa keskusteltiin myös median naiskuvasta. Kasvokkaisissa haastatteluissa pyysin haastateltavia selailemaan mukaan ottamiani aikakauslehtiä tarkastellen erityisesti niissä olevia kuvia naisista. Mediakuvaston lukijan asemassa haastateltavat asettuivat tiedostavan kriittisesti mediaan suhtautuvan lukijan subjektipositioon: lehtien kuvia tarkasteltiin kriittisesti, ottaen kantaa niissä esitettävään naiskuvaan.

”En tiä, tässä vaan tuli sellane olo, että niinku naisista mitä oli nuita kuvia, niin *ääripäästä ääripäähän, ei ollenkaan sitä keskivaiheesta.* (Anna: Joo) Et siis joko se nainen *on tyrkyllä* (nauraa) *tai sitte peitetty ylisuuriin vaatteisiin* ja. Mut ei mittään semmosta keskietä jotenki, *kultaista keskietä*” (Vilma)

Vilma esittää huomion haastattelussa selailuista naistenlehdistä välittyvästä naiskuvasta, jossa naiset ovat joko ”tyrkyllä” tai ”peitetty ylisuuriin vaatteisiin”. Tyrkyllä/peitettyinä kuvailtuina kuvien naiset näyttäytyvät pukemisen *kohteina*, eivät toimijoina, jotka ovat itse valinneet vaatteensa kuvia varten. Puheeseen sisältyy oletus ulkopuolisesta osapuolesta, joka hallitsee tapaa, jolla naiset esitetään. Vilma esittää mahdollisuuden ”kultaisesta keskietä”, viitaten

jonkinlaiseen versioon näiden kahden ääripään välillä. Huoran ja neitsyen kategoriat rakentuvat tässä otteessa erityisesti pukeutumisen peittävyuden suhteen. Vilman huomio niiden välissä olevan version puuttumisesta on kannanotto esitetyn naiskuvan kapeuteen. Hän ehdottaa välimuotoa ehdottaa välimuotoa neitsyen ja huoran kategorioille rakentaen mediakuvastoa kriittisesti tarkastelevan subjektipositiota.

Eräässä lehdessä ollutta kuvaa lyhythiuksisesta naiseksi tulkitusta henkilöstä Vilma kommentoi:

”Tästä pitää sanoa vaan että rohkee. Tullee heti semmonen rohkea kuva tästä ihmisestä, koska vaikka täällä on hyvännäköisyys ei ole yhtään kiinni hiusten pituudesta, mutta kyl mää ainaki koen että jos ois lyhyemmät hiukset nii emmää kokis ihteeni ehkä yhtä nättinä ollenkaan. (nauraa) (Anna: Joo. Joo. Joo.) Sympiskuva tulee tosta neitosesta.” (Vilma)

Hiusten pituutta koskevaa sukupuolitettua normatiivista järjestystä rikkova nainen näyttäytyy rohkeana ja ”sympiksensä”. Vilma toteaa ensin, että ”hyvännäköisyys ei ole yhtään kiinni hiusten pituudesta”, asettaen itsensä sukupuolinormeja kritisoiwaan ja niitä tiedostavaan feministiseen subjektipositioon. Hän tekee eron kuvan henkilön ja hänen itsensä välille sanomalla ”mutta kyl mää ainaki koen että jos ois lyhyemmät hiukset nii emmää kokis ihteeni ehkä yhtä nättinä ollenkaan. (nauraa)”. Lyhythiuksinen nainen näyttäytyy rohkeana, sillä hiusten lyhyt pituus on valintana epänormatiivinen ja hahmottuu siten oletusarvoisesti viestinä vahvasta toimijuudesta, joka mahdollistaa valtavirrasta poikkeavat ulkonäölliset valinnat. Vilman puheessa rakentama ero hänen itsensä ja kuvan henkilön välillä määrittäytyy siis erityisesti *rohkeuden* suhteen, joka mahdollistaa itsensä kokemisen kauniiksi lyhyenkin hiustyylin kanssa.

Naistenlehtiä selatessaan Vilma huomioi kuvan näyttelijästä, jolla on avonainen kaula-aukko, ja esittää kritiikkiä tällaista naisellisuuden representaatiota kohtaan:

”No tuollon heti toi, mikä tän näyttelijän nimi on, kuitenkin, niin just tolleen että on ihan jumalattoman avonainen toi kaula-aukko ja sit näkyy rintaliivit ja tis (naurahtaa) tissit tyrkyllä nii (Anna: Joo totta) Mm. Mä en ymmärrä miks pitää aina noita ton tyyppisiä kuvia tunkee meistä naisista joka puolelle, (Anna: Joo, joo) miksei ne miehetki vois olla.” (Vilma)

Vilman puheesta välittyy tyytymättömyys siihen, miten naisia tavataan kuvata mediassa objektivoituina kehoina. Huomio ”miksei ne miehetki vois olla” on ehdotus toisenlaisesta kulttuurisesta järjestyksestä ja tuo esille nykytilanteen epäreilun ja epätasa-arvoisen luonteen. Sanavalinta ”meistä naisista” rakentaa yhteisöllisyyttä feministiseen diskurssiin, johon Vilma

asettuu, ja sisällyttää haastattelutilanteessa naisten kategoriaan myös minut ei pelkästään haastattelijana/ tutkimuksen tekijänä/opiskelijana, vaan myös naisena. Vilma rakentaa puheessaan diskursiivista kategoriaa naisten yhteisöstä, jossa on mahdollisuus asettua yhteiseen vastarintaan esimerkiksi seksualisoivaa mediarepresentaatiota kohtaan.

Median naiskuvasta kysyessäni Noora esittää huomion kehoposiitivisuusliikkeen valtavirtaistumisesta:

”- - Luultavasti tällä hetkellä niinku kuvitellaan että sosiaalinen media on täynnä semmosia feminatseja, (naurahtaa) tai siis kuvitellaan että kaikki ne naiset jotka laittaa vaikka Instagramiin kuvia, niin ne ajaa jotain tämmöst tiettyä agendaa et ne haluaa vaikka niil on joku *free the nipple*-juttu tai *bodypositivity* et kaikilla on tämmönen, mm. Tai sitte ehkä semmone et ollaan sosiaalisessa mediassa jotain mitä ei olla oikeassa elämässä et se on semmonen pakokeino, et siel vaik eletään sitä semmosta *high lifeä* vaikka ei oikeesti oiskaan, (Anna: Mm) yritetään näyttää vanhemmalta tai nuoremmalta tai pukeudutaan sillä tavalla niissä kuvissa kun mitä ei oikeesti pukeutuis ja peitellään sitä omaa arkea. Et se ei oo enää et se ei kuvasta sitä, että mitä... Eikä Instagram oo enää semmone alusta ku mihinkä se on luotu alun perin, ku se on alun perin luotu valokuvien jakamiseen, valokuvaajien valokuvien jakamiseen, niin nyt se on vaan täynnä jotain kolmetoistavuotiaitten tyttöjen naamoja jotka näyttää kaheksantoistavuotiailta ja kukaa ei enää tiä että minkä ikäsiä kukaki on.” (Noora)

Sosiaalisessa mediassa feministisen identiteetin rakentaminen näyttäytyy valtavirtaisena toimintana, jonka Noora yhdistää ”high lifen” esittämiseen: Instagram-kuvien julkaiseminen feministisellä agendalla hahmottuu ihanteellisen minän rakentamisena, jonka Noora yhdistää myös tarkoituksellisen ja liioitellun hyvän kuvan antamiseen itsestä sosiaalisessa mediassa. Noora huomauttaa Instagramin alkuperäisestä tarkoituksesta ja esittää kriittisen huomion siitä, kuinka kuvapalvelussa on helppo vääristellä todellisuutta oman iän, elämäntyylin ja arjen suhteen. Lisäys ”kukaa ei enää tiä että minkä ikäsiä kukaki on” tuo pohdintaan mukaan kriittisen näkökulman suhteessa sosiaalisen median mahdollistaman itseilmaisun monipuolisuuteen. Noora ilmaisee sosiaalisen median tarjoaman mahdollisuuden todellisuuden muunteluun vaikeuttavan sosiaalista mediaa käyttävien ja kuviaan julkaisevien tyttöjen iän päättelyä. Tarjoamalla esimerkiksi 13-vuotiaat tytöt, jotka näyttävät Instagram-kuvissaan 18-vuotiailta Noora liittyy diskurssiin, jossa nuorten tyttöjen itseilmaisua halutaan säädellä, jotta heitä voidaan suojella liian varhaiselta seksualisoinnilta. Tähän diskurssiin sisältyy oletus seksualisoivista katseista, jotka saattavat objektivoida alaikäistäkin tyttöä. Miehen seksuaalisuuden hillitsemättömyyttä määrittää ns. miehinen katse (*male gaze*, ks. Berger, 1972; Mulvey, 1975). Diskurssissa, jota Noora rakentaa, on sisällä moraalinen

kannanotto, jonka mukaan miehisen, objektivoivan ja seksualisoivan katseen kohdistumisen itseen täytyy välttää omilla teoilla: miehinen katse on välttämätön, ja siltä on piilouduttava, jotta se osuu johonkuhun toiseen. Moraalinen sääntely kohdistuu siis tyttöön, ei oletettuun katselemaan mieheen tai yleisemmin miehiseen katseeseen. Miehisessä katseessa ei ole kyse yksittäisestä tai yksittäisistä miehistä ja heidän katseestaan, vaan valtarakenteesta, joka alistaa naiset katseen kohteiksi ja saa heidät näin sääntelynsä alaisiksi (ks. Berger, 1972).

Tyttöjen seksuaalisen toimijuuden puutteen oletettava diskurssi, jossa heidät nähdään miehiltä suojeltavina katseen potentiaalisina kohteina, yhdistyy naisen lapsellistavaan diskurssiin, jota tyhmän naisen kategoria ilmentää. ”Bimboa blondia” on suojeltava, sillä hän ei kykene omaan päätöksentekoon – samoin on suojeltava nuoria tyttöjä. Poikia kohtaan ei ilmene kulttuurisesti samanlaista seksuaalisuudelta suojelemisen kollektiivista tarvetta, sillä miesten seksuaalisuuden nähdään olevan heille olemuksellista ja lähtökohtaista.

Seuraavassa otteessa Oona kuvailee, miksi pitää toimittaja ja juontaja Maria Veitolan ulkonäöllisestä itseilmaisusta.

”Maria (Veitola). Mie oon kyllä tykänny just siitä et sillä on aina sopivalla tavalla joku roso et se ei oo ihan klassine. Ja se on tavallaan tosi tietonen siitä, miltä se näyttää, *mutta se ei yritä olla... (naurahtaa) olla kaunis tai jotaki muuta*” (Oona)

Veitolasta ihailtavan tekee se, että hän tietoisesti hakeutuu pois klassisesta kauneusihanteesta ja on tietoinen ulkonäöstään, mutta ei yritä olla ”kaunis”. ”Rosoisuus” on tietoinen valinta, joka tehdään jopa kantaottavasti. Kun kauneusihanteesta poikkeaminen tai muulla tavoin normeja rikkovasti esiintyminen tehdään tarpeeksi vahvasta valtapositiosta, se on myös kulttuurisesti hyväksyttävämpää. Valinnan on oltava selkeästi kyseisen yksilön toimijuuden vahvuuden mahdollistama kannanotto – mikäli rosoisuus olisi esimerkiksi ”vaivannäkemisen puutteesta” johtuvaa, se ei olisi yhtä hyväksyttävää. Rosoisuuteen on varaa, jos toimija on päässyt tarpeeksi korkeaan valta-asetelmaan, jolloin valintaa ei kyseenalaisteta.

5.2 Vastarinta

Aineistosta on hahmotettavissa joitakin tapoja, joilla haastateltavat tekevät vastarintaa naisten seksuaalisuutta koskevia kulttuurisia moraalijärjestyksiä ja normeja vastaan. Erottelan aineistosta kolme vastarinnan tekemisen kontekstia. Ensiksi tarkastelen naisten asemoitumisia feministisiin subjektipositioihin konteksteissa, jossa puhuja esimerkiksi kritisoi yhteiskunnan sukupuolittuneita normeja tai naisiin kohdistuvia ulkonäköodotuksia. Hahmotan feministiseen subjektipositioon asemoitumisen tavaksi tehdä vastarintaa: yhteiskunnallisessa keskustelussa, jossa feministisesti orientoituneet äänet ovat saaneet tarpeeksi tilaa, feministiset subjektipositiot tarjoutuvat puhujalle perustelluksi asemaksi tuottaa omassa puheessa normeja ja moraalisia järjestyksiä kyseenalaistavaa diskurssia.

Toiseksi tarkastelen vastarintaa naisten tulkintoina kehoistaan ja kehollisista teoistaan. Aineistossa ilmenevässä kehollista vastarintaa koskevassa puheessa vastarinta hahmottuu tilanteeseen heittäytymisen ja rajoitteista vapaana olemisen kokemusten kautta, sekä toisaalta tarkoituksellisen ja tietoisin kehollisen itseilmaisun kautta. Kehollista itseilmaisua kuvaava puhe koskee erityisesti pukeutumisvalintoja. Ulkonäkö ja pukeutuminen näyttävät tärkeinä itseilmaisun keinoina, ja joskus erityisesti yhteiskunnallisia normeja ja odotuksia vastaan toimiminen ulkonäöllisen itseilmaisun kautta saa korostuneen merkityksen toimijuuden kannalta.

Kolmas vastarinnan tarkastelukonteksti on seksuaalista väkivaltaa koskeva puhe, jossa seksuaalisen väkivallan uhriin kohdistettuja kulttuurisia merkityksiä tarkastellaan ja kyseenalaistetaan feministisistä subjektipositioista. Henkilökohtaista elämänhistoriaa koskevassa puheessa merkittävänä toimijuuden määrittäjänä näyttäytyy ei-sana: seksistä kieltäytyminen hahmottuu voimaannuttavana tekona.

5.2.1 Feministiset subjektipositiot

Tarkastelen feministisiin subjektipositioihin asettumista vastarintana naisten seksuaalisuuteen liittyviä moraalisia järjestyksiä kohtaan. Feministiset subjektipositiot rakentuvat pitkälti itserefleksiivisyyden kautta: naisten seksuaaliseen toimijuuteen ja niitä määrittäviin diskursseihin liittyviä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä tarkasteltiin tiedostavasti ja kriittisesti, tarkastellen myös omaa paikantumista näissä diskursseissa.

”Mutta sitte toisaalt ehkä on edelleen mun mielest kaks semmost ääripäätä aika taval esillä, et joko nainen on semmonen ns. saalistaja, (*Anna: Joo*) joka on koko ajan jonku miehen kimpussa tai jotain muuta, tai sit se on just se toinen ääripää, joka istuu kotona kiltisti ja odottaa että joku tulee hänet hakemaan sieltä ja tekee aloitteen.” (*Henna*)

Henna tunnistaa vastakohtaiset ääripäät, joita naisten seksuaalisuutta koskevat diskurssit sisältävät. Hän erottaa vastapareiksi saalistajan ja passiivisen naisen, jolta puuttuu aktiivinen seksuaalinen toimijuus. Saalistaja on aktiivinen toimija, jonka halu on kesyttämätöntä ja eläimellistä, ja joka ei kuitenkaan kykene myöskään hillitsemään itseään. Miehen seksuaalisuus sen sijaan ymmärretään perinteisesti kesyttämättömänä ja luonnollisena, ja naisen tehtävä on palvella miesten seksuaalista tarvetta. Sukupuolittunut dikotomia kulttuurin ja luonnon välillä, josta seuraa jaottelut ihminen/eläin sekä järki/tunteet, sijoittaa miehen käsitepareissa aina edelliseen käsitteeseen, jolloin miestä kuvaavat kulttuuri, ihminen ja järki, siinä missä nainen yhdistyy luontoon, eläimellisyyteen ja tunteellisuuteen. Miehen seksuaalisuus on hänelle olemuksellista ja välttämätöntä, mutta järkeä ja kulttuuria edustavana mies hahmottuu kykenevänä hillitsemään itseään paremmin kuin nainen, joka edustaa eläimellisyyttä. Miehen toimintaa voidaan siis oikeuttaa toisaalta hänen olemuksellisella rationaalisuudellaan, toisaalta hänen hillitsemättömillä seksuaalisilla tarpeillaan. Samaan aikaan neitsytmyytilä ylläpidetään käsitystä siitä, että naisen koskemattomuus lisää hänen arvoaan kumppanina ja naisen ”liiallista” seksuaalisuutta hillitään ja rajoitetaan huora-leiman käytöllä. Henna rakentaa puheessaan feminististä subjektipositiota, jossa hän tunnistaa yhteiskunnassa vallitsevia sukupuolittuneita normeja ja tarkastelee niitä kriittisesti.

Seuraavassa aineisto-otteessa Noora kertoo kokemuksistaan huoritelluksi tulemisesta:

”Just esim siellä ulkomailla ku mä lähin sinne miehen matkaan niin nehän oli sitt ihan kauheen paheksunu että mitä sä nyt lähet tollasta tuntemattoman ihmisen kanssa panemaan että. Et kauhee lutka ja (*nauraa*) (*Anna: Joo*) tällasta. Ja sitte on sillee et ku meijänki piireissä nää pysy salaisuuksina millään tavalla, enkä mä myöskään piä niitä mitenkää tahallani salaisuuksina et kyll mä nyt oon iha avoimesti kertonu jos mä oon jotain. Jotain tota... tehny, jos on tullu puheeks, nii sitte etenki miespuolisilta ihmisiltä on tullu sitä sellasta että sä oot tommone huora ja tommone lutka et kauhee helppo ihminen, vaikken oo (*naurahtaa*) niille ainakaa. Et mä ite päätän sen että kenenkä kanssa mä harrastan seksiä mutta se on jotenki niille tullu semmone et ehkä... Voi olla jotai niitte omaa epävarmuutta tai jotai mutta ne on ite kokenu sen että... Että multa saa ja.” (*Noora*)

Noora vastustaa huoran kategorialta korostamalla omaa toimijuuttaan ja tuottaa näin naisen seksuaalisuuden kolmatta kategorialta. Hän rakentaa aktiivista toimijuutta asettumalla feministiseen subjektipositioon myöntämällä seksuaalisen aktiivisuutensa avoimesti. Noora kuvaa siitä seuranneen huoraksi ja lutkaksi nimittelyä, ja puolustautuu huoran kategorialta ja huoran leimalta lisäämällä ”vaikken niinku oo (naurahtaa) niille ainakaa”. Huorasyytöksiltä puolustautuminen tapahtuu osoittamalla, että hän toimijana tekee valinnan siitä, kenen kanssa harrastaa seksiä, kenelle on niin sanotusti ”helppo”. Noora tekee aktiivisesti eron ”helpon naisen” leimaan asettumalla feministiseen, seksuaalisesti emansipoituneen vahvan naisen subjektipositioon ja osoittamalla omaavansa vahvan toimijuuden. Hän puolustautuu huoran kategorialta asettumalla neitsyt-huora –dikotomian ulkopuolelle: huoran kategorialta voisi puolustautua myös kieltämällä oma seksuaalinen aktiivisuus tai vähättelemällä sen tasoa, asettuen seksuaalisuudesta puhtaan neitsyen kategoriaan. Sen sijaan Noora rakentaa naiseuden kolmatta kategorialta, jossa päätäntävalta omasta seksuaalisuudesta otetaan huorittelijoilta takaisin. Huorittelut ovat pyrkimys tehdä seksuaalisuutensa omistavan naisen seksuaalisuus jälleen muiden omaisuudeksi, ja näiltä pyrkimyksiltä suojautuakseen nainen voi siis rakentaa vahvan toimijuuden subjektipositiota esimerkiksi esittämällä tekevänsä aktiivisia valintoja – myös kieltäytymällä seksistä.

Feministisiin subjektipositioihin asettuminen tapahtuu aineistossa muun muassa kulttuurisia normeja kriittisesti tiedostavalla puheella tai rakentamalla itsestä kuvaa osana feminististä yhteisöä tai liikettä. Feministiseen subjektipositioon asemoiduttiin erityisesti puheessa, joka liittyi kulttuuristen normien tarkasteluun median kontekstissa. Haastattelun osiossa, jossa haastateltavat selailivat ja kommentoivat haastatteluun tuomiani naistenlehtiä, heräsi paljon tällaista puhetta.

”No siis, kyllähän se aika monesti on tää, mulle tulee heti semmonen että monikin aattelee sillä tavalla että miehet on niitä maskuliinisia, ne tekee ne alotteet ja ne johtaa tilanteet ja naisen tehtävä on vaan hyväksyä se (nauraen) (Anna: Nii! Joo.) Yksinkertaisesti. Nii siis sehä on mun mielestä ehkä se yleisin ajatus noista rooleista. (Anna: Jep.) Että miehet vie ja naiset vikisee. (Anna: Nii, nii.) (nauraen) Nii. Vaikka se ei oo näin. (Anna: Joo. Joo. Miten, niinku, et se on tavallaan se odotus, mut sit se ei kuitenkaan oo silleen? Nii voisiksä kertoo siitä vielä. Tai siis että mitä sä tarkotat sillä.) No minä tarkotan sillä sitä, että tasavertasempaahan se oikeesti on. Oikeessa elämässä. Tai minun mielestä pitäs olla, olipa se suhde minkälaine hyvänsä, olipa nyt sitte tämmöne avioliitto tai sitte se yhen illan juttu muttatota, siis se että, kyllähän kaikki alotteen tekemiset ja näi nii ei se oo vaan miesten juttu.” (Vilma)

Vilma vetoaa ”oikeeseen elämään” ja esittää moraaliarvostelman siitä, kuinka aloitteiden suhteen kulttuurissamme elävän sukupuolitetun jaottelun ”pitäs olla”. Vilma tuo esille norminmukaisen käsityksen siitä, että miesten rooli on olla aloitteentekijä seksuaalisessa kontekstissa. Hän vastustaa valtaapitävää aloitteita koskevaa moraalijärjestystä, jossa miehet ovat aloitteentekijöitä ja naiset aloitteiden kohteita. Viittaamalla ”oikeeseen elämään” hän asettuu feministiseen subjektipositioon rakentaen itsestään kuvaa realistisena, sukupuolten välistä tasa-arvoa kannattavana, roolijakoja purkavana toimijana. Feministinen subjektipositio rakentuu itserefleksiivisyyden kautta: Vilma analysoi diskurssia, joka määrittää kulttuurisesti seksuaalisen aloitteenteon sukupuolittunutta järjestystä, ja asemoi itsensä paikkaan, jossa hän tiedostaa tämän diskurssin ja pystyy siten suhteuttamaan sitä asioiden *todelliseen*, ”oikeessa elämässä” vallitsevaan tilaan.

”Mää tiiän tai mullon paljon kavereita jotka värjää omat kainalokarvansa. Ne sitä kautta korostaa sitä että tekevät mitä haluavat.” (Noora)

Noora asettaa itsensä feministiseen subjektipositioon, ja liittää itsensä feministiseen yhteisöön, jossa kainalokarvojen värjämisellä provosoidaan ympäristöä ottaen kantaa naisiin kohdistettuun karvattomuusihanteeseen. Noora sanoo kainalokarvojen värjäämisen olevan tapa korostaa ”sitä että [he] tekevät mitä haluavat”. Kainalokarvojen kasvattaminen on kulttuurisen naisihanteen vastaista, ja karvojen värjämisellä korostetaan kyseessä olevan tahallinen provokaatio ja mahdollisesti feministinenkin kannanotto. Värjääminen myös sääntelee assosiaatioita ”likaisuuteen” tai huolimattomuuteen. Jos karvat olisivat värjäämättömät, niiden kasvattamisen toimijuutta korostava provokatiivinen voima ei olisi yhtä vahva: karvojen värjääminen alleviivaa niiden kasvattamisen poliittista kantaaottavuutta.

Kysyessäni sosiaalisen median merkityksestä itseilmaisullisten esikuvien suhteen Oona kertoo samaistumisen kohteiden puutteesta viitaten yleisesti kokemukseen haastattelussa tehdystä naistenlehtien selailusta.

”Mutta mie oon ihan tietosesti esim Instagramista just vähentäny sen käyttöön sen takia että minusta tuntuu, että siellä ei oo semmosia... tyyppejä joihin mie samaistuisin tai sit mie en jaksa ettii niitä. Ja sit siellä on niin paljon sitä. Tätä. (viittaa kädellään pöydällä oleviin aikakauslehtiin) joka tuntuu välillä tosi vieraannuttavalta ja ahdistavalta jotenki. Itse asiassa tosi ahdistavalta. (Anna: Joo.) Sen semmosen täysin erilaisen ja ehkä kuitenkin normaalimman, tai niinkun... ilmeisesti yleisesti hyväksytyemmän naiskuvan edustajia on siellä tosi paljon.” (Oona)

Oona rakentaa puheellaan individualistista ja feminististä diskurssia. Hän kertoo sääntelevänsä omaa käyttäytymistään, sillä on tietoinen sen vaikutuksesta omaan hyvinvointiinsa. Hän kyseenalaistaa sosiaalisessa mediassa vallalla olevan naiskuvan ja tuo esille sen kapeuden ilmaisemalla hänelle sopivien samaistumisen kohteiden puutteen. Oona myös yhdistää naiskuvan kapeuden ahdistuneeseen oloon, joka tulee sen kohtaamisesta. Oonan pohdinta ilmentää hänen tietoisuuttaan siitä, että sosiaalisen median nais- ja ihmiskuva voisi olla myös toisenlainen: periaatteessa hänellekin sopivia samaistumiskohteita voisi olla. Oonalla on ymmärrys, että *hän itse* ei ole se, jonka tarvitsisi mukautua vaatimukseen, vaan *media*, joka on vinoutunut edustamaan ja tuottamaan vain tietynlaista naiskuvaa. Näin Oona asettuu feministiseen, tiedostavan itserefleksiiviseen subjektipositioon, jossa toimijuus rakentuu voimaantumisenä sen ymmärryksen kautta, jonka mukaan oikeus samaistumiskohteisiin on kaikilla, ei vain median tällä hetkellä esittämän kapeaan naiskuvaan sopivilla naisilla. Oona tiedostaa ansaitsevansa samaistumisen kohteita samoin kuin ”yleisesti hyväksytyimmän ja normaalimman” naiskuvan edustajat.

Kun keskustelemme sosiaalisen median vaikutuksesta itseilmaisuuksiin, Henna kertoo, kuinka hän on kokenut Instagramin kautta löytämänsä kehopositivisuus (body positive) -liikkeen:

”- - no Instagramin kautta ylipäättään olen löytänyt tämän *Body positive*- ajattelun, (*Anna: Joo*) mikä on ollut itestä niinku aika sillai aika vapauttavaa just että... Enemmän päässy irti siitä et ei tarvi niinkun sopia siihen tiettyyn muottiin. (*Anna: Joo.*) Ja ehkä myös itelle just enemmän auennu se, että ihon näyttäminen ei välttämättä aina oo niinku... Tai et sillä ei välttämättä aina viitata seksiin. Ja ehkä toisaalta myös sitä vois miettiä toisinkin päin, et miksi ei saisi yhdistää jotakin seksuaalisuuteen, koska... loppujen lopuks seksuaalisuuden ei pitäisi olla mitenkää semmone jotenki vahingollinen asia.” (Henna)

Henna kuvailee, kuinka hänelle on hiljattain ”auennut” ajatus siitä, että paljastava pukeutuminen ei välttämättä ole tarkoituksellista seksiin viittaamista. Hän myös esittää ajatuksen siitä, että seksuaalisuudessa tai seksuaaliseen kontekstiin yhdistymisessä ei pitäisi olla mitään väärää, sillä seksuaalisuuden ei pitäisi olla ”mitenkään vahingollinen asia”. Näin sanoessaan Henna asemoituu feministiseen subjektipositioon ja rakentaa naiseuden kolmatta kategoriaa, kategoriaa seksuaalisuudestaan aktiivisesti nauttivasta naisesta, jonka ei tarvitse rajoittaa toimintaansa sen mukaan, tuleeko leimatuksi huoraksi. Kehopositivisuusliike hahmottuu voimaannuttavana ja vapauttavana ilmiönä, jonka merkityksen omassa henkilökohtaisessa kokemusmaailmassaan Henna tuo esille.

”Mie oon siis aina seurustellu naisten kanssa, (*Anna: Joo*,) se on mulle niinku... no mie en edelleenkää aattele et mie oisin täysin homoseksuaali, vaikka mie käytännössä oon ollukki, (*Anna: Joo*) muttatota, se on niinkun mulle se suuntautumismuoto” (Oona)

”Ja se oli edelleen, vaikka mie tiesin et tää ei voi tulla kellekkää yllätyksenä eikä se voi olla mikää juttu, mutt se oli tosi iso. Iso kynnys. Et esimerkkinä et kyl mulle se seksuaalisuus on kyllä myöski semmone aihe, josta mie haluisin... tavallaa ite määritellä sen, että millon mie sen kerron. Tai kelle mie sen tuon julki, kyllä se on. Siks minuu varmaa ärsyttää se, et jos se näkyy ulospäin, et sen jotenki arvaa. Joo. Kyl se edellee silti on semmone asia jota mie en kaikille... miusta se ei kuulu kaikille.” (Oona)

Oona puhuu oikeudestaan määritellä itse sen, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai kumppaninsa sukupuolesta. Itsemäärittelyn merkitys liittyy tässä myös LGBTQ-identiteettiin: Oona korostaa sen olevan tärkeää, että hän saa itse päättää kertoa seksuaalisesta suuntautumisestaan. Hän tuo esille, että kertomisesta päättäminen on tärkeää, sillä hän kokee, ettei hänen seksuaalisuutensa ja seksuaalinen suuntautumisensa ”kuulu kaikille”, ja että häntä ärsyttää, jos hänen seksuaalinen suuntautumisensa ”näkyy ulospäin”. Pohdinnallaan Oona suhteuttaa itseään heteronormatiiviseen diskurssiin ja siihen, missä määrin hänen seksuaalisuudestaan tehdään muiden toimesta julkista, hänen oman tahtonsa vastaisesti. Toimijuus rakentuu tämän asetelman tiedostamisen myötä: oman aseman tiedostaminen suhteessa seksuaalisuuteen liittyviin valtakursseihin edellyttää itsereflektiota, ja tämän reflektion johdosta Oona kykenee itserefleksiivisesti pohtimaan omaa asemaansa kyseisessä diskurssissa tiedostaen asetelmasta seuraavia ongelmakohtia.

Seuraavassa aineisto-otteessa Noora kertoo seksuaalisiin kohtaamisiin liittyvistä negatiivisista tunteistaan:

”Sitte ehkä sit enemmän ollu semmost aiemmissa suhteissa, et se ei oo ehkä tullu sieltä rakkaudesta se seksi, et se on ollu enemmän et nyt tää hoidetaan pois alta, nii sit siit on tullu vähä pettynykki fiilis niist kokemuksista, ja sit yleensä kaikkie irtosuhteiden jälkee tulee kauhee häpeä (nauraa) (*Anna: Joo*) (nauraa) (*Anna: Joo*) vaik mullei oo mitää syytä sille, mut sitte vaan et äh miks mä menin nyt tollee tekemään tai tuo ei ollu nyt ehkä iha järkevää” (Noora)

Noora kertoo kokeneensa häpeää irtosuhteiden jälkeen ja kyseenalaistaa häpeän legitimitetin tiedostavan feministisestä subjektipositiosta: ”vaik mullei oo mitää syytä sille [häpeälle]”. Noora rakentaa haastattelutilanteessa feminististä subjektipositiota, jossa hän kyseenalaistaa tunnistetun diskurssin ja esittää sille vaihtoehtoja. Asema, josta hän diskurssia tarkastelee, on myös itserefleksiivinen: Noora tunnistaa kokemansa irtosuhteiden

harrastamiseen liittyvän häpeän, ja ilmaisee tiedostavansa, että tämä häpeä on kulttuurisesti opittua ja siten ei-välttämätöntä.

Kysyessäni, miten Noora toimisi, jos kulttuurissamme ei vallitsisi ihmisiä mahdollisesti rajoittavia ajatusmalleja ja normeja, hän kertoo:

”Nii, mä oisin varmaa harrastanu seksiä useamman ihmisen kanssa (naurahtaa) luultavasti. Hakeutunu vielä enemmän niihi tilanteisiin. Nii et jos mun ei ois tarvinnu koskaa mieltä sitä et milt tää nyt näyttää muille ihmisille. (Anna: Joo. Joo. Tuleeks sulle mieleen et mikä se on se mikä niinku rajoittaa, tai et mikä se on se tekijä joka on estäny sua vaikka harrastamasta seksiä useamman ihmisen kans tai että miks sää et...) No ehkää, tota, semmone... heteronormatiivisuus. (naurahtaa) Tai sillee et oletetaan, että mies on naisen kans ja naine on miehen kanssa. Ne ei nyt enää tietty nykyää nii paljoo mut se on niinku iskostettu, nii ehkä jos semmosta ei olis nii mä oisin harrastanu seksiä naisten kanssa enemmän. Jos se ois niinku ihan perusjuttu.” (Noora)

Haastattelutilanteessa Nooran rakentama feministinen subjektipositio rakentuu (luultavasti ainakin osin) kysymyksen johdattelemana: kysymyksenasetteluni sisältää oletuksen tällä hetkellä kulttuurissamme vallitsevista rajoittavista tekijöistä, jolloin kysymys lähinnä johdattelee haastateltavaa tunnistamaan näitä tekijöitä. Noora mainitsee heteronormatiivisuuden olleen mahdollisesti tällainen, hänen seksuaalista toimintaansa rajoittanut tekijä.

Feminististä subjektipositiota rakennettiin myös kritisoimalla tietynlaista naiskuvaa. Tätä naiskuvaa näytti määrittävän *tyhmän naisen kategoria*, jonka mukainen nainen näyttäytyy vailla toimijuutta, patriarkaalisille vaatimuksille alistuneena.

”Joo. Anni Hautala on mulle yks semmone esimerkki semmosesta. Ku eiks tää oo siis joka on siinä Suomipopin Aamulypsyssä se nainen jonka... Miun mielestä sen tehtävä on ainoastaan nauraa miesten jutuille (Anna: Ahaa tää on tää joo) jotenki niinku. No. Mie vaan toivon et se ei oikeesti oo semmonen tyyppi. Mut sitt et siit tehään tämmöne juttu jossa se... Siis näähä on aiva höperöitä nää kuvat. Et siis eihä näistä tuu semmone olo et tää ois iha järissä. Jotenki. En tiiä.” (Oona)

Oona näkee radiojuontaja Hautalan aseman Aamulypsy-ohjelmassa olevan miesten toimijuuden vahvistajana, joka alistuu annetulle sukupuolitetulle roolille. Oona toivoo, ettei Hautala ”oikeesti oo semmonen tyyppi” (semmonen: miesten jutuille aivottomasti kikatteleva, ei-aktiivinen toimija, ”tyhmä nainen”). Hautalan julkisten esiintymisten perusteella hänestä hahmottuva kuva liittyy Oonan puheessa miehiä miellyttävän ”bimbon blondin”, *tyhmän naisen*

kategoriaan. Tällainen *tyhmä nainen* ei hahmotu huorana, vaan lapsellistettuna, siis vailla toimijuutta. Tarkastellessaan lehtijuttua Oona asettuu feministiseen subjektipositioon, jossa hän kritisoi Hautalalle mahdollisesti ulkoapäin annettua tehtävää tukea miesten asemaa hauskoina radioviihdyttäjinä. Oonan esittämä toive siitä, että todellisuudessa Hautala on toisenlainen, rakentaa naissolidaarista ja feminististä subjektipositiota, jossa yhdessä asetutaan naisia alistavia diskursseja vastaan. Hän ilmaisee toivovansa, että todellisuudessa, tämän työroolin takana Hautala on vahvan toimijuuden omaava subjekti, joka ei halua alistua pelkän miesten jutuille naurajan rooliin.

”Mää just lopetin harkan tuolla [- -] ja siellä huomaa niistä [teini-ikäisistä] tytöistä kuinka ne kävelee sillee et varmasti näyttää keho hyvältä ja pyly pystyssä ja tissit esillä ja semmoset, et varmasti kymmenen vuoden päästä niillä on selkä niin kipee, et ne ei pysty niinku tekemää enää yhtää mitää. (Anna: Joo, aatteleksä et se vaikuttaa niinku sosiaalinen media kaikki tällanen) Kyllä, siitä oli tutkimuski minkä mä luin et joku teki siitä artikkelin tyylii hesariin tai johonki tämmösee missä sitä puhuttii, että kun ne kävelee sillee selkä notkolla, niin niitte ryhti ja jalat huononee ja lihakset toimii väärällä tavalla. Se on iha jotenki tönkön näköstä ja. Sit mul tulee niin semmone sääli niitä kohtaan et niitten pitää kävellä jollain muulla tavalla ku mikä on luonnollista, että ne näyttäs mukamas paremmalta ku miltä ne näyttää, mutta se on vaan niitten epävarmuutta.” (Noora)

Noora kertoo säälivänsä harjoittelussa näkemäänsä tyttöjä sen vuoksi, että he joutuvat uhraamaan kävelyergonomian ulkonäkönsä vuoksi. Hänen kertomaansa sisältyy olettaus siitä, ettei kävelytyyliä koskeva valinta ole tyttöjen oma, vaan se on ulkonäköä koskeviin trendeihin ja normeihin asettumista hyväksytyksi tulemisen tarpeesta, epävarmuuden vuoksi. Nooran puhe sisältää huolen teini-ikäisten tyttöjen seksualisoinnista. Hän asettuu sosiaalisen median esittämää todellisuuskuvaa kriittisesti tarkastelemaan subjektipositioon, jossa hän on huolissaan sosiaalisen median asettamien ulkonäköpaineiden vaikutuksesta tyttöjen elämään. Sosiaalisessa mediassa vaikuttavat ihanteet ovat epärealistisia ja niiden mukainen toiminta on jopa terveydelle vaarallista. Tytöt, joista Noora puhuu, hahmottuvat nuorina ja epävarmoina, omaehtoista toimijuutta vailla olevina lapsina, joita olisi suojeltava ja säälettävä, ja joiden itseilmaisu ei tapahdu heidän oman etunsa mukaisista lähtökohdista. Hän rakentaa puheellaan naisia (ja tyttöjä) lapsellistavaa kategoriaa, joka yhdistyy tyhmän naisen kategoriaan.

Sekä Oona että Noora rakentavat tyhmän naisen kategoriaa kritisoimalla sitä. Tyhmän naisen kategoria näyttäytyy naisiin kohdistuvien kulttuuristen vaatimusten mukaisena roolina, johon asettumalla nainen luopuu toimijuudestaan. Tyhmän naisen kategoriaa tuotettiin kertomalla muita naisia koskevia esimerkkitaupuksia. Oonan kerronnassa kategorian tuottamiseen liittyi

toive henkilön toisenlaisesta, aidosta ihmisestä tyhmän naisen roolin takana. Noora kritisoi sosiaalisen median tytöille aiheuttamia ulkonäköpaineita ja antoi esimerkin niiden konkreettisista vaikutuksista kertoen säälivänsä näkemiään tyttöjä, jotka joutuvat alistumaan näille vaatimuksille. Feministinen subjektipositio rakentui kritisoimalla tyttöihin kohdistuvia ulkonäkövaatimuksia, jolloin puheenaiheena olevat tytöt nimetään toimijuutta vailla oleviksi epävarmoiksi nuoriksi, siis lapsellistetuiksi.

5.2.2 Kehollinen vastarinta

Seuraavaksi tarkastelen naisten puhetta, joka koskee kehollisuuden kautta tapahtuvaa vastarintaa. Ensiksi tarkastelen puhetta kehollisista eleistä ja seksuaaliseen tilanteeseen heittäytymisestä oman halun ilmaisemisen konteksteissa, aktiivisen seksuaalisuuden toteuttamisen mahdollisuuksina. Tarkastelen myös kehollista itseilmaisua koskevaa puhetta, jossa toimijuus mahdollistuu omien valintojen tekemisen esimerkiksi ulkonäön ja pukeutumisen suhteen silloinkin, kun näitä valintoja rajoittavat tai ovat rajoittaneet kulttuuriset ja/tai sosiaalisissa suhteissa esille tulevat vaatimukset ja paineet.

Puhe seksuaalisessa tilanteessa toimintaan heittäytymisestä ja oman kehon kontrolloinnista ja kehon ajattelusta luopumisesta näyttäytyivät aineistossa merkittävänä tapoina kuvata rajoitteista vapaana olemisen tunnetta. Vilma kuvailee vapautta rajoitteista ”helppona olona”, jolloin voi vain ”antaa mennä”, vailla itsen tarkkailua:

(Anna: Miten se näkyi tai mitä se – miltä se tuntuu olla vapaa rajoitteista.) ”(nauraa) Siis sanotaanko vaan että siis, helpot- helppo olo. Miten sen sanos. Siis semmonen niinkun, ei tarvi miettiä. Mittään. Että mitenkä sää tässä oot ja... mitä sä teet ja mitä sä tunnet, kun sää vaan annat sen mennä.” (Vilma)

Seksuaalisuus näyttäytyy haastateltavien puheessa myös luonnollisena ja olemuksellisena osana omaa itseä. Heittäytymiskertomuksissa seksuaalisuus näyttäytyy luonnollisena taipumuksena nauttia: kun esimerkiksi omaa kehoa ja sen ulkonäköä koskevasta pohdinnasta ynnä muista rajoitteista on vapaana, voi vain ”antaa mennä”.

”No tota, mä oon ollu ihan niinku tosi tosi pienestä pitäen semmone niinku. Ainaki meiän äidin mukaan tosi seksuaalinen olento, et meitä äitin sanojen mukaan mä oon ensimmäistä

kertaa itsetyydyttäneensä joskus kaks- kolmevuotiaana, niinku tosi nuorena. Ja siis mä en oo siis ite tietenkää tajunnu et mitä se on, mut se on vaan tuntunu hyvältä ni mä oon tehny sitä, ja sit se on jatkunu sielt (naurahtaen:) niinku aina.” (Noora)

Noora kertoo tyydyttäneensä itsensä jo pikkulapsesta saakka, ja olleensa ”*ihan niinku tosi tosi pienestä pitäen semmonen niinku*”. Nooran kertomus omasta seksuaalisuudestaan rakentuu olemuksellisuuden ja luonnollisuuden kautta: seksuaalisuus on ollut näkyvää jo pienestä pitäen ja hän on toteuttanut itseään vapaasti.

”No kyllähän se siis, sinkkuna kun olin. Minun pittää koko ajan mieltii koska (nauraen) siitäki on aikaa, siis sinkkuna ehkä mä olin semmone *pilke silmäkulmassa* koko ajan (nauraa) tiiätkö, siis. (Anna: Joo, joo) Emmänyt ollu semmone että hyökyn kaikkien (nauraen) ihmisten päälle (Anna: (nauraa)) Mutta siis semmone tietynlainen, tietynlainen pilke koko ajan, ihan sama missä mää menin. Ja olin. Ja tein. (nauraa) Niinniin, tottakai. Sillon ehkä oli jotenki uhkarohkeempi.” (Vilma)

Vilman puheessa sinkkuajan seksuaalinen toimijuus hahmottuu asenteena, johon kuuluu jatkuva ”*pilke silmäkulmassa*”, seksuaalisen ilmaisu flirttailuna ja tietynlaisena avoimuutena. Toimijuus rakentuu tämän asenteen kautta, jossa Vilma on aktiivinen, itseään toteuttava seksuaalinen olento. Vilma tekee eron liialliseen aktiivisuuteen ”emmänyt ollu semmone että hyökyn kaikkien (nauraen) ihmisten päälle”, mutta kuvaa toimintaansa myös sanoilla ”jotenki uhkarohkeempi”. Subjektipositio, johon Vilma asettuu, rakentuu suhteessa huoran (eronteko liialliseen aktiivisuuteen) ja neitsyen (rajoitettu eleellisyys, pilke silmäkulmassa) kategoriaan, mutta ei palaudu näistä kumpaankaan. Aktiivinen seksuaalinen toimijuus mahdollistuu ilmaisemalla avointa asennetta kehollisesti, flirttailevalla ”*pilkkeellä silmäkulmassa*”. Toimijuus rakentuu näin kehollisen toiminnan kautta: huoran ja neitsyen kategorioiden väliin näyttäisi hahmottuvan kehollisten eleiden väylä, jossa seksuaalisen halukkuuden aktiivinen osoittaminen on sallittua ja mahdollista.

(Anna: Joo, onkse [sosiaalinen media] jotenki vaikuttanu siihen et miten sä ilmaset sun seksuaalisuutta tai että onks sillä ollu joku. Tai et onkse ollu jotenkin sellasena tekijänä siinä että miten) ”No on ehkä ollu tekijänä joo, sillo joskus Irc-Galleria -aikoihi ni kyllä mä sillonki laitoin kuvia. Enkä sillee mitenkää peitelly itteeni. En mä nyt mitää niinku semmost alastonkuvia no oonpas laittanu alastonkuviaki nettiin (nauraa) (Anna: Joo, joo) mutta en omalla nimellä, mut sillee et niinku oon mä ollu tota. Omalla nimelläni oon sillee ollu suht *tasteful* mut sillee kuitenkin ett. Niitten kautta mullon ehkä tullu semmone parempi käsitys siitä et minkälainen mä oon ja miltä mä näytän ja.” (Noora)

Noora kertoo alastonkuvien julkaisemisen internetissä lisänneen käsitystä siitä, millainen hän on ja miltä hän näyttää. Omien kuvien julkaiseminen, niin alastomana ja anonyyminä kuin julkisemmissakin yhteyksissä näyttäytyy voimaannuttavana tekona, ja siitä on Nooran mukaan seurannut parempi ja tarkempi minäkuva. Nooran rakentamassa individualistisessa ja feministisessä diskurssissa seksuaalinen itseilmaisuus tehdään oman itsen vuoksi, voimaantumisen ja paremman minäkuvan takia. Kuvien julkaiseminen hahmottuu seksuaalisuuden toteuttamisena, kehollisena itseilmaisuna. Omalla nimellä tapahtuva kuvien julkaiseminen pysyy tietyissä rajoissa, joiden ulkopuolella tapahtuva itseilmaisuus tapahtuu anonyyminä.

”Koska aiemmissa suhteissa on ollu silleen, että mä oon pukeutunu sillee niinku se toinen haluaa, ja nyt mä oon päässy siitä irti, eli mä pukeudun just sillä tavalla ku mä ite haluan. Kyl mä joskus saatan kysyä mielipidettä kumppanilta, jos me ollaan vaikka menossa johonki juhliin et mitä mieltä hän on niistä vaatteista mitä mulla on päällä, mut sit en välttämättä ees tee sen mukaan et mitä hän on sanonu. Et kuhan vaan kysyn et mitä mieltä hän on, ihan vaan (nauraen) kohteliaisuudesta, ja sitte tota... Sit tää ehkä näkyy viel enemmän siinä et niinku mä pukeudun vähemmän siististi nykyään, et mä saatan oikeesti olla seittemän päivää putkeen kollareissa, koska kukaan ei voi sanoa mulle että et saa käyttää kollareita koska se on ennen ollu oikeesti semmone juttu et mä en saanu ees kotoa lähtee kauppaan käymään kollarit jalassa et en näyttäny liian rönttöseltä miehen vieressä, niin tota. Nyt mä sit en välitä (*Anna: Joo, joo*) tai välitän vielä vähemmän.” (Noora)

Noora kertoo pukeutuneensa aiemmissa suhteissaan kumppanin halujen mukaan, joka hahmottuu menneisyyteen jääneenä toimijuuden puutteena. Tämä toimijuus on saatu takaisin pukeutumalla ”just sillä tavalla ku mä ite haluan”. Noora kertoo saattavansa yhä kysyä mielipidettä kumppaniltaan, mutta kertoo sen tapahtuvan vain kohteliaisuudesta, ja että hän ei välttämättä ota kumppanin mielipidettä huomioon lopullisessa asuvalinnassaan. Menneeseen aikaan viitaten Noora kertoo: ”mä en saanu ees kotoa lähtee kauppaan käymään kollarit jalassa et en näyttäny liian rönttöseltä miehen vieressä”, mutta tekee eron nykytilanteeseen lisäämällä ”Niin tota. Nyt mä sit en välitä”. Toimijuuden vahvistuminen näyttää tässä tapahtuneen nimenomaan kumppanin mielipiteen huomiotta jättämisen kautta, jolloin oman päätävävallan merkitys korostuu. Nooran puheessa hahmottuu nykyhetki, jossa hän voi viimein olla välittämättä siitä, mikä hänen kumppaninsa mielipide on hänen pukeutumisestaan, ja jossa hän pukeutuu oman mielensä mukaisesti. Noora asettuu puheellaan feministiseen subjektipositioon, jossa hän on heteroseksuaalisessa kontekstissa miespuolisen kumppaninsa mielipiteistä vapautunut toimija, joka tekee omat valintansa pukeutumisensa suhteen.

(Anna: Joo. Mm, no entä sitten muilla tällasilla ehkä ulkonäköön liittyvillä valinnoilla. Niin kokeksää että sä ilmaiset sun seksuaalisuutta sillä, tai niinku pukeutumisella et onkse sulle sellanen kanava, jotenki) ”No pukeutuminen on varmasti mutta emmä ehkä muita ulkonäkövalintoja koe niin että mä niillä ilmaisisin välttämättä mitenkää. Ja toki pukeutuminenki on ajoittain sit semmone, että välillä pukeutuu sit vaa semmosii vaatteisiin mitä ite pitää kivannäkösinä, vaikka ehkä joskus tiedostaa et se on jonku muun mielestä jotenki hassunnäkönen tai jotain muuta. Nii joskus enemmän on se et tää on nyt se mitä mä haluan laittaa päälleni ja sillä sipuli.”(Henna)

Myös Hennan puheesta on tulkittavissa pukeutumista koskevien valintojen merkitys oman, muiden mielipiteiden merkityksestä vapaan itseilmaisun ja toimijuuden symbolina. Hennan puheessa hahmottuu ainakin ajoittainen kokemus muiden mielipiteistä vapautumisesta. Omien pukeutumisvalintojen tekeminen välittämättä muiden mielipiteistä näyttäytyy tärkeänä toimijuutta tuottavana tekona.

”Tietysti nuorempana se oli tosi iso semmonen ilmaisun väline, just se valinta siitä, että ei käytä hameita tai mitään naisellista ni sehän oli silloin. Ja se oli tosi tyydyttävää jotenki tehä se hirveen niinku... rankka valinta ja tavallaa niinku shokeeratt- no ei se shokeeraamista ollu ehkä mutta jotenki sellasta... ravistelua sillä tosi päinvastasella ku mitä vaikka silloinkin.” (Oona)

Nooran, Vilman ja Hennan tavoin myös Oona puhuu pukeutumisesta itseilmaisun keinona. Hän kuvailee, kuinka naisellisen pukeutumisen normeja vastaan toimiminen oli ”rankka valinta”, jolla hän ”ravisteli” ympäristöään. Sosiaalinen ympäristö määrittyy naisellista pukeutumistyyliä koskevia vaatimuksia sisältävänä, Oonan pukeutumista koskevaa itseilmaisua rajoittavana tekijänä. Oonalle näitä odotuksia vastaan toimiminen oli ”tyydyttävää”: oman valinnan merkitys korostuu, kun valinta on normien vastainen. Toimijuus korostuu, kun se rakentuu rajoittaviin voimiin tehtävän vastarinnan kautta.

5.2.3 Seksuaalisen väkivallan konteksti

Haastatteluissa nousi esille myös seksuaalisen väkivallan ja häirinnän teema. Tarkastelen seuraavaksi sitä, kuinka haastateltavat toivat esille seksuaaliseen väkivaltaan liittyviä diskursseja ja vastustivat niitä. Vastustaminen kohdistui erityisesti raiskauskulttuuriin sisältyviin diskursseihin, kuten seksuaalisen väkivallan uhriin kohdistettuihin häpeän vaatimukseen. Seksuaalista toimijuutta rakentavana vastarintana tarkastelen myös elämänhistoriallista puhetta, jossa seksistä kieltäytyminen ja ei-sana näyttäytyvät merkittävinä oman seksuaalisuuden hallinnan osoituksina. Seksistä kieltäytymään pystyminen hahmottuu

aineistossa henkilökohtaisen voimaantumisen myötä saavutettuna etappina ja osoituksena oman seksuaalisuuden hallinnan ottamisesta omiin käsiin.

Uhriin kohdistuva häpeän vaatimus näyttää liittyvän myös muihin kuin seksuaalisen väkivallan muotoihin. Väkivallan, erityisesti parisuhdeväkivallan kulttuurinen normatiivisuus tulee esille Nooran kuvatessa kaatuessa saadun mustan silmän peittämisen syitä:

”Kaadu in (tapahtumassa) naamalleni ja sit mul oli tää toinen silmä ihan musta (*Anna: Aijaa*) ja sit mun piti käyttää meikkiä, *koska mä en halunnu et ihmiset luulee et mun mies hakkaa mua* tai mitään tämmöstä.” (Noora)

Noora kertoo meikanneensa kaatumisen jäljet piiloon, jotta ihmiset eivät tekisi virheellistä tulkintaa siitä, että Nooran mies pahoinpitelee häntä. Meikkaamalla jäljet piiloon Noora suojelee kasvojaan siltä, että hän näyttäytyisi muille parisuhdeväkivallan uhrina. Uhka siitä, että muut ihmiset yhdistäisivät kasvojen jäljet parisuhdeväkivaltaan eivätkä esimerkiksi tapaturmaan, kertoo parisuhdeväkivallan mahdollisuuden kulttuurisesta painoarvosta. Siihen liittyy myös väkivallan uhriin kohdistettu häpeän vaatimus.

Haastateltavista kolme kertoi tulleen elämänsä aikana raiskatuksi. Tämä tapahtui ilman, että kysyin asiaa. Haastattelurunkoon sisältyi kysymys seksuaalisesta häirinnästä tai väkivallasta, mutta ei suoraan mahdollisista raiskatuksi tulemisen kokemuksista. Raiskatuksi tulemisen kokemukselle annettiin erilaisia merkityksiä. Henna kertoi, että hän ymmärsi vasta jälkeensä, että oli itse asiassa tullut raiskatuksi:

”Ja tota, no semmone mikä on itse olen vasta ihan ehkä viimesen vuoden aikana, mä en muista et miks mä rupesin ees ajattelemaan asiaa mut että jotenki. Luin jotain näitä *Metoo* -juttuja ja kaikkia näitä raiskattujen naisten kokemuksia ja tällasia, ja sitte jotenki yhtäkkiä itellekin valkeni tämä et se, et miten laki määrittelee nykyä raiskauksen, niin tajusin että itsekin olen tullut raiskatuksi” (Henna)

Susanna kuvasi raiskatuksi tulemisen kokemustensa vaikuttaneen hänen seksuaalisuuteensa laajasti. Hän ilmaisi pukeutumisella olevan hänelle merkitystä henkilökohtaisen turvallisuudentunteen kannalta.

”Se on... Olen sinut kehoni kanssa mut farkut on se ku, se on se turvallisuus. Että vaikeempi raiskata ja tehdä mitään muutakaan, jos pitää farkkuja jalassa.” (Susanna)

Susanna kertoo farkkujen käyttämisen olevan hänelle turvallisuustekijä. Farkkujen käyttämisellä turvallisuudentunteen lisäämiseksi voidaan nähdä olevan toimijuutta *korjaava* funktio: ”Vaikeempi raiskata ja tehdä mitään muutakaan, jos pitää farkkuja jalassa”. Farkkujen jalassa pitäminen näyttäytyy ensiksi passiivisena, raiskausyritysten konkreettiseen hankaloittamiseen pyrkivänä strategiana. Vastarintana tulkittuna valinnan käyttää farkkuja voi kuitenkin nähdä olevan aktiivinen, omaa kehoa ja itseä suojaamaan pyrkivä teko. Farkkujen käyttäminen näyttäytyy toimijuutta korjaavana ja vahvistavana valintana.

”No siis, oikeestaan varmaan täs toiveena olis, jos se jollain tasolla olis mahdollista niin se, että pystyis kaikissa tilanteissa luottaan siihen, et osaa sanoo sen ein jos tarvetta ja se, että ei tulis sellattia tilanteita missä pitää ruveta sanoon ei... Utopiaa, että se ois ees mahdollista. Missä kaikki kunnioittais aina kaikkien rajoja. Kun sen ei joutuu, ni saa kuitenkin sanottua. Mennää siihe et kuitenkaa kenenkään kehollisia rajoja ei lähtis rikkomaan. Niinku psyykkisiä eikä muitakaan rajoja, että uskottas myös se ei. Toivon että se uskotaan.”(Susanna)

Pohdinnassaan Susanna esittää toiveen yhteiskunnasta, jossa ihmiset kunnioittaisivat toistensa rajoja, ja jossa kenenkään kehollisia, psyykkisiä tai muitakaan rajoja ei rikottaisi, ja ”uskottas myös se ei”. Henkilökohtaisella tasolla hän kertoo toivovansa, että ”pystyis kaikissa tilanteissa luottaan siihen et osaa sanoo sen ein jos tarvetta”. Nyky-yhteiskuntaan verrattaessa tällainen tulevaisuuskuva näyttäytyy utopistisena. Parempaa yhteiskuntaa koskevassa hahmottelussa vastuu raiskausrikosten tapahtumisesta on yhteiskunnalla: ”että ei tulis sellattia tilanteita missä pitää ruveta sanoon ei” ja toisaalta siihen yhdistyy myös toive oman toimijuuden vahvuudesta, mitä määrittää kykeneminen ei-sanan sanomiseen: ”Kun sen ei joutuu, ni saa kuitenkin sanottua”. Parempaa tulevaisuuden yhteiskuntaa koskevilla kuvailuilla hän tekee näkyväksi nykytilanteen luonteen. Siinä ei-sanan sanominen voi olla vaikeaa, ellei mahdotonta, ja silloinkin, kun sen pystyisi sanomaan, ei sitä uskota. Nyky-yhteiskunta hahmottuu tilana, jossa toisten fyysisiä ja psyykkisiä rajoja ei kunnioiteta, vaan niitä rikotaan.

Myös seksuaalisesta häirinnästä puhuttiin kaikissa haastatteluissa. Oona oli haastateltavista ainoa, joka kertoi, ettei ollut kokenut elämässään seksuaalista häirintää tai väkivaltaa. Seksuaalisen häirinnän kokemuksista kysyessäni hän toisaalta kertoi kokeneensa sukupuolensa kyseenalaistamista sosiaalisissa tilanteissa.

Seuraavassa otteessa Vilma kertoo siitä, kuinka hänen lähipiirinsä reagoi hänen yrityksiinsä hakea tukea seksuaalisen väkivallan kokemusten käsittelyyn.

”Siis ne vähänniinku sivuutti sen asian ja sitten tuota, ei ne sitte vaikka mä yritin tietyille ihmisille puhua kuitenkin, vaikka ne sivuutti sen ensin, niinniin, ku ne oli sitte vaan vähä

että ne ei halunnu kuunnella, *ne ei ees halunnu kuunnella että mitä on tapahtunu. Mitä minä tunnen.* (Anna: Nii) Ja näin. (Anna: Joo, joo.) Että ne ei oikeestaan reagoinu millään tavalla. (Anna: Joo) Ja sit siitä ehkä tuli mulle sellanen olo että mun pitää hävetä, minun pitää hävetä (nauraa) ja se on ihan väärin.” (Vilma)

Vilma asettuu uhria syyllistävää häpeädiskurssia vastaan itserefleksiivisellä tietoisuudella siitä, että uhrin syyllistäminen ja häpeän tunteen aikaansaaminen ovat väärin uhria kohtaan, eikä hänen tulisi tarvita kokea häpeää seksuaalisen väkivallan kokemuksistaan. Hän asemoituu feministiseen subjektipositioon, johon sisältyy ymmärrys siitä, että uhrin syyllistäminen on väärin.

Myös Susanna esittää kriittisen havainnon kulttuuriimme sisältyvästä uhria syyllistävästä ajatusmallista:

”Se on varmaan tää yhteiskunnan perusodotus, et jos lähdet vapaaehtosena mukaan, nii se on sitte voi voi, (Anna: Mm, joo) että vaan sit häpee sitä et on lähteny mukaan” (Susanna)

Sekä Vilma että Susanna mainitsevat myös *häpeän* uhriin kohdistuvaksi vaatimukseksi. Uhriin kohdistuva häpeäleima liittyy neitsyen kategoriaan ja sen kautta tapahtuvaan vaatimukseen säännellä naisen seksuaalisuutta, johon yhteiskunta osallistuu rankaisemalla seksuaalisen väkivallan uhria syyllistämällä häntä tapahtuneesta ja asettamalla naisille jatkuvan vaatimuksen tarkkailla fyysistä olemustaan siltä varalta, että mahdollinen (ja jatkuvasti läsnä oleva) raiskauksen uhka ei aktualisoidu juuri omalla kohdalla. Mikäli nainen lähtee ”vapaaehtoisena mukaan” eli mahdollisesti osoittaa potentiaalista seksuaalista halukkuutta, hänet asetetaan huoran kategoriaan, joka ansaitsee tulla raiskatuksi, sillä edes potentiaalisen halukkuuden ilmaiseminen riisuu naiselta oikeuden asettaa omat rajansa (ks. Saarikoski, 2001). Tiedostamalla häpeän vaatimuksen Vilma ja Susanna asettuvat feministiseen subjektipositioon, joka mahdollistaa näiden kulttuuristen moraalijärjestysten kritisoinnin.

”No siis yks mikä on ollu kans, että on kokenut häpeää siitä, ettei ole osannut sanoa ei tarpeeksi voimakkaasti. (Anna: Aa okei joo) Et on enemmän vaa niinku jähmettyny. Ja sit ei oo jälkeenpäinkään pystyny viemään asiaa mihinkää.” (Susanna)

Se, että kykenee sanomaan *ei*, hahmottuu Susannalle voimaannuttavana kokemuksena suhteessa aiempiin häpeän kokemuksiin siitä, ettei ole sanonut *ei* tarpeeksi vahvasti. Kulttuurisesti vastuu näyttäisi raiskauksen kohdalla olevan uhrilla: raiskauskulttuuria

koskevien teorioiden mukaisesti (esim. Burt, 1980) uhria syyllistämällä pyritään vapauttamaan raiskaaja vastuusta, jolloin hän näyttäytyy vain vastustamattomien impulssiensa varassa toimivana toimijana, ja vastuu siirretään uhrille esimerkiksi syyllistämällä häntä siitä, ettei suostumuksen puutetta ole ilmaistu tarpeeksi vahvasti. Raiskauksen kohdalla kuitenkin sillä, kuinka vahvasti sanoo ei tuskin on väliä. Tilanteessa jähmettyminen on vastarintaa ja itsen suojelumekanismi: tilanteissa, joissa raiskauksen uhri pelkää tulewansa vakavasti vahingoitetuksi tai tapetuksi, ainoa mahdollisuus vastarintaan voi olla psyykkinen irtaantuminen tilanteesta (Wade, 1997).

”Niin kauan, kun on nyt seksiä elämässään harrastanut, niin aina on ollu ajoittain semmosia... No sitte toki ehkä semmoset tilanteet missä ehkä tavallaan jotenki tiedostaa sen, et toinen odottaa et nyt harrastetaan seksiä. (Anna: Mm) Mut sit jos ite ei jostain syystä haluukkaa, nii sitte ku sen pystyy sanomaan ääneen. (Anna: Joo) Niin mulle se on ainaki ollu aina vähä semmone vaikee asia tavallaan tuottaa toiselle pettymys, oli se toinen sitte kuka tahansa, sitte ku sen pystyy sanomaa nii tulee semmone hyvä tunne itselle et mä kykenen asettamaan omat rajani.” (Henna)

”Joo se on tää perus, et silloin voi vähän laskee noita varustustiloja, mut en mä kännissä oikeestaan kokenu sillai mitenkään vapautuvani tai muuta... Enemmän mä olin ehkä ylpee siitä et ku mä osasin sanoo ei, ku et mä oisin kokenut iloa ja ylpettä seksuaalisuudestani.” (Susanna)

Kieltäytyminen seksistä hahmottuu Hennan ja Susannan puheessa voimaannuttavana kokemuksena. Henna kertoo kokemuksen siitä, että pystyy kieltäytymään seksistä tilanteessa, jossa toinen osapuoli odottaa sitä, aiheuttaneen tunteen kykeneväisyydestä asettaa omat rajansa. Kieltäytyminen seksin harrastamisesta ei näyttäydy helppona ja itsestään selvänä vaihtoehtona aloitteen tekemiselle tai ehdotukseen myöntymiselle, vaan siihen liittyy vastuuta toisen osapuolen tunteista.

Saarikoski (2001) toteaa diskurssin naisten kyvyttömyydestä asettaa seksuaalisuudelleen rajoja olevan lapsellistamisen strategia. Diskurssiin kuuluu ajatus, jonka mukaan nainen ei kykene itse päättämään tekemisistään, toisin kuin aikuinen (mies). Kun nainen kieltäytyy seksistä, hän asettuu tällaista naiskuvaa vastaan, ilmaisee hallitsewansa itse seksuaalisuuttaan. Myös ”passiivisuuden strategia” (esim. seksistä kieltäytyminen, farkkujen jalassa pitäminen turvallisuudentunteen luojana) voi olla vastarintaa. Seksistä kieltäytyminen on tässä kontekstissa vastarintaa, sillä seksi ei hahmotu kulttuurissamme pelkästään puhtaaseen tahtoon perustuvana yhteisenä sopimuksena tuottaa toisilleen mielihyvää. Siihen liittyy sukupuolittuneita moraalijärjestyksiä siitä, kuinka halukkuuttaan on hyväksyttävää ilmaista.

Velvollisuudentunteet toista kohtaan syntyvät oletuksesta, että miehet haluavat aina seksiä, ja että esimerkiksi ystävällisyys tai seksuaalisen/romanttisen kiinnostuksen esittäminen voidaan tulkita ”lupaukseksi” seksistä. Koska kulttuurisesti naisten seksuaalisen halun ilmaisulle tarjotaan hyvin rajoitetut välineet ja mahdollisuudet, elää seksuaalisuutta koskevien moraalisten järjestysten sisällä edelleen mielikuva naisesta aloitteiden kohteena, ei aloitteiden tekijänä. Kulttuuriset kuvat naisesta mysteerisenä olentona, joka ei koskaan puhu suoraan, ja yhteiskunnalliset moraalijärjestykset, joissa naisen seksuaalinen toimijuus on sallittua korkeintaan kainon flirttailun alueella, tekevät tilaa spekulatiolle naisen ”piilotetusta halukkuudesta”. Seksistä kieltäytyminen ei siis ole aina helppoa, sillä konsensuksen molemminpuolinen varmistaminen ei ole kulttuurisesti oletusarvoinen seksiin liittyvä vuorovaikutuskäytäntö. Heteroseksuaalisessa kontekstissa naisen halukkuuden ilmaisu jää normatiivisesti hienovaraisten vihjeiden varaan, ja halukkuuden varmistaminen miehen niistä tekemien tulkintojen varaan.

5.3 Feministiset subjektipositiot kasvotyönä

Haastattelutilanteessa tehdyn kasvotyön tarkastelun tarkoituksena on tuoda esille tutkimuksen mikrokontekstissa vaikuttavia moraalisia järjestyksiä. Tutkimushaastattelujen kontekstissa feministinen subjektipositio näyttäytyi normatiivisena, minkä vuoksi tarkastelen feministisiin subjektipositioihin asemoitumista myös kasvotyönä. Samoin kuin tasa-arvon haluaminen on yhteiskunnallisessa keskustelussa jo truismi ja oletusarvo (ks. Edley & Wetherell, 2001), perustuivat haastattelut jaetulle feministiselle orientaatiolle, mikä aiheutti vaatimuksen kasvotyön tekemiselle feministisistä subjektipositioista käsin.

Feministisen subjektiposition normatiivisuudelle pohjan rakensi se, että esimerkiksi haastattelukutsun ja haastattelurungon sisällön myötä tutkimukseni feministinen orientaatio näkyi mitä luultavimmin selvästi, kuten olen edellä tuonut esille. Haastattelurunko perustui tavoitteelle herätellä elämäkerrallista reflektiota seksuaalisen toimijuuden suhteen. Haastattelussa pyrittiin tavoittamaan tulkintoja, joiden avulla olisi mahdollista eritellä seksuaalista toimijuutta. Jotkin haastatteluissa esittämäni, haastattelurungon mukaiset kysymyksenasettelut sisälsivät oletuksen nykyisen tilanteen rajoittavuudesta ja johdattelivat pohtimaan kulttuurisia ilmiöitä kriittisesti. Kysyessäni seksuaalisuuteen liittyviä negatiivisista

tunteista kysyin myös tarvittaessa, aiheuttiko kyseisen tunteen jokin tietty henkilö tai tilanne. Tämän kysymyksen voi nähdä johdattelevan tarkastelemaan sitä, oliko häpeän tunne todella oikeutettu, jos sen *aiheutti* esimerkiksi joku toinen henkilö. Kysymys siis saattoi herättää pohtimaan häpeän tunteen alkuperää ja tarkastelemaan tätä alkuperää kriittisesti.

Joidenkin kysymysten muotoilun ja sisällön lisäksi myös jo haastattelukutsussani esittämäni muotoilu tutkimusaiheesta, ”Kiinnostaisiko Sinua osallistua tutkimukseen, joka koskee naisten seksuaalista toimijuutta (ja sitä määrittäviä yhteiskunnallisia diskursseja)?” ottaa lähtökohtaiseksi oletukseksi sen, että naisten seksuaalista toimijuutta todella määrittää, ellei rajoita jotkin yhteiskunnalliset diskurssit. Tämän voi olettaa orientoineen haastateltavia kertomaan erityisesti toimijuutta rajoittavista tekijöistä. Korostin haastattelukutsussa myös yksilöllisen kokemuksen ja itsemäärittelyn merkitystä, mikä omalta osaltaan loi mielikuvaa tutkimuksesta feministisesti orientoituneena. Merkittävin tekijä tämän mielikuvan luomisessa olivat kuitenkin haastattelukutsun esittämisen foorumit. #memyös -ryhmässä ja feministisen Väkevä-lehden sivulla haastattelukutsuni esittäminen asetti tutkimukseni kontekstiin, jossa nämä yhteisöt näyttäytyivät tutkimukseni kanssa ideologisesti linjassa olevina.

”Jotenki miun tekee aina mieli mainita, vaikka se ei ehkä oo mitenkää relevanttia, mut mie aattelen et mulla ei... tai mie oon kauheen onnellinen siitä et mulla ei liity semmosia, mun mielest mulla ei oo semmosia traumaattisia kokemuksia eikä... Ei oikeestaan oo. Oikeestaan millään tavalla. Tietysti on asiat voinu mennä pieleen mut ei niist oo niinku... Mä aattelen et multa puuttuu semmonen traumatausta sieltä. (Anna: Joo) Se ehkä värittää tätä miun (naurahtaa) kertomusta, mut mie oon siitä tosi kiitollinen tietysti” (Oona)

Seksuaalielämän historiaa koskevan haastatteluosuuden lopuksi Oona toi esille sen, ettei ole joutunut kokemaan seksuaalisuuteen liittyviä traumoja elämässään. Hän sanoo, että ”se ehkä värittää tätä miun (naurahtaa) kertomusta”, mikä luo hänen kokemushistoriastaan kuvaa mahdollisesti oletusarvoisesta poikkeavana: traumataustan *puuttuminen* ”värittää kertomusta”. Sanomalla ”mie oon kauheen onnellinen siitä et mulla ei liity semmosia, mun mielest mulla ei oo semmosia traumaattisia kokemuksia” hän tuo esille, että kokee olevansa etuoikeutetussa asemassa tämän aiheen suhteen, ja on siitä ”onnellinen”. Samoin puheenvuoron lopussa sanomalla ”mut mie oon siitä tosi kiitollinen tietysti”, Oona ilmaisee huomioivansa sen, että seksuaalisuuteen liittyvien traumaattisten kokemusten puuttuminen on asia, josta hän voi olla erityisen ”kiitollinen”. Haastattelun ja tutkimukseni kontekstissa Oona asemoituu subjektiposition, jossa hän rakentaa kuvaa kokemusmaailmastaan tällä tavoin poikkeavana. Hän tuo ilmi tiedostavansa tilanteensa onnekkouden, rakentaen siitä kuvaa jopa

harvinaisena. Feministinen subjektipositio, johon Oona asemoituu, muotoutuu näiden yhteiskunnallista ja sosiaalista tiedostavuutta ilmentämään pyrkivien puheaktien kautta. Oona puhuu sellaisen diskurssin sisällä, jossa naisten kokemusmaailmassa seksuaalisuuteen liittyvät traumaattiset muistot ovat yleisiä, ja josta hänen omat kokemuksensa poikkeavat. Oona reflektoi omaa asemaansa suhteessa muiden naisten asemaan ja tekee kasvotyötä tuomalla esille, että on tilanteestaan onnellinen ja kiitollinen. Oona tekee kasvotyötä tuomalla esille itserefleksiivistä tietoisuuttaan omasta asemastaan naisten normatiivista seksuaalista kokemusmaailmaa koskevassa, jaetuksi oletetussa diskurssissa, ja suojautuu mahdollisuudelta, että hän näyttäisi vähättelevän tai jättämän tunnustamatta muiden naisten kokemuksia seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta.

”Kyllä mul tavallaan just ku paljon on nähny jossain sosiaalisessa mediassa keskusteluita tästä, että kun usein odotetaan just ihan ensimmäisen ulospöytämisen tai flirttailun tai jonku tämmösen, nii siinä alotteentekijäks just odotetaan tai oletetaan et miehen pitäis niinku tehdä (Anna: Joo, joo) se. Nii kyl ite huomaa tavallaan tulee vähän niinku paha mieli miesten puolesta että (Anna: Nii) koska ei ne oo kuitenkaan niinkun... Se että sä oot mies nii ei se tarkoita et sä oot persoonaltas jotenki enemmän valmis tekemään alotteita ku kukaan nainenkaa (naurahtaa)” (Henna)

Henna sanoo huomioineensa sosiaalisessa mediassa käydyt keskustelut ja oletukset miehistä aloitteentekijöinä seksuaalisissa konteksteissa ja kertoo, että siitä tulee ”paha mieli miesten puolesta”, koska ”se että sä oot mies nii ei se tarkoita et sä oot persoonaltas jotenki enemmän valmis tekemään alotteita ku kukaan nainenkaa”. Hennan feministisellä subjektipositiolla, jossa hän pyrkii purkamaan oletuksia miesten olemuksellisesta taipumuksesta tehdä aloitteita, on myös kasvotyön funktio: hän kuvailee kokevansa empatiaa miehiä kohtaan, ja perustelee kantaansa sillä, ettei sukupuoli vaikuta suoraan valmiuteen tehdä aloitteita. Feministisestä subjektipositiosta tehtynä tämän kulttuurisen ilmiön kriittinen tarkastelu toimii kasvotyönä, sillä Henna osoittaa huomioivansa myös miehiin kohdistuvat perustelemattomat vaatimukset ja tuo esille tunnistavansa ne epäreiluina. Feministiseen, sukupuolittuneita roolijakoja kritisoivan subjektipositioon asemoitumalla Henna erottaa itsensä perinteisen, sukupuolirooleja toistavan naisen positiosta. Hän tarkastelee kriittisesti oletusta miehistä aloitteentekijöinä ja asettuu empaattisesti heidän asemaansa, jolla hän tekee eroa sukupuolittuneita roolijakoja tiedostamattomaan ja niitä uusintavan naisen positiioon.

”-- ja sit sit ehkä sinkkuna on kiinnittäny enemmän huomio siihe että miltä näyttää ja et näytänks mä nyt iha lutkalta vai en. Kyl mää parisuhteessakki koska enhä mä nyt halua et mun kumppani kokee että mä näytän halvalta, vaik mun mielestä semmostakaa konseptia

ei oikeesti oo olemassa mut sillee et niinku... Parisuhteessa mä mietin enemmän sen kumppanin kautta et miltähän hän haluaisi tai miten hän haluaisi että mä pukeutuisin et se ei näyttäis siltä että mä oon valmis kenenkä tahansa kanssa olemaan” (Noora)

Noora sanoo kiinnittäneensä erityisesti sinkkuna ollessaan huomiota siihen, näyttääkö ”iha lutkalta” vai ei, ja lisää huomioineensa asian myös parisuhteessa ollessaan, koska ei halua, että hänen kumppaninsa kokee hänen näyttävän ”halvalta”. Lisäämällä ”vaik mun mielestä semmostakaa konseptia ei oikeesti oo olemassa” Noora asemoituu feministiseen subjektipositioon, jossa hän sivumennen kyseenalaistaa ”halvalta näyttämisen” konseptin olemassaolon. Halvalta näyttäminen yhdistyy Nooran puheessa ”lutkalta” näyttämiseen, ja määrittää näin huoran kategorian.

Feministiseen subjektipositioon asemoitumisen ja huoran kategorian kyseenalaistamisen voi nähdä olevan myös haastattelutilanteessa tehtyä kasvotyötä, jossa omaa toimijuutta rakennetaan tekemällä ero sellaisen toimijan positioon, joka huoran kulttuurista kategorian kyseenalaistamatta varoo näyttävänsä ”halvalta” ja on siten toimijana tämän kategorian rajoittama. Kyseenalaistamalla huoran kategorian Noora suojelee kasvojaan ei-tiedostavan, ei-feministisen ja heikon toimijuuden omaavan naisen kategorialta.

Asettumalla feministiseen subjektipositioon tehdään kasvotyötä ja osoitetaan oma tiedostavuus. Feministisiin subjektipositioihin asemoitumalla haastateltavat toivat esille halua erottautua sellaisista subjektipositioista, joissa kritisoidut diskurssit rajoittavat toimijuutta tai joissa niitä toistetaan ja uusinnetaan ottaen osaa haitallisiin, rajoittaviin ja vanhentuneisiin diskursseihin. Kasvotyötä tehtiin myös osoittamalla itserefleksiivistä tietoisuutta omasta asemasta valtakurssissa ja normatiivisena hahmottuvassa, feministisesti jaetussa kokemusmaailmassa. Feministisiin subjektipositioihin asemoitumalla kasvotyö hahmottuu jatkumona haastattelukutsun ja haastattelurungon kautta välittämälleni käsitykselle tutkimukseni feministisestä orientaatiosta.

7. Pohdinta

Tutkimukseni tavoite oli tarkastella, millaiset diskurssit määrittävät naisten seksuaalista toimijuutta ja miten niitä kohtaan tehdään vastarintaa. Naisten seksuaalista toimijuutta määrittävien diskurssien tarkastelun lisäksi tavoitteenani oli tutkia, millaisia seksuaalisuutta ja seksuaalista toimijuutta kuvaavia kategorioita aineistossa rakentuu, ja millaisista subjektipositioista diskurssien ja kategorioiden rakentamista ja niihin kohdistuvaa vastarintaa tehdään. Diskurssien identifioinnin tarkoitus on tehdä diskurssin sisältöjä näkyväksi ja paljastaa moraalisia järjestyksiä, jotka toistuvat diskurssien toistumisen myötä. Nämä moraaliset järjestykset kertovat naisten seksuaaliselle toimijuudelle kulttuurisesti rakentuvista rajoista.

Vastaus tutkimuskysymykseeni naisten seksuaalista toimijuutta määrittävistä diskursseista tiivistyy selkeimmin neitsyt-huora -diskurssiin. Neitsyt-huora -diskurssi rakentuu neitsyen ja huoran kategorioista, joita haastateltavat sekä tuottivat että purkivat puheessaan. Haastatteluaineistossa hahmottuva ihanteellinen ja hyväksyttävä naisen seksuaalinen toimijuus näyttää rakentuvan neitsyen ja huoran kategorioiden väliselle tasapainottelulle, jota haastateltavat tekivät toisaalta toistaen ja siten uudelleen rakentaen, toisaalta kriittisesti tarkastellen ja siten purkaen näitä kategorioita. Pohdinnat sukupuolittuneista seksuaaliseen toimijuuteen liittyvistä kulttuurisista säännöistä sekä itselle tai toisille naisille hyväksyttävistä seksuaalisuuden ilmaisun tavoista määrittäivät pitkälti näiden kategorioiden tuottamisen ja poissulkemisen myötä.

Neitsyt-huora -diskurssia purkavan puheen hahmotan siihen kohdistuvaksi vastarinnaksi. Neitsyen ja huoran kategorioiden lisäksi aineistosta nousi esille myös lapsellistetun, tyhmän naisen kategoria, jota tuottamalla asemoiduttiin itse feministiseen subjektipositioon. Feminististä subjektipositiota rakennettiin myös tarkastelemalla sukupuolittuneita, sallittavaa seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja, tai puhumalla esimerkiksi seksuaaliseen häirintään ja väkivaltaan liittyvistä teemoista, kuten uhriin kulttuurisesti kohdistuvasta häpeän vaatimuksesta. Feministinen subjektipositio näyttäytyi haastatteluissa normatiivisena. Feministiseen subjektipositioon asemoitumisella näytti elämäkerrallisessa kontekstissa olevan voimaannuttava funktio: sen myötä kritisoitiin omassa elämässä vaikuttaneita diskursseja ja moraalisia järjestyksiä. Feministiseen subjektipositioon asemoitumalla tehtiin myös kasvotyötä.

Toisena vastarinnan kanavana tarkastelin puhetta kehollisesta vastarinnasta, johon sisältyy sellainen pukeutumista ja kehollisia eleitä kuvaava puhe, joka koskee kehollista itseilmaisua, sekä puhe omaan kehoon heittäytymisen ja rajoitteista vapaana olemisen kehollisista kokemuksista. Kolmanneksi tarkastelin seksuaalisen väkivallan ja häirinnän teemaa, jossa vastarintana hahmottui uhria syyllistävien ja muiden raiskauskulttuurista edistävien diskurssien kritisointi sekä seksistä kieltäytymisen ja kieltäytymään kykenemisen voimaannuttavuus kokemuksena.

Ennen haastatteluaineiston keräämistä ja siihen tutustumista olin kiinnostunut siitä, kuinka seksuaalisen toimijuuden diskursiiviset rajat tulevat näkyviksi *rajanylitysten* myötä. Rajanylitysten tarkastelu esimerkiksi niistä seuraavien sosiaalisten sanktioiden näkökulmasta muotoutui myöhemmin tutkimuskysymykseksi vastarinnasta. Vastarinnan tarkastelu rakentaa kuvaa toimijasta, jonka toimijuuden diskursiivisia rajoja muokkaavat teot ovat päämäärätietoisia ja emansipaatioon pyrkiviä, kun taas rajanylityksinä tarkasteluina teot näyttäytyisivät vähemmän tarkoituksellisina. Näiden tekojen tarkastelu vastarintana on siis tietoisesti tehty valinta. Valinnan perustelu vaatii myös sen tarkastelua, mikä merkitys on puhujien ja toimijoiden omilla intentioilla tai toiminnan muilla taustatekijöillä. Naisten seksuaalista toimijuutta määrittäviä diskursseja, kuten neitsyt-huora -diskurssia kriittisesti tarkasteleva puhe, tai seksuaalisen väkivallan uhria kohtaan asetetun kulttuurisen häpeän vaatimuksen kriittinen tarkastelu vastarintana ei tässä tutkimuksessa tarkoita, että oletan toimijoiden itsensä tekevän suunnitelmallista, tietoista ja aktiivista *vastarintaa* jotain näkymätöntä entiteettiä tai diskurssia vastaan. Yhteiskunnassa vallitsevien sukupuolittuneiden moraalisten järjestysten kriittinen tarkastelu tapahtuu usein puhujan näkökulmasta siten, että puhuja asemoi itsensä näiden diskurssien ulkopuolelle tarkastellakseen niitä arvioiden. Tällöin puhuja ei välttämättä koe aktiivisesti vaikuttavansa diskursseihin tai muuttavansa niitä, vaan hahmottaa itsensä ulkopuolisena tarkastelijana, joka vain esittää yhteiskuntaa koskevia pohdintoja. Tarkastelemalla tällaista puhetta vastarintana rakentuu kuva toimijoiden vahvuudesta ja vaikuttavuudesta yhteiskunnallisen merkityksenannon osanottajina: valtaapitäviä diskursseja vastaan asettuminen ja niiden rinnalla elävien vaihtoehtodiskurssien vahvistaminen on yhteiskunnallisesti merkityksellistä toimintaa, jolla on seurauksia esimerkiksi vaihtoehtoisen diskurssin vahvistumisen tai valtdiskurssin purkautumisen kannalta.

Feministinen esiymmärrys toimi lähtökohtaisena vaikuttimenani jo tutkimuskysymysten suunnittelun ja tutkimuksen luonnostelun vaiheessa. Feministiseen paradigmaan liittyvän psykologian alan tutkimuksen tekijänä oman esiymmärryksen kyseenalaistamisen vaatimus tuntuu erityisen painavalta. Tämän tuntemuksen taustalla lienee kokemus siitä, että yleisesti psykologia tieteenalana vaikuttaa painiskelevan metodologisen naturalismin ja pluralismin vaatimusten välillä: toisaalta psykologia haluaa tulla otetuksi luonnontieteen kriteereillä vakavasti, toisaalta tunnustaa ihmistieteen luonnontieteestä poikkeavan ontologian. Näen esiymmärryksen kyseenalaistamisen ja itsereflektion olevan tutkimukseni kontekstissa tarpeellisia erityisesti poliittisen vaikuttavuuden, mutta myös sensitiivisyyden vuoksi. *Toimijuuden* ollessa tutkimuksen kiinnostuksen kohteena halusin kontribuutioni olevan sekä haastateltavien naisten että yleisemmin naisten seksuaalista toimijakuvaa vahvistava, ja toimijuutta rajoittavia yhteiskunnallisia diskursseja kyseenalaistava. Pyrkimyksenäni oli tuottaa sellaista ymmärrystä toimijuudesta, joka käsittää subjektille mahdolliseksi myös diskurssien sisällä tapahtuvan, diskursiivisen vallan ja moraalisten järjestysten kriittisen tarkastelun. Tutkimukseni aiheen ollessa seksuaalinen toimijuus olisi tuntunut paradoksaaliselta tukeutua perinteisen Foucault'laiseen toimijakäsitykseen, jonka mukaan subjektit elävät diskursseissa niiden lävistäminä ja sokeuttamina, siis joidenkin tulkintojen mukaan vailla toimijuutta. Lois McNayn itserefleksiivisyyttä koskeva teoretisointi tuki tutkimukseni kannalta tarpeellista, aktiivista toimijuuskuvaa.

Viidestä haastatellusta naisesta kolme kertoi tulleen elämänsä aikana raiskatuksi. Ottaen huomioon sen, että tutkimuksen painotus ei ollut erityisesti seksuaalisen väkivallan tarkastelussa, on seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisten osuus tutkimuksessani huomattavan suuri, ja se ansaitsisi erityishuomiota. Haastatteluissa esille tulleet kertomukset tai maininnat raiskatuksi tulemisen kokemuksista aiheuttivat minussa tunteen vastuusta aiheen äärelle pysähtymiseen ja tilan antamiseen kokemusta käsittelevälle reflektiolle, mutta koin myös, että aiheen käsittely sen vaatimalla laajuudella ja syvyydellä edellyttäisi huomattavan suurta poikkeamista haastattelurungosta sekä temaattisten ja ajankäytöllisten suunnitelmien mukauttamista – mieluiten siis erillistä tutkimusta. Raiskatuksi tulemisen kokemusten tullessa haastatteluissa esille pyrin antamaan haastateltavalle itselleen tilaa määritellä, missä määrin hän haluaa pysähtyä aiheen äärelle. Rohkaisun tähän koin kuitenkin huolellista arviointia edellyttäväksi tehtäväksi. Tarkentavien, mahdollisesti kokemusta käsittelemään johdatteluvien kysymysten esittämisestä pidättäydyin tilanteissa, joissa niitä esittämällä olisin mahdollisesti tullut asemoineeksi itseni rooliin, joka ei minulle

tutkimushaastattelun kontekstissa ja opiskelijana olisi ollut asianmukainen. Tämän valinnan tekeminen kuitenkin tapahtui sen hinnalla, että pohdinnat, joita näiden kysymysten myötä haastateltavissa olisi mahdollisesti herännyt, jäivät kuulemattomiin.

Feministisen subjektiposition normatiivisuus tutkimusaineistossa perustuu feministisen diskurssin laajuudelle ja merkittävyydelle siinä kontekstissa, johon tutkimus paikantui ja jossa tutkimushaastattelut toteutettiin. Feministidiskurssin laajuus mahdollistaa feminististen subjektipositioiden käytön emansipatorisena resurssina. Emansipaation seksuaalista toimijuutta rajoittavista diskursseista voidaan katsoa edistävän seksuaalisen toimijuuden vahvistumista, mutta on huomioitava, että yksilön toimijuus rakentuu monien eri tekijöiden vaikutuksesta. Esimerkiksi elämänhistorialliset, kasvatukselliset ja psykologiset tekijät vaikuttavat yksilön toimijuuteen useilla elämänalueilla. Mielenterveystekijöillä tai persoonallisuuden piirteillä on ymmärrettävästi suuri merkitys seksuaaliseen toimijuuteen ja sille, millaisena toimijuus näyttäytyy ja mikä sen vahvuutta tai heikkoutta kunkin yksilön kohdalla määrittää. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät kulttuuriset diskurssit voivat olla myös yhteisvaikutuksessa mielenterveys- ja persoonallisuustekijöiden kanssa, mutta niitä ei voi pitää seksuaalisen toimijuuden ainoina määrittäjinä.

Haastattelukutsussa en asettanut rajausta haastateltavien seksuaaliselle suuntautumiselle, eikä haastattelusuunnitelmaani tai -runkooni kuulunut kysymystä seksuaalisesta suuntautumisesta. Tutkimusaiheen ollessa vielä tarkentumattomassa muodossaan ”naisten seksuaalinen toimijuus” en uskonut rajauksen esimerkiksi heteroseksuaalisten naisten haastatteluun olevan perusteltavissa. Viidestä haastateltavastani neljä ei erikseen sanallisesti kuvaillut seksuaalista suuntautumistaan haastattelussa. Näiden neljän naisen haastatteluissa miehistä rakentui kuva haastateltavien seksuaalisen ja romanttisen kiinnostuksen kohteina. Koska erillinen kysymys seksuaalisesta suuntautumisesta puuttui, voidaan pitää mahdollisena, että mikäli nämä neljä haastateltavaa ovat heteroseksuaaleja, he eivät kokeneet tarpeelliseksi seksuaalisen suuntautumisensa tarkentamista, sillä kulttuurimme on heteronormatiivinen eli siihen kuuluu käsitys ihmisistä oletusarvoisesti heteroseksuaaleina. Viides haastateltava sen sijaan toi jo haastattelun alussa esille seksuaalisen suuntautumisensa:

”Mie oon siis aina seurustellu naisten kanssa, (*Anna: Joo*) se on mulle niinku... No mie en edelleenkää aattele et mie oisin täysin homoseksuaali vaikka mie käytännössä oon ollukki, (*Anna: Joo*) mutta se on niinkun... Mulle se suuntautumismuoto.” (*Oona*)

Haastatteluja tarkastellessani havaitsin, että jotkut muiden neljän naisen puheesta esille nousevista seksuaalisuuteen liittyvistä diskursseista ja kategorioista olivat ominaisia nimenomaan oletetulle heteroseksuaalisuudelle. Elämäkerralliseen heteroseksuaaliseen kontekstiin näytti liittyvän sukupuolten väliselle yhteiskunnalliselle rooli- ja tasa-arvojaottelulle perustuvien erityiskysymysten laaja skaala, jotka eivät olleet esillä Oonan puheessa. Esimerkiksi naisen seksuaalisuutta koskevien, neitsyt-huora -dikotomian kautta jäsentyneiden moraalisten järjestysten tarkastelu oman elämänhistorian kontekstissa tai seksuaalisen väkivallan ja häirinnän teemat eivät toistuneet Oonan kohdalla. Seksuaalista itseilmaisua koskevat teemat sekä yhteiskunnallisten diskurssien kriittinen tarkastelu feministisistä subjektipositioista yhdistivät Oonan haastattelun muihin.

Tutkimusaineisto koostui viidestä haastattelusta. Suurempi haastateltavien lukumäärä olisi todennäköisesti tuonut aineistoon uusia näkökulmia, mikä olisi voinut vaikuttaa näkökulmiin aineistoa yhdistävistä tekijöistä ja muuttaa tulosten painotuksia. Toisaalta neitsyt-huora -diskurssin kulttuurisen merkittävyyden huomioon ottaen tulos neitsyt-huora -diskurssista tutkimusaineistoa yhdistävänä tekijänä antaa aihetta uskoa, että sama diskurssi vaikuttaa myös tätä tutkimusta varten tehtyjen haastattelujen ulkopuolella. Neitsyt-huora -diskurssi on niin laajasti käytetty ja historiallisesti merkittävä naisten seksuaalisuutta koskevien kulttuuristen merkitysten tiivistämisen tapa, että sen ilmeneminen tutkimusaineistossa ei tuntunut yllättävältä. Neitsyt-huora -dikotomiaa rakentavaa diskurssia oli siis helppo havaita aineistosta. Sen sijaan feminististä subjektipositioista käsin tehty vastarinta ja vastarinnan eri muotojen tunnistaminen vaati silmien avaamista uudentlaisille, odottamattomillekin diskursseille.

Kehollista vastarintaa koskevan analyysin kohdalla realistisen lukutavan ansa oli läsnä: haastatteluaineistolla ei voida todistaa kehollisen vastarinnan tekoja itsessään, vaan ainoastaan sitä kuvaa, mitä haastateltavat rakentavat kehollisuudesta puheessaan. Judith Butlerin (1993, 2006) ja Lois McNayn (2000) jälkistrukturalistisen tradition piirissä tekemä materiaalista kehollisuutta ja diskurssien kehollista materialisaatiota koskeva teoretisointi on tapa kytkeä kehollisuus ja diskurssit toisiinsa. Nämä näkökulmat kehollisuuden ja diskursiivisuuden yhteydestä tukivat tässä tutkimuksessa kehollisuuteen liittyvän puheen tarkastelua diskursiivisena vastarintana.

Tutkimushaastatteluissa pyrin vuorovaikutustapaan, joka mahdollistaisi sen, että haastateltavat tunsivat olonsa tilanteessa mukavaksi ja pystyisivät puhumaan avoimesti.

Pohdin etukäteen sitä, millaiseen rooliin minun olisi hyvä asettua, jotta vuorovaikutus sujuisi luontevasti, haastateltavat kokisivat pystyvänsä turvallisesti jakamaan kokemuksiaan, ja että oma vuorovaikutustyylini olisi kannustava, sensitiivinen ja kunnioittava. Haastattelujen toteuttaminen oli merkittävä oppimiskokemus näiden tavoitteiden suhteen. Havaitsin tiiviin itsereflektion olevan kuitenkin pikemminkin este kuin haastattelun onnistumista tukeva tekijä – kukin haastattelutilanne muotoutui lopulta ensisijaisesti kahdenvälisen kohtaamisen ja aktiivisen kuuntelemaan heittäytymisen myötä.

Jatkotutkimuksen kannalta Saarikosken (2001) käsitteellistämän ja tutkiman naisen seksuaalisuuden kolmannen kategorian tarkastelu edelleen olisi mielenkiintoista. Kysymys huoran ja neitsyen kategorioiden relevanssista nykypäivän yhteiskunnassa, joka korostaa seksin ja aktiivisen seksuaalisuuden merkitystä, on mielenkiintoinen. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia, kuinka miehet osallistuvat neitsyen ja huoran kategorioiden rakentamiseen. Myös miesten seksuaalisen toimijuuden tutkimukselle on tarve. Miesten seksuaalista toimijuutta voisi feministisen diskurssianalyysin viitekehyksessä tarkastella esimerkiksi miesten seksuaalisuuteen kohdistuvien sukupuolittuneiden vaatimusten näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa kohderyhmän rajausta tehtiin kattaen melko laajan, 20-35 -vuotiaiden naisten ikäryhmän. Vanhempiin ikäryhmiin kuuluvien ihmisten haastatteluihin perustuvasta aineistosta saattaisi nousta esille erilaisia diskursseja, sillä seksuaalisuuteen liittyvät asenteet ovat viime vuosikymmenien aikana muuttuneet melko radikaalistikin. Toisaalta myös ihmisten asenteet muuttuvat ajan myötä. 2000 -luvulla syntyneiden kokemusmaailma taas voi omalla tavallaan poiketa tutkimukseni kohderyhmän kokemusmaailmasta.

Yhteiskunnallisessa kontekstissa jatkuvan seksuaalista häirintää ja väkivaltaa koskevan keskustelun huomioon ottaen #metoo -liikkeen merkityksen näkökulma olisi tutkimusaiheena arvokas. Seksuaalisen toimijuuden tarkastelu #metoo -liikkeen, seksuaalisen väkivallan ja häirinnän kokemusten kontekstissa olisi jatkotutkimuksen kannalta mielenkiintoinen, tarpeellinen ja ajankohtainen aihe.

Tutkimustulokset naisten seksuaalisesta toimijuudesta osoittavat toimijuutta rajoittavan neitsyt-huora -diskurssin käytännöllisen relevanssin. Aineistosta esille nousseet vastarinnan muodot yhdistyvät käytännöllisiin, mahdollisesti yhä vakiintuviin puhetapoihin. Ne luovat uudenlaista diskurssia, jossa naisille mahdollistuu aktiivisen toimijan positioita. Uudenlaisen

diskurssin luominen tapahtuu tunnistamalla sellaista puhetta, joka ei sovi yhteen vanhan diskurssin kanssa, ja tarkastelemalla sitä erillisenä, uutena ja vaikuttavana yhteiskunnallisen muutoksen edistäjänä. Tutkimuksen käytännöllinen merkitys on kontribuutiossa sellaiseen psykologian alan tutkimukseen, joka tarkastelee ihmistä sosiaalisen ympäristönsä jäsenenä, pyrkien tunnistamaan myös kyseisessä ympäristössä vaikuttavia sosiaalisia valtarakenteita. Näiden valtarakenteiden tarkastelu voi parhaassa tapauksessa edesauttaa ymmärrystä yksilöstä sosiaalisena tuotoksena. Silloin valta ja vastuu siitä, millaisia yksilöitä tuotamme, palautuu ihmisille ja yhteisöille itselleen.

Lähteet

- Baker, P. & Ellece, S. (2011). *Key Terms in Discourse Analysis*. New York: Continuum.
- Bareket, O., Kahalon, R., Shnabel, N. & Glick, P. (2018). Madonna-Whore Dichotomy: Men Who Perceive Women's Nurturance and Sexuality as Mutually Exclusive Endorse Patriarchy and Show Lower Relationship Satisfaction. *Sex Roles*, 79(9–10), 519–532.
- Baxter, J. (2008). Feminist Post-Structuralist Discourse Analysis – A New Theoretical and Methodological Approach? Teoksessa K. Harrington, L. Litosseliti, H. Sauntson & J. Sunderland (toim.), *Gender and Language Research Methodologies* (s. 243-255). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Berger, J. (1972). *Ways of Seeing*. Harmondsworth: Penguin.
- Bryant, J. & Schofield, T. (2007). *Feminine Sexual Subjectivities: Bodies, Agency and Life History*. London, Thousand Oaks, CA & New Delhi: SAGE Publications.
- Burt, M. R. (1980). Cultural Myths and Supports for Rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), 217-230.
- Butler, J. (1993). *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "sex"*. New York: Routledge.
- Butler, J. (2006). *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous* (suom. T. Pulkkinen & L.-M. Rossi). Helsinki: Gaudeamus.
- Coy, M., Kelly, L., Vera-Gray, F., Garner, M. & Kanyeredzi, A. (2016). From 'no means no' to 'an enthusiastic yes': Changing the Discourse on Sexual Consent Through Sex and Relationships Education. Teoksessa V. Sundaram, H. Sauntson (toim.), *Global Perspectives and Key Debates in Sex and Relationships Education: Addressing Issues of Gender, Sexuality, Plurality and Power*. UK: Palgrave Macmillan.
- Curtin, N., Ward, L.M., Merriwether, A. & Caruthers, A. (2011). Femininity Ideology and Sexual Health in Young Women: A focus on Sexual Knowledge, Embodiment, and Agency. *International Journal of Sexual Health*, 23(1), 48-62.
- Dworkin, S.L. & O'Sullivan, L. (2005). Actual versus desired initiation patterns among a sample of college men: Tapping disjunctures within traditional male sexual script. *Journal of Sex Research*, 42(2), 150-158.
- Edley, N. & Wetherell, M. (2001). Jekyll and Hyde: Men's Constructions of Feminism and Feminists. *Feminism & Psychology*, 11(4), 439-457.
- Edwards, D. & Potter, J. (1992). *Discursive Psychology*. London: Sage Publications.
- Fetterolf, J. C. & Sanchez, D.T. (2015). The Costs and Benefits of Perceived Sexual Agency for Men and Women. *Archives of sexual behavior*, 44(4), 961–970.
- Foucault, M. (1998). *Seksuaalisuuden historia* (suom. K. Sivenius). Helsinki: Gaudeamus.

- Fredrickson, B. L. & Roberts, T-A. (1997). *Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gagnon, J. & Simon, W. (1973). *Sexual Conduct: The Social Sources of Human Sexuality* (2. painos). New Brunswick & London: Aldine Transaction.
- Goffman, E. (2012). *Vuorovaikutuksen sosiologia* (suom. K. Koskinen). Tampere: Vastapaino.
- Gonzales-Rivas, S.K. (2017). *Women's Sexual Initiation: The Impact of Gender Roles and Relationship Type* (väitöskirja, University of Missouri, St. Louis). Haettu osoitteesta https://irl.umsl.edu/dissertation/677/?utm_source=irl.umsl.edu%2Fdissertation%2F677&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Harré, R. (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20(1), 43-63.
- Hollway, W. (1989). *Subjectivity and Method in Psychology: gender, meaning and science*. London: Sage Publications.
- Holmes, D. & Gagnon, M. (2018). Power, discourse, and resistance: Poststructuralist influences in nursing. *Nursing Philosophy* 19(1), e12200. Haettu osoitteesta <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/nup.12200>
- Johnson, N. L. & Johnson, D. M. (2017). An Empirical Exploration Into the Measurement of Rape Culture. *Journal of Interpersonal Violence*. Julkaistu ennakkoon verkossa. <https://doi.org/10.1177/0886260517732347>
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2012). *Kategoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus kategorianalyysiin*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Kokkonen, R. (2012). *Mittarissa lapsen keho ja vanhemmuus – tervettä lasta sekä ”hyvää” ja ”huonoa” vanhemmuutta koskevia tulkintoja nyky-Suomessa* (väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0634-2>
- Kowalska, D. (2018). *The Fourth Wave of American Feminism: Ideas, Activism, Social Media*. (maisterintutkielma, Varsovan yliopisto) Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.13140/rg.2.2.25482.36808>
- Laukkanen, M. (2007). *Sähköinen seksuaalisuus. Tutkimus tyttöydestä nettikeskusteluissa* (väitöskirja, Lapin yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131026>.
- Mahmood, S. (2005). *Politics of piety: The Islamic revival and the feminist subject*. Princeton: Princeton University Press.
- McNay, L. (2000). *Gender and Agency. Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Metts, S. & Spitzberg, B.H. (1996). Sexual Communication in Interpersonal Contexts: A Script-Based Approach. *Communication Yearbook*, 19(1), 49-91.

- Montemurro, B. (2014). *Deserving Desire: Women's Stories of Sexual Evolution*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Mulvey, L. (1975). Visual Pleasure in Narrative Cinema. *Screen*, 16(3), 6-18.
- Musial, J. (2014). From 'Madonna' to 'Whore': Sexuality, pregnancy, and popular culture. *Sexualities*, 17(4), 394-411.
- Mussweiler, T. & Förster, J. (2000). The Sex-Aggression Link: A Perception-Behavior Dissociation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 507-520.
- Nikander, P. (1997). Diskursiivinen käänne (sosiaali)psykologiassa. *Psykologia*, 32(6), 404-414.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology. Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Reger, J. (2014). The Story of a Slut Walk. *Journal of Contemporary Ethnography*, 44(1), 84-112.
- Ronkainen, S. (2008). Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73(4), 388-401.
- Rudman, L.A., Fetterolf, J.C. & Sanchez, D.T. (2013). What Motivates the Sexual Double Standard? More Support for Male Versus Female Control Theory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(2), 250-63.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Saarikoski, H. (2001). *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.
- Sanchez, D.T., Kiefer, K.A. & Ybarra, O. (2006). Sexual Submissiveness in Women: Costs for Sexual Autonomy and Arousal. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(4), 512-524.
- Speer, S.A. (2005). *Gender Talk: Feminism, Discourse and Conversation Analysis*. London: Routledge.
- Summit, A.K., Kalmuss, D., DeAtley, J. & Levack, A. (2016). Unraveling the Slut Narrative: Gender Constraints on Adolescent Girls' Sexual Decision-Making. *American Journal of Sexuality Education*, 11(2), 113-128.
- Tolman, D. (2002). *Dilemmas of Desire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Törrönen, J. (2010). Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Vehviläinen, S. & Lindfors, O. (2005). "Varmaan se oma itsetunto on nousussa". Itsereflektio ja kohentunut vointi haastattelupuheessa. *Aikuiskasvatus*, 25(3), 191-202.
- Wade, A. (1997). Small Acts of Living: Everyday Resistance to Violence and Other Forms of Oppression. *Contemporary Family Therapy* 19(1), 23-39.

Liite 1. Haastattelukutsu

Hei **Joensuu ja lähialueet!** Ylläpidon luvalla tiedustelen: Kiinnostaisiko Sinua osallistua tutkimukseen, joka koskee **naisten seksuaalista toimijuutta** (ja sitä määrittäviä yhteiskunnallisia diskursseja)? Teen psykologian pro gradu-tutkielmaa aiheesta ja etsin nyt vapaaehtoisia haastateltavia.

Olen siis psykologian opiskelija Itä-Suomen yliopistossa ja teen pro gradu-tutkielmaa aiheesta *naisten seksuaalinen toimijuus*. Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on naisten seksuaalisen toimijuuden muotoutuminen yhteiskunnassa, jossa naisten ja miesten seksuaalisuutta koskevat erilaiset normit ja ajatusmallit. Näihin liittyvät usein oletukset miehistä aktiivisina ja naisista passiivisina toimijoina. Tästä näkökulmasta erityisesti naisten seksuaalinen toimijuus on tutkimusaiheena mielenkiintoinen.

Etsin haastateltavakseni **20-35-vuotiaita lapsettomia naisia Joensuusta ja lähialueilta**, jotka ovat halukkaita jakamaan kokemuksiaan seksuaalisuudesta, seksuaalisesta itseilmaisusta sekä siitä, miten seksuaalisen itseilmaisun ja toimijuuden rajat ovat mahdollisesti tulleet näkyviksi heidän elämänsähistoriassaan ja kokemuksissaan. Haastattelu toteutetaan Sinulle parhaiten sopivana ajankohtana ja parhaaksi katsomassasi paikassa. Haastattelu nauhoitetaan, ja myöhemmin nauhoite kirjataan tekstitiedostoiksi. Tässä vaiheessa kaikki haastattelussa esiintyvät tunnistetiedot muutetaan ja haastattelu anonymisoidaan täysin. Tekstitiedostoksi purkamisen jälkeen nauhoite tuhotaan. Myös yhteydenotoissa käytetyt nimi- ja osoitetiedot hävitetään. Tekstitiedostot, joista on poistettu kaikki tunnistetiedot, arkistoidaan Itä-Suomen yliopiston psykologian yksikköön mahdollista myöhempää tutkimuskäyttöä varten. Haastattelu on vapaaehtoinen ja täysin luottamuksellinen, ja se toteutetaan haastateltavan ehdoilla. Haastattelu kestää arviolta 2-3 tuntia.

Kaikenlaiset kokemukset ja kertomukset ovat arvokkaita tutkimuksen kannalta. Sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin itsemäärittelyn kunnioittaminen on minulle tärkeä periaate. Sen vuoksi lähtökohtanani on, että se, mitä seksuaalisuuteen nähdään kuuluvan, määrittyy kunkin haastateltavan yksilöllisen näkökulman mukaan. Haastattelu käsittelee *seksuaalisten kokemusten, seksuaalisen toimijuuden ja mahdollisen häirinnän, seksuaalisuuden ilmaisemisen ja kehoisuuden* teemoja. Kysymykset ovat avoimia ja periaatteena on, että haastateltavalla on tilaa määrittää itse, mitä haluaa kertoa.

Vastaan mielelläni mahdollisiin lisäkysymyksiin tutkimukseen ja haastatteluun liittyen. Minuun voi ottaa yhteyttä yksityisviestillä täällä Facebookissa tai sähköpostilla. Toivon yhteydenottoja 15.4 mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Anna Junnila
Itä-Suomen yliopisto, psykologian laitos
ankaj@student.uef.fi

Liite 2. Haastattelurunko, ensimmäinen versio, käytetty kolmessa ensimmäisessä haastattelussa

1. **Mitä on seksuaalisuus sinulle?** Millaiset tilanteet ovat seksuaalisia tai millaisiin tilanteisiin liittyy seksuaalisia kokemuksia?
  - Millaisiin tilanteisiin EI liity seksuaalisuutta?

2. **(Varhaiset) kokemukset, lyhyt seksuaalielämän historia**
  - Kertoisitko ensimmäisistä seksuaalisista kokemuksistasi? Millaisia tunteita niihin liittyy?
  - Millaisia tunteita niiden muisteleminen herättää?
  - Missä seksuaaliset kokemukset tapahtuivat?
  - Mitä kehollisia kokemuksia ja havaintoja niihin liittyy? Jos ajattelet itseäsi ja kehoasi siinä tilanteessa ja tilassa.
  - Entä toisten kehot näissä tilanteissa?

3. **Toimijuuden rajojen kohtaaminen:**
  - Milloin seksuaalisuutesi on liittynyt erityisesti ilon tai ylpeyden kokemuksiin?
  - Entä tuleeko mieleen tilanteita, joissa olisit kokenut negatiivisia tunteita, kuten esimerkiksi häpeää tai syyllisyyttä seksuaalisuutesi tai seksuaaliseen toimintaasi liittyen? Miksi?
  - Millaisiin sosiaalisiin kohtaamisiin nämä tilanteet yhdistyvät? Onko joku tietty henkilö aiheuttanut häpeän tai syyllisyyden tunteen, saanut sen aikaan?
  - Millaisia ajatuksia tulee mieleen, kun ajattelet seksuaalisuuteen liittyviä rooli-odotuksia? Mitä naiselta/mieheltä odotetaan?
  - Muistuu mieleen kokemuksia, joissa olet saanut olla seksuaalisesti vapaa rajoitteista?
  - Entä sellaista, jossa näin ei ole ollut?
  - Millaisissa tilanteissa olet huomannut, että et ole seksuaalisesti vapaa: missä rajat on tulleet vastaan? Esim. erilaisissa tilanteissa/ sosiaalisiin kohtaamisiin liittyen/ elämänhistoriassasi
  - Kun olet ollut sinkku, miten toteutit seksuaalisuuttasi silloin? Entä parisuhteessa? millä tavalla nämä tilat erosivat toisistaan?
  - Miten seksuaalinen toimijuutesi on mahdollisesti muuttunut iän myötä?

4. **Kehollisuus ja kehon rajat**
  - Haluaisitko kertoa jotain kehosuhteestasi seksuaalisuuteen liittyen?
  - Oman kehon omistaminen? Mitä se sinulle tarkoittaa?
  - Oletko kokenut seksuaalista häirintää? Onko sillä ollut jossain mielessä vaikutusta siihen, mitä ajattelet omasta seksuaalisuudestasi/ miten toimit seksuaalisena olentona?

Jos kyllä: + Millaisissa tilanteissa olet kokenut seksuaalista häirintää? Fyysiset tapahtumapaikat, tilat

+ Oletko saanut apua tai tukea näissä tilanteissa? Millaista?

  - Miten kehosuhteesi on muuttunut iän myötä/elämänkulussa?

5. **Seksuaalisuuden ilmaiseminen**
  - Lehdet. (Demi, Trendi ja Hyvä Olo) Pyydän selailemaan lehtiä ja tarkkailemaan kuvia naisista siitä näkökulmasta, että he ovat tehneet valintoja seksuaalisuutensa ja sukupuolensa ilmaisemisen suhteen, joita pukeutuminen ym. ilmentää.
  - (Valitaan muutama kuva) Voisitko kertoa vapaasti niistä ajatuksista, joita sinulla herää näistä kuvista? Samaistutko johonkin niistä erityisen paljon tai erityisen vähän? Voisitko itse olla tässä kuvassa? Miksi kyllä/ei?

- Onko sinulla joitain esikuvia seksuaalisuuden ilmaisun suhteen?
- Onko sosiaalisella medialla ollut sinulle henkilökohtaista merkitystä seksuaalisuuden ilmaisemisen suhteen? (Miten some ehkä vaikuttaa, naiskuva, itseilmaisu somessa)
- **Pukeutuminen:** miten pukeudut? Liittyykö se seksuaalisuuteen esim. joissakin tilanteissa?
- Koetko ilmaisevasi seksuaalisuuttasi pukeutumisellasi tai ulkonäköön liittyvillä valinnoillasi?
- Jos ajattelet erilaisia tapoja, joilla olet pukeutunut, tuleeko mieleen joitakin tilanteita joissa näillä valinnoillasi olisi ollut erityistä merkitystä? Esim. reaktiot ympäristössä
- Oletko koskaan miettinyt, millä tavalla ehkä **haluaisit** pukeutua? Millaisissa tilanteissa? Mitä sinulle merkitsisi pukeutua näin?
- Jos kuvittelet, että ei olisi olemassa mitään sellaisia kulttuurisia tekijöitä, jotka vaikuttavat seksuaalisuuden ilmentämiseen ja seksuaaliseen vapauteen mahdollisesti niitä rajoittaen, niin mikä olisi erilaista? Miten saattaisit ehkä toimia eri tavalla, jos sinua ei esim. koskaan hävettäisi?
- Median naiskuva: Millaiseksi koet nykypäivänä vallitsevat odotukset naisista seksuaalisina toimijoina? (Onko nykyään paineita seksuaalisesti vapautuneesta itsevarmasta toimijuudesta?)
- Lopetus: Seksuaalinen toimijuus elämäkulussa. Reflektio: miten nuorena, mihin menossa?
- Mitkä asiat voivat vaikuttaa tulevaisuudessa? Mikä voi muuttua?

Liite 3. Haastattelurunko, 2. versio, käytetty kahdessa viimeisessä haastattelussa. Tehdyt muutokset: lisätty kysymykset mielihyvän ja halun kokemuksista (kohdassa 3.) sekä oman kehon omistamisen merkityksestä (kohdassa 4.)

1. Mitä on seksuaalisuus sinulle? Millaiset tilanteet ovat seksuaalisia tai millaisiin tilanteisiin liittyy seksuaalisia kokemuksia?

- Millaisiin tilanteisiin EI liity seksuaalisuutta?

2. (Varhaiset) kokemukset, lyhyt seksuaalielämän historia

- Kertoisitko ensimmäisistä seksuaalisista kokemuksistasi? Millaisia tunteita niihin liittyy?
- Millaisia tunteita niiden muisteleminen herättää?
- Missä seksuaaliset kokemukset tapahtuivat?
- Mitä kehollisia kokemuksia ja havaintoja niihin liittyi? Jos ajattelet itseäsi ja kehoasi siinä tilanteessa ja tilassa.
- Entä toisten kehot näissä tilanteissa?

3. Toimijuuden rajojen kohtaaminen:

- Milloin seksuaalisuutesi on liittynyt erityisesti ilon tai ylpeyden kokemuksia?
- Entä tuleeko mieleen tilanteita, joissa olisit kokenut negatiivisia tunteita, kuten esimerkiksi häpeää tai syyllisyyttä seksuaalisuutesi tai seksuaaliseen toimintaasi liittyen? Miksi?
- Millaisiin sosiaalisiin kohtaamisiin nämä tilanteet yhdistyvät? Onko joku tietty henkilö aiheuttanut häpeän tai syyllisyyden tunteen, saanut sen aikaan?
- Millaisia ajatuksia tulee mieleen, kun ajattelet seksuaalisuuteen liittyviä rooliodotuksia? Mitä naiselta/mieheltä odotetaan?
- Muistuuiko mieleen kokemuksia, joissa olet saanut olla seksuaalisesti vapaa rajoitteista?
- Entä sellaista, jossa näin ei ole ollut?
- Millaisissa tilanteissa olet huomannut, että et ole seksuaalisesti vapaa: missä rajat on tulleet vastaan? Esim. erilaisissa tilanteissa/ sosiaalisiin kohtaamisiin liittyen/ elämänhistoriassasi
- Kun olet ollut sinkku, miten toteutit seksuaalisuuttasi silloin? Entä parisuhteessa? millä tavalla nämä tilat erosivat toisistaan?
- Miten seksuaalinen toimijuutesi on mahdollisesti muuttunut iän myötä?
- Kerro vapaasti ajatuksistasi ja kokemuksistasi seksuaalisen halun suhteen. Millaista halu voi olla? Miltä se tuntuu?
- Mitä sinulle tulee mieleen, kun ajattelet mielihyvän kokemusta? Millainen rooli mielihyvällä on seksuaalisuutesi kokonaisuudessa? Tuleeko mieleesi joitain erityisiä muistoja, tilanteita tms., joissa mielihyvä olisi ollut jollakin tavalla erityistä?

4. Kehollisuus ja kehon rajat

- Haluaisitko kertoa jotain kehosuhteestasi seksuaalisuuteen liittyen?
- Oman kehon omistaminen? Mitä se sinulle tarkoittaa?
- Oletko kokenut seksuaalista häirintää? Onko sillä ollut jossain mielessä vaikutusta siihen, mitä ajattelet omasta seksuaalisuudestasi/ miten toimit seksuaalisena olentona?

Jos kyllä: + Millaisissa tilanteissa olet kokenut seksuaalista häirintää? Fyysiset tapahtumapaikat, tilat

+ Oletko saanut apua tai tukea näissä tilanteissa? Millaista?

- Miten kehosuhteesi on muuttunut iän myötä/elämänkulussa?

5. Seksuaalisuuden ilmaiseminen

- Lehdet. (Demi, Trendi ja Hyvä Olo) Pyydän selailemaan lehtiä ja tarkkailemaan kuvia naisista siitä näkökulmasta, että he ovat tehneet valintoja seksuaalisuutensa ja sukupuolensa ilmaisemisen suhteen, joita pukeutuminen ym. ilmentää.
- (Valitaan muutama kuva tms.) Voisitko kertoa vapaasti niistä ajatuksista, joita sinulla herää näistä kuvista? Samaistutko johonkin niistä erityisen paljon tai erityisen vähän? Voisitko itse olla tässä kuvassa? miksi kyllä/ei?
- Onko sinulla joitain esikuvia seksuaalisuuden ilmaisun suhteen?
- Onko sosiaalisella medially ollut sinulle henkilökohtaista merkitystä seksuaalisuuden ilmaisemisen suhteen? (Miten some ehkä vaikuttaa, naiskuva, itseilmaisua somessa)
- **Pukeutuminen:** miten pukeudut? Liittykö se seksuaalisuuteen esim. joissakin tilanteissa?
- Koetko ilmaisevasi seksuaalisuuttasi pukeutumisellasi tai ulkonäköön liittyvillä valinnoillasi?
- Jos ajattelet erilaisia tapoja, joilla olet pukeutunut, tuleeko mieleen joitakin tilanteita joissa näillä valinnoillasi olisi ollut erityistä merkitystä? Esim. reaktiot ympäristössä
- Oletko koskaan miettinyt, millä tavalla ehkä **haluaisit** pukeutua? Millaisissa tilanteissa? Mitä sinulle merkitsisi pukeutua näin?
- Jos kuvittelet, että ei olisi olemassa mitään sellaisia kulttuurisia tekijöitä, jotka vaikuttavat seksuaalisuuden ilmentämiseen ja seksuaaliseen vapauteen mahdollisesti niitä rajoittaen, niin mikä olisi erilaista? Miten saattaisit ehkä toimia eri tavalla, jos sinua ei esim. koskaan hävettäisi?
- Median naiskuva: Millaiseksi koet nykypäivänä vallitsevat odotukset naisista seksuaalisina toimijoina? (Onko nykyään paineita seksuaalisesti vapautuneesta itsevarmasta toimijuudesta?)
- Lopetus: Seksuaalinen toimijuus elämäkulussa. Reflektio: miten nuorena, mihin menossa?
- Mitkä asiat voivat vaikuttaa tulevaisuudessa? Mikä voi muuttua?